



Cithara sanctorum
J. Třanovského
K Betlému pospíchejme
Karlovská obšata
Hledání pokladů
Moře na Valašsku



Lesy v proměnách času
Koně jako životní názor
Antonín Strnadel
Deník židovské dívky
Jarmareční písně
Korunovace
valašského krále



5

prosinec
2000/2

Valašsko

*Koronovace
valašského krále
Boleslava I.
Dobrotivého
NAFURT*

Druhý ročník lidových slavností s názvem Valašské záření 2000 nabídl v neděli 10. září shromážděným Vsetiňanům a dalším hostům z celého Valašska nevšední podívanou – korunovaci valašského krále.

Připravila Hana Jabůrková, foto Hana Lukášová a Miroslav Langer



"Mi Valaši mi rozumějí!" Valašský král konečně na koni.



"Vítejte svého budoucího krále!" aneb radostné očekávání samozvance Bolka Polívky.



Nejvěrnější královští reprezentanti – ceremoniář Jiří Pecha a ministr pro všechno Pavel Zedníček seznamují přítomné Valachy s jejich právy a povinnostmi.



Zástupci cechu řeznického z Valašského Meziříčí – Krásna "nakrmili" během oslav vděčný obecný lid voňavými valašskými klobásami.



Radost a pohoda na valašském trůně. Král Boleslav I. Dobrotivý Nafurt, právě korunovaný císařem Františkem Hobitem Segradem, si pochvaluje: "Gdo ju pije, dlouho žije!" Trnky v tekutém stavu jsou snad nejčastějším darem delegací valašských královských měst a obcí.



"Koza místo královny?", diví se král. Originální živý dar svobodného knížectví Hošťálková nakonec zůstane všemi opuštěný a zapomenutý u rybníčku v Panské zahradě.



"Že jsi náš král Bolek, tož jsme ti upekli vdolek!", sladkou pozornost předává krojovaná deputace Hověžanů.



Hold valašského krále svému lidu:

"Mám rád humor a chtěl bych pěstovat vnitřní úsměv, který tady na Valašsku lidem nikdy nechyběl a který vždy činil Valachy nádherně důstojnými."

Blížíme se k přelomu dvou tisíciletí. Tento dlouho očekávaný okamžik mezi silvestrovskou nocí a novoročním ránem v nás bezděčně vyvolává i otázky o dalším směřování lidstva, osudu celé naší planety i naší vlastní země, a je tedy předmětem k zamyšlení.

Uplynulé tisíciletí nejde zhodnotit v několika větech a ani mi to nepřísluší. Když se však zpětně podíváme aspoň na končící století, musíme mít nutně rozporuplné pocity. Přineslo velké objevy, velká vítězství našeho důvtipu a technické vyspělosti, přineslo však také zklamání z nadějí vkládaných do technického pokroku (dvě krvavé světové války a mnoho válek lokálních s obětmi miliónů lidských životů, nesmírná devastace přírody a prostředí naší planety).

Co můžeme od nového tisíciletí očekávat? Asi bychom si měli všichni přát, aby to dobré v lidském myšlení i jednání postupně převážilo nad tím špatným a následně se to projevilo v zastavení procesu globálního zhoršování životního prostředí. I když velký optimismus zde není na místě, přece jen věřím, že se pomocí moderní vědy podaří omezit degradaci prostředí. Aby nám zbyla místa lákající dosud zachovalou přírodou, kam stojí za to trmácet se přes půl světa. Aby se lidé nejen k sobě, ale i ke zvířatům - těm volně žijícím, ale i k věrným pomocníkům v dobrém i zlém, zvířatům domestikovaným, chovali jako lidé.

Doufáme, že nově zvolení krajští zastupitelé budou moudře spravovat krajská území a nedopustí, aby muzea a další kulturní instituce byly nuceny omezovat svou odbornou a kulturněvýchovnou činnost i služby veřejnosti. A mezi tyto služby patří i vydávání našeho časopisu, který si postupně získává více a více pozornosti k radosti nás všech, kteří se podílíme na jeho tváři.

Přeji vám za sebe i celou redakci hodně zdraví, osobní spokojenosti, radost z práce i důvěru ve vlastní síly. Ať se vám i celé naší zemi v tom třetí tisíciletí daří!

Karel Pavelka



VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Okresní vlastivědné muzeum Vsetín
Adresa redakce: OVM Vsetín, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 0657/611 690, fax: 0657/611 689,
e-mail: muzeum@vs.inext.cz

Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční fotograf: Miroslav Langer
Redakční rada: RNDr. Lubomír Brabec, Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., PhDr. Lubomír Piperek, Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská

Příprava pro tisk: František Valer - Týdeník Kroměřížska
Tisk: TISK TG s.r.o. Lanškroun
5. číslo vychází 4. prosince 2000 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 31. 3. 2001)
Distribuce: OVM Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Muzeum Jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knižkupectví
ISSN 1212-3382, registrováno u OÚ Vsetín: VS-042/1998

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit.

Foto na přední straně obálky: M. Langer, J. Jabůrek, archiv V. Jurčáka

- 1 Obsah, tiráž, **Vstříc třetímu tisíciletí** (K. Pavelka)
- 2 **I. Odehnal: Besedy** (báseň)
- 3 **Čím je pro mne Valašsko...** (M. Pokorná, p. Mgr. Jan Bobčík, Ing. Stanislav Pitrun, M. J. Sousedík, Vlastimil Brodský,)
- 4 **První vydání Třanovského Cithary sanctorum** (J. Fabiánová)
- 6 **K Betlému pospíchejme...** (L. F. Piperek)
- 10 **"Karlovska obsata" v 1. polovině 19. století** (E. Urbachová)
- 12 **O pokladech a jejich hledání** (Z. Fišer)
- 16 **Ryby valašského třetího moře** (Miloslav Požár)
- 18 **Valašské lesy v proměnách času - 1. část** (Rudolf Hykl)
- 20 **Koně jako životní styl** (H. Jabůrková)
- 23 **Dostihový koně - láska na celý život** (H. Mičkalová)
- 24 **Antonín Strnadel** (L. F. Piperek)
- 26 **Můj pan profesor** (J. Hartinger)
- 29 **Hrst vzpomínek na Antonína Strnadla**
- 30 **Paní Masaryková** (H. Jabůrková)
- 33 **Deník Ily Eichnerové** (Eva Žárská - Lukášová)
- 36 **Vlastivědná vycházka na Helštýn** (J. Demel)
- 37 **Tetička Sušilová a Píseň o kalině** (H. Juračáková)
- 38 **Malá Jasénka má 45 let** (E. Urbanová - Jarošková)
- 41 **Naši jubilanti:**
Valašský spisovatel M. J. Sousedík (V. Jurčák)
- 42 **Vlastimil Brodský osmdesátiletý** (V. Jurčák)
Valašsko v mých verších (I. Odehnal)
- 43 **Helena Mičkalová - sběratelka lidové slovesnosti** (M. Mikulcová)
Nájděná křištofka (H. Mičkalová)
- 44 **Na besedě: Gdysi dávno** (M. Janiš)
Od všeckého trošku:
Snaha o záchranu lidové architektury (V. Kovářů)
Kruh přátel K. Hofmana (D. Malina)
- 45 **Otevření parku v Lešné u Valašského Meziříčí** (L. Brabec)
Břečtan popínavý (*Hedera helix L.*) (M. Kašparová)
- 46 **Mravkolev obecný** (*Myrmeleon formicarius L.*) (L. Brabec)
Významná ptačí území (K. Pavelka)
Musaionfilm 2000 (L. F. Piperek)
- 47 **50 let hvězdárny ve Vsetíně** (J. Haas)
Kalendář Valašské imaginace 2001 (nabídka publikace)
Z redakční pošty
- 48 **Rozhovor: s akad. sochařem Miroslavem Machalou**
Majestát sochařství často odepíraný... (D. Malina)
- 49 **Hledání ztraceného ráje** (L. Štěpánek)
- 51 **Muzejní zpěvníček valašských písniček: Služební chlebiček** (Z. Kašpar)
- 52 **Jarmareční písně** (J. Fabiánová)

Obálka:

Fotoreportáž: Korunovace valašského krále Boleslava I. Dobrotivého Nafurt (M. Langer, H. Lukášová, H. Jabůrková)
V ateliéru: Akad. malíř Luděk Majer (O. Mehešová)
Za tajemstvím depozitářů: Bible kutnohorská (H. Jabůrková)

PŘIPRAVUJEME:

navštívte zámecký park v Lešné u Valašského Meziříčí • tradice poutí na Valašsku • výslechy evangeliků ze Vsetínska 1777 - 1780 • padesátá léta na vsetínském gymnáziu • současnost vsetínského skautingu • "malovaná hospoda" v Novém Hrozenkově • lidová architektura na Valašsku • jubilant PhDr. Karel Pavlišťík, Csc.

**Besedy
Ivo Odehnal**

*Koho nám to sem čerti nesou
vítávala nás besedníky
tetinka Pechancova
a pousazovala nás kolem kamen*

*Nepodávalo se nic
jenom moudrost
O ni těžší
jsme si domů odnášeli spaní*

*Doby se změnily
Oč plnější stůl
o to prázdnější hlava
Ach moudrosti moudrosti
křepelko popelavá...*

Ze sbírky Věž laskavého větru (1989)

Básník Ivo Odehnal se narodil 4. dubna 1936 ve Valašských Kloboukách. Po studiu filozofie a dějepisu pracoval jako odborný asistent VUT v Brně. V r. 1968 byl promován na doktora filozofie. Z vysoké školy byl však v r. 1969 vyhozen a učil na učňovské škole. Do české poezie vstoupil v roce 1970 sbírkou Hladné pusté.

Čím je pro mne Valašsko?



**Mirka POKORNÁ, klavírní umělkyně a hu-
dební pedagožka**

Valašsko pro mne znamená spoustu nádherných vzpomínek na šťastné dětství. Dodnes jsem v zajetí kouzla modrošedých kopců, hlubokých lesů, divokých potoků s průzračnou vodou, barvy podzimních hořců a mým snem zůstává projít všechna ta krásná místa znovu. Kéž se to podaří!

Pozdravuji a vzpomínám na přátele a známé!

Chocerady 23. září 2000

**Ing. Stanislav PITRUN, starosta města
Kelč**

Jsem starostou Kelče a zároveň rodilý Kelečák. Tím je dán i můj vztah k Valašsku. Kelč již vlastně k Valašsku nepatří, je součástí oblasti Záhoří. Nejlépe to dosvědčuje již jen málo zachované kelečské nářečí, odlišné od valašské mluvy.

To však neznamená, že bychom neměli s Valaškem nic společného. Příroda u nás je jen o málo přívětivější než na valašských horách, pole jen o málo úrodnější. Také dlouhodobé vazby na Valašskomezíříčko nás svazují s valašským regionem. Valašsko je pro mne krásným koutem naší vlasti, oblastí krásné přírody jen málo dotčené lidskými zásahy, krajem dobrých lidí a dobrých přátel.

Kelč, říjen 2000



Miloslav J. SOUSEDÍK, spisovatel

Čím je pro mne Valašsko?
Pramenem živé vody.

Zlín, srpen 2000



P. Mgr. Jan BOBČÍK, správce řím. kat. farností Rožnov p. Radhoštěm a Dolní Bečva, bývalý spirituál Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži, původně prvoligový fotbalista Baníku Ostrava

V říjnu letošního roku P. Bobčík opustil Rožnov p/R z důvodu nového působení v pražské arcidiecézi.

Na Valašsko jsem přišel na jaře, v březnu roku 1994. První dojem byl: hory a kopce. To mne jako sportovce okamžitě uchvátilo. Blízko mého rodiště, Dolního Němčí, máme v Bílých Karpatech horu Javořinu, ta už má téměř tisícovku nad mořem. A tak jsem se v kraji pod Radhoštěm cítil hned jako doma. Využívám každé volné chvíle, abych se dostal do Beskyd, na Pustevny. V létě běhám, jezdím na kole, v zimě mám

rád běžky. Je zde mnoho nádherných míst, sníh se drží od listopadu až do půlky dubna. Kolikrát stihnu za sezónu naběhat i kolem 5000 kilometrů. Nechodím sám, často nás jde víc. Beru to jako duchovní rekreaci, při níž je člověk Pánu Bohu blíž.

Mám zde samozřejmě mnoho příležitostí setkávat se s nejrůznějšími lidmi. V Rožnově samotném navštěvuje nedělní bohoslužby pravidelně asi tak 1400 lidí. A jsem nesmírně mile překvapen, že Valaši jsou ve své podstatě lidé prostí. V jejich duchovním životě ale vnímám v té prostotě velikou sílu. Hodně se dá usuzovat podle toho, jak věřící dokážou komunikovat s knězem i mezi sebou, jak se dokážou vzájemně sdílet a společně se radovat. A myslím, že právě skrze tu prostotu mnohých má Pán Bůh v tomto kraji opravdu pěkné pole působnosti. Ta jeho přítomnost je tu prostě cítit.

Rožnov,
březen 2000

Vlastimil BRODSKÝ, herec

Narodil jsem se kdysi dávno v jedné části Ostravy. Avšak svoje šťastné dětství a všechny prázdniny jsem prožíval ve Vsetíně. Tam jsem navštěvoval i dvě třídy školy. S ogarama jsem pásal kozy, kopal do balónu a měl jsem tam i svoji první velkou lásku. Se stařenkou jsme chodili k rodině až na druhou stranu Syrákova a tyto vzpomínky ve mně zůstaly natrvalo.

Když mně bylo čtrnáct, přestěhovali jsme se do Prahy a tam mi bývalo, zejména zpočátku, velice smutno. Později jsem měl možnost vidět jiné kraje i země a poznat mnoho zajímavých lidí, ale na Valašsko jsem při tom nikdy nezapomněl. Ostatně, mám tam pořád svoje přátele a kdykoliv mi to časově vyjde, rozjedu se tam a je mi dobře.

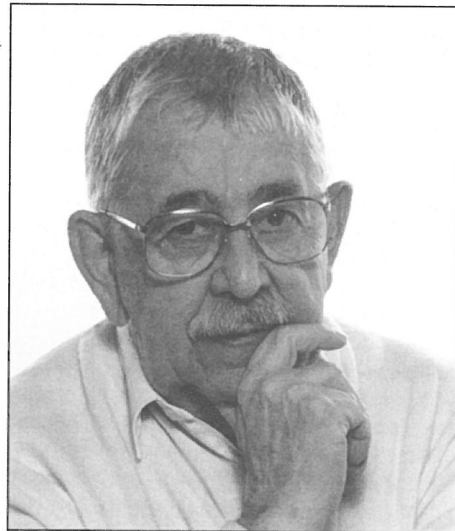
Ten pohled z jednoho "mého místečka" na Syrákově směrem na Vizovice je jeden z nejkrásnějších, které znám. Tady se cítím opravdu doma.

Chalupa mé milované stařenky už v Rokytnici dávno nestojí, ale já pokud budu, budu se vždycky na moje Valašsko rád vracet.

Zdravím všechny!

Váš

Slunečná 5. 10. 2000





Signet Jiříka Třanovského z Cithary sanctorum z r. 1636

První vydání Třanovského Cithary sanctorum

Jiřina Fabiánová

..*“Ó, popřej nám pokoje, Bože, za dnu našich, zruš války a rozbroje a moc tyranů zlých, trestej prutem milosti lid svůj nestatečný, ne mečem prchlivosti, všaks Otec náš věčný.”*

Cithara sanctorum, str.461

V prosinci roku 1635 začala v tiskařské officině Vavřince Brewera v Levoči práce na nové zakázce. Sazeči pomalu přidávali písmenko k písmenku, řádek k řádce, osmerkový arch se zaplňoval textem i ozdobnými ornamenty. Na titulním listě už bylo možné přečíst název díla „Pisně Duchovní / Staré i Nowé / kterýchž Cirkew Křestianská / při Výročních Slavnostech a Památkách / Jakož i we všelikých potřebách swých, obecných i obzvláštních s mnohým prospěchem, užívá: K nimž přidány jsou Pisně D.M. Luthera všecky / z německé řeči do naši Slowenské, přeložené: Od kněze Jiříka Třanovského / Služebníka Páně, Při cirkwi Swatomikulášské w Liptowě“. Přicházel na svět slavný evangelický kancionál známý pod názvem Cithara sanctorum (Harfa svatých).

Autor tohoto díla Jiří Třanovský (zvaný též Tranoscivus), evangelický kněz a básník, žil několik let ve Valašském Meziříčí a stal se výraznou a úctyhodnou osobností města. Připomeňme tedy alespoň ve stručnosti základní životní data Jiřího Třanovského. Narodil se 27.3. 1592 v Těšíně a zemřel 29.5.1637 v Liptovském Mikuláši. Jiří Třanovský studoval na gymnáziu v dolnoluzickém Gubíně, později na proslulém lyceu v Kolobřehu u Baltského moře. Na slavné univerzitě ve Wittenbergu se zapsal na obor filozofie a bohoslovectví a studia ukončil v r. 1611. Takto připraven na život prošel několika zaměstnáními, až v r. 1614 dorazil do nedalekého Ho-

lešova, kde se stal rektorem městské školy. Začátkem r. 1615 už nalézáme Jiříka Třanovského na rektorském místě ve Valašském Meziříčí (na panství Jetřicha ze Žerotína), které se stalo jeho domovem plných 10 let. Tady se v květnu 1615 oženil s Annou Polanovou z Polansdorfu, za rok na to byl v Olešnici ordinován na evangelického kněze a stal se farářem v Meziříčí a Krásně. První léta strávená ve Valašském Meziříčí patřila bezesporu ke šťastné etapě jeho života. Využil jich k intenzivní literární činnosti, k práci v evangelickém duchovním sboru, k navazování kontaktů s bratrskými kazateli i k budování rodinného zázemí a získávání přátel. Doba jeho osobního štěstí však netrvala dlouho. Schylovalo se k třicetileté válce, která výrazně ovlivnila další Třanovského životní pouť. V letech 1620 - 1625 musel několikrát spolu s ostatními obyvateli utíkat z Valašského Meziříčí před císařskými vojsky a v r. 1622 byl dokonce na krátkou dobu uvězněn. Valašské Meziříčí postihla v r. 1624 navíc morová rána, při které zemřely Třanovskému tři děti.

V r. 1625 odchází Jiří Třanovský s manželkou a se synem, který jediný přežil morovou nákazu, definitivně z Meziříčí, neboť nebyl ochoten uposlechnout císařského nařízení, podle kterého musí všichni evangeličtí duchovní přestoupit na katolickou víru. Po krátkém pobytu v rodném Těšíně odchází do Bilska, odtud na zámek Budatín, na oravský zámek hraběte Kašpara Illesházyho, až nakonec zakotví jako farář v Liptovském Sv. Mikuláši, kde žije s rodinou až do své smrti v květnu r. 1637.

Do svého posledního působiště Liptovského Svätého Mikuláše se dostal Třanovský koncem r. 1631, a právě tady přišel na myšlenku vydat zpěvník českých církevních písní. Po zkušenostech s vedením duchovních sborů zjistil, že široké obci věřících schází jazykově srozumitelné kancionály. K dosud již složeným vlastním básním a písním, které skládal už od mládí, přidával postupně další, překládal písně z němčiny a latiny, a zejména se zaměřil na překlady jemu blízkých písní Lutherových. Během čtyř let nashromáždil pro první vydání Cithary přes 400 písní, z nichž asi 150 patřilo autorsky přímo jemu. Koncem roku 1635 byl zpěvník připraven k vydání. Zbývalo jen najít vhodnou tiskárnu, která by knihu vydala. Třanovský nemusel vybírat dlouho. V této době totiž patřila mezi nejlepší tiskařské officiny na Slovensku Brewerova tiskárna v Levoči. Jiří Třanovský s ní měl navíc již dobré zkušenosti, neboť mu zde vyšla jedna z jeho knih Phiala odoramentorum (Modlitby křesťanské), jež byla určena pro domácnosti i pro bohoslužebné úkony. (V pozdějších vydáních byla „Phiala“ přiřazována ke knize Cithara sanctorum a obě byly vydávány v jednom svazku.)

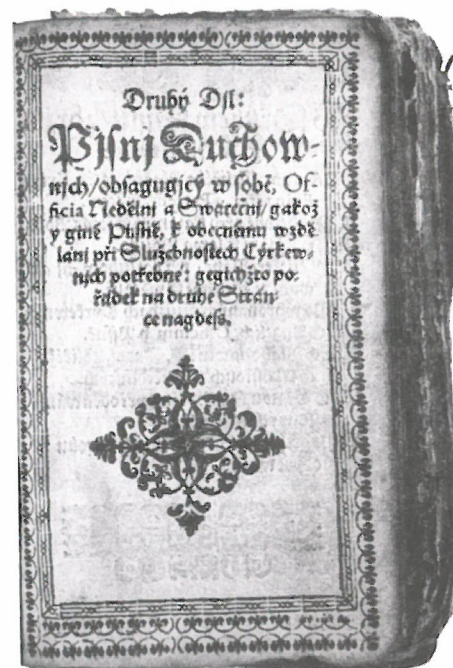
Ponechme dnes stranou jazykový i obsahový rozbor Třanovského Cithary, ten byl mnohokrát rozebrán v řadě statí a článků odborníky zabývajícími se Třanovského dílem. Ale podívejme se tentokrát na knihu z hlediska typografického. I tento pohled může být neobyčejně zajímavý, zvláště když si uvědomíme, že se do dnešní doby zachovalo pouze několik desítek (a možná ani to ne) exemplářů této knihy a téměř žádný z nich není úplný.

Ve valašskomeziříčském muzeu se jeden takový vzácný kus Cithary uchoval a i když i jemu chybí řada listů, byla by škoda nepředstavit tuto

knihu veřejnosti. Opatrně listujeme jejími chatrnými stránkami a vracíme se tak krůček po krůčku zpět do minulosti až do zimy na přelomu let 1635-36, kdy se, jak už bylo v úvodu napsáno, začaly tisknout první strany Cithary.

Počátkem prosince 1635 dopisuje Jiřík Třanovský poslední slova předmluvy, kde uvádí, že „...sebral Knihu tuto Pisní duchovních žádostí jsa k vzdělání, mnohým poslaužití ...“. A pak už předává rukopis mistru Vavřinci Brewerovi do Levoče.

Sláva levočského knihtiskařství je spojena se jmény tiskařů Brewerů, kteří patřili ke starým spišským německým protestantským rodinám. „Ich tlačiareň je veľkou a krásnou kapitolou v kultúrnom živote vtedajšieho Slovenska, ba i celého Uhorska vôbec“, uvádí Jan Mišianik v knize Dejiny levočského knihtlačiarsťva (Trnava 1945). Tiskárnu v Levoči založil r. 1624 Vavřinec Brewer a řídil ji nepřetržitě až do r. 1664. Byl to člověk na svou dobu vzdělaný, přičinlivý a navíc měl obchodního ducha. Nezanedbatelný podíl na úspěších tiskárny měla Brewerova tolerantnost náboženská a jazyková. Tisk knihy luteránské, kalvínské, stejně jako katolické, vydávaly se zde tisky latinské, české, polské vedle německých či maďarských. Tiskárna si své přední místo vydobyla nejen svým edičním rozsahem, ale též kvalitou tisku. Vavřinec Brewer se - stejně jako jeho následovníci - po této stránce neustále vzdělával, udržoval kontakty s univerzitní tiskárnou ve Wittenbergu i s významnými holandskými tiskárnami. V mnohém se nechal v řemesle ovlivnit zprvu knihtiskem krakovským, v pozdějších letech vystupuje do popředí vliv holandský. Přitom však Vavřinec Brewer, stejně jako jeho dědicové, vždy hledal svůj vlastní styl, svůj „rukopis“. Našel ho zejména v čistotě sazby a ve využití originálních ornamentálních prvků a vkusných titulových dřevorezů, jimiž předčila Brewerova officina v 17. století všechny tiskárny uherské. Jsou dodnes vodítkem pro určování tisků z této slavné levočské tiskárny.



Jeden z titulních listů Cithary sanctorum

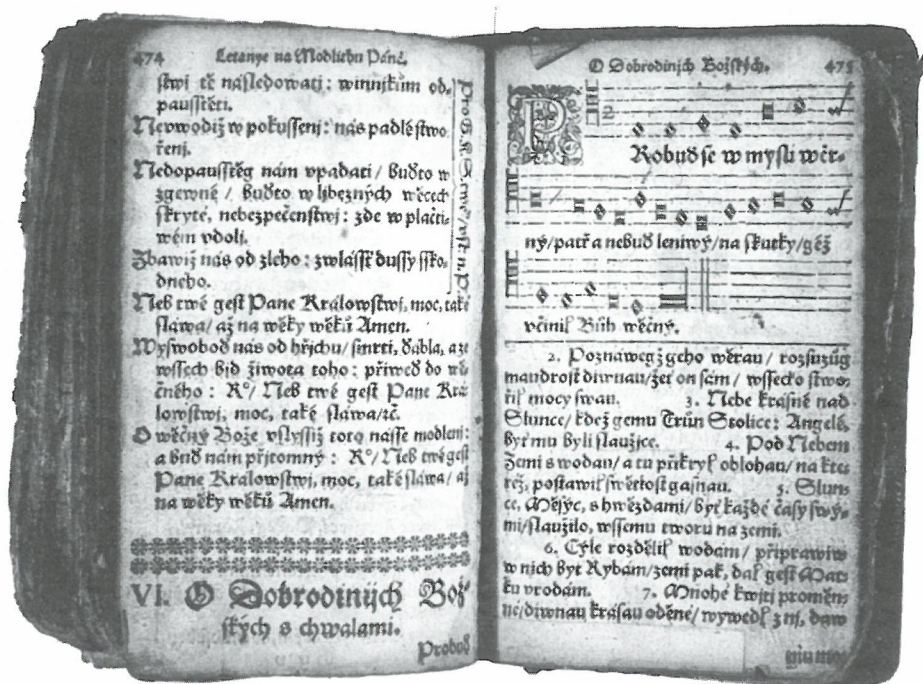
Všechny výše uvedené skutečnosti platí i pro popisovanou „Citharu sanctorum“ z r. 1636. Monumentálně působící gotické písmo je v této knize na stránkách úhledně srovnáno do jednosloupcového bloku. Tiskař nepoužil odstavců a přehlednost písňových textů vyřešil tím, že jednotlivé sloky očísloval a zároveň je od sebe odsadil většími mezerami na řádku. Kromě větší přehlednosti tak přibyl stránce nezanedbatelný efekt estetický - jednotlivé bloky mohutného písma jsou těmito „odsádkami“ jakoby provzdušněny.

Číslování a značení stran je charakteristické pro dobu, ve které kniha vyšla. Znamená to, že bylo použito arabské číslování stránek ve vnějších rozích, zároveň označování složek dole na stránce, tzv. signaturami, a nechyběly ani běžně užívané stránkové kustody, což jsou první slabiky (popř. celá slova) následující stránky, umístěné sazečem vždy pod poslední řádku strany předchozí, v pravém rohu dole.

Kromě textu jsou v knize použity noty, jejichž sazba patřila v minulosti k náročnějším tiskařským pracím. Mistr Brewer se však vypořádal i s tímto úkolem na jedničku. Pětilinkový notový systém je vřazen do textu vždy precizně a jednoduché vyobrazení not přidává k jejich výpovědní hodnotě navíc i jistý prvek dekorativnosti.

Brewerova dovednost a um se projevují též vybraným citem pro rozvržení stránky a uplatněním všech výtvarných kvalit použitého písma - v našem případě gotického písma různých velikostí a antikvy. Lehkou a čistou antikvou sázel Brewer pouze latinské texty, kterých je v Cithare velmi málo, většinou se jedná pouze o jednotlivá slova. Názvy kapitol či písní jsou tištěny pro přehlednost většími a výraznějšími typy písmen a bývají umístěny uprostřed nad textovými bloky. Při grafické úpravě stránek použil Vavřinec Brewer také několika stále se opakujících zdobných prvků ve formě různé složitých linek či ornamentů, koncových ornamentálních vinět, ukazovacích ručiček, závorek a jiných ozdůbek. Nesloužily mu však pouze k zaplnění volného prostoru na stránce, ale vhodným zařazením do textů zároveň plnily svoji funkci dekorativní. Titulní stranu knihy, stejně jako titulní strany jednotlivých dílů, ozdobil tiskař elegantním rámečkem a dovnitř umístil bohatý ornament. Na stránce 628 se objevuje obklopen řadou ozdob ojedinelý dřevorez v jednoduchém rámečku. V „Knihopise českých a slovenských tisků...“ je uvedeno, že se v tomto případě jedná o signet - značku Jiříka Třanovského.

Mezi další výtvarné prvky použité v knize patří iniciály. Vavřinec Brewer v knize Cithara sanctorum tiskne tato velká písmena dvojího typu, jednak plné iniciály ve volném prostoru ve výši 2 řádků na počátku písní, a jednak větší konturové iniciály umístěné v ornamentálních rámečcích ve výši 4 řádků, kterými začínají jednotlivé kapitoly knihy. Ve druhém případě použil Vavřinec Brewer k monumentálnímu gotickému písmu kontrastně úplně jednoduché a strohé iniciály. Ty zvětšeny, zvýrazněny a posazeny navíc do bohatě zdobeného ornamentálního pozadí ve vás vyvolají na vteřinu pocit splynutí minulosti se současností. Jako by se v nich tiskař na moment dotkl dvacátého století, jako by tušil, že se tato kniha jednou ocitne v rukou čtenáře až na prahu 21. století.



Jednoduchá konturová iniciála v ornamentálním rámci, s ukázkou sazby not (na str. 475)

Všechny použité typografické ozdůbky a ozdoby v Cithare nesou typický Brewerův „rukopis“. Vyznačují se něžnými vlásečnicovými ornamenty, vkusnými a ušlechtilými vzory, Brewerovy jemné, křečce působící široké ornamentální linky vytvářející mnohdy bohaté krajkoví, či naopak jednodušší typy linek složené z originálních vzorů kytiček a hvězdiček, podtrhují a zvýrazňují čistotu sazby.

Cithara sanctorum byla vytištěna v oblíbeném osmerkovém formátě čili v oktávu, který vzniká trojnásobným složením archu papíru. Najednou je tak tištěno 8 listů, tj. 16 stran. Přeloženo do srozumitelného jazyka to značí, že kniha byla nevelkých rozměrů 15 x 8,5 cm, což mělo z praktického hlediska velký význam. Svázána do dražší kožené či levnější vazby a opatřena potřebnými sponami, se stala Cithara nepostradatelnou součástí života mnoha válečků pronásledovaných evangeliků. Doprovázela je na jejich životní pouti, utěšovala rozbolavělé lidské duše, pomáhala v tísní a smutku nadějí na lepší časy, místo nesmiřitelnosti nabádala k tolerantnosti, lásce a klidu. Svým obsahem se tak stala tato kniha nadčasovou, a běžně se používala ještě počátkem dvacátého století. Navíc byla jazykem Cithary čeština, a proto byla rozšířena nejen na Slovensku, ale též ve Slezsku a zprvu tajně, po vydání tolerančního patentu i oficiálně, také na Moravě a v Čechách. Ještě asi 140 krát vyšla Třanovského Cithara sanctorum - u různých tiskařů, v nejrůznější kvalitě. Brewerovo dílo z r. 1636 patří rozhodně k těm typograficky nejzdařilejším.

Dolistovali jsme ... První vydání Cithary sanctorum končí v případě našeho exempláře na straně 573. Neznámý písmák, který se v průběhu let snažil dopisovat chybějící texty, už nestačil dopsat knihu do sedmisté stránky a doplnil ji i o dalších 32 stran obsahu. Nevadí ... Stará kniha se zešedlými a potrhanými listy, v polorozpadlé vazbě s dávno utrženými sponami je nám i tak najednou důvěrně blízká. V její sešlosti je zvláštní krása a důstojnost. Vydržela to

s námi 364 let a zdá se, že má pořád co dávat...

Je lednové ráno roku 1636. Mistr Vavřinec Brewer vchází do své tiskárny. Na posledních stranách knihy Cithara sanctorum ještě zasychá tiskařská čeř. Mistr je spokojen, zakázka je úspěšně ukončena, a zdá se, že o ni bude zájem. Jeho oči spočinuly pokojně na jedné z otevřených stran...

...*„Zůstaň s námi dobrý Pane / tvé světlo nech též zůstane / zažena myslí temnosti / svět naplň pravou jasností. Když jsi ty v srdcích našich host / nastávat jim pravdy světlost / oškliví se světa marnost / uvnitř hýbe se lásky vroucnost“...*

Cithara sanctorum, str. 536



POUŽITÁ LITERATURA

1. Černá, M.L.: Stručné dějiny knihtisku. Praha 1948.
2. Grobelný, A.: Jiří Třanovský - veliký básník Těšínska v 17. století. in: Těšínsko, 35, 1999 č. 2, str. 1-12.
3. Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. stol. Tisky z let 1501-1800. Praha 1939-1967.
4. Mišanik, J.: Dejiny levočského knihtlačiarstva. Trnava 1945.
5. Rízner, L.: Bibliografie písomnictva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900. Turčiansky Sv. Martin 1929-1934.
6. Třanovský, J.: Pjnsné duchownj, Staré y Nowé... Levoča 1636.



Malovaný betlém, 1881-82. Frenštát pod Radhoštěm. Malba temperou na hliníkovém podkladu na lepence, soubor 74 figur. Finanční úředník J. Bačák vytvořil jeden z nejhezčích papírových betlémů. (Muzeum Frenštát)

K Betlému pospíchejme...

Kořeny betlémské tradice a její dozívání
na Valašsku a severovýchodní Moravě

Lubomír F. Piperek

POČÁTKY TRADICE vytváření modelů betlémské stáje jsou časově i zeměpisně rozsáhlé. Její kořeny spadají do prvního tisíciletí po Kr. Vznikla ze tří doplňujících se pramenů. V první řadě to bylo poutnické uctívání samotného místa narození v Betlémě a úcta k ostatkům, odtud přivezeným. Zbytky jeslí, v nichž údajně odpočíval narozený Ježíš, nechal převézt do Říma papež Theodor před rokem 649. Dodnes se uchovávají ve františkánském kostele S. Maria in Aracoeli na Kapitolu. Podobné, legendami opředené ostatky jsou také v chrámu S. Maria Maggiore, přezdívaném Ad praesepe (U jesliček) - tyto relikvie do Věčného města přenesl, prý již roku 352, papež Liberius (dle jiných Sixtus III. v pátém století).

Dalším pramenem jsou vánoční duchovní kostelní představení, která vznikala spolu s velikonočními mystérii na církevní půdě brzy po roce 967. Časem do těchto her pronikly světské (erotické a vulgární) prvky, a tak se divadlo stěhuje z chrámů do profánního prostředí, na ulice a náměstí. (Vánoční představení bez přerušení tradice přetrvala dodnes především v evropském románském a iberoamerickém prostředí.)

Do lidového prostředí vnesl úctu k jesličkám průkopnický čin svatého Františka z Assisi. Ten kolem roku 1223 postavil ve skalní slují u Grecia skutečné jesle, přivedl k nim oslíka a volka a s dalšími aktéry, kteří představovali svatou Rodinu, adorující pastýře a anděly, inscenoval živou scénu narození Páně, jak ji popisují evangelia. Neobvyklé události se zúčastnilo mnoho venkovanů z okolí a sám světec pod širým nebem sloužil půlnoční mši svatou. Byl to první "živý betlém" a sv. František si pro jistotu požá-

dal o papežské dovolení k provozování této novinky. O události v Rietském údolí nás informuje její očitý svědek, řeholní spolubratr, spisovatel a básník, Tomasso da Celano ve dvou životopisech svého představeného.¹

NEJSTARŠÍ TYPY BETLÉMŮ mají domov v církevním prostředí. Původně byly scény Narození malovány v knižních kodexech, později v kaplích na způsob deskových obrazů či křídlových oltářů. Nakonec postavy vystupují do popředí jako figury - většinou v životní velikosti. Z Itálie brzy pronikají do Německa. V Porýní, v dosahu působení slavné kolínské katedrály s legendárním hrobem sv. Tří králů, přistupuje do betlémské scény jejich symbolická personifikace. Bez exotické skupiny Mudrců si jesličky dnes nedovedeme ani představit. Přesto je právě tato kompozice poměrně nového data - více se začala šířit až ve 12. století.²

Z chrámů se stěhují jesličky do soukromých kaplí šlechticů a patriciů hojněji v 16. a 17. století. Podle povýtce kusých zpráv brzy zaujaly v bohatých domech méně čestná, zato ale honosnější místa. Naléhavost náboženské funkce ustupuje funkci reprezentativní; více než vzbuzovat duchovní pocity mají upozornit na zámožnost majitele. Z roku 1577 známe popis betléma mnichovské kněžny: jednalo se o figury v životní velikosti, oblékané v honosná roucha; uskladněny byly v několika truhlicích.

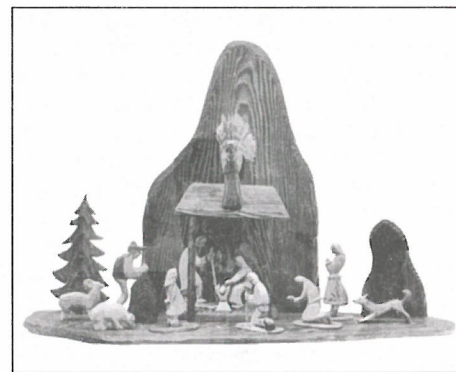
Pro tyto typy pozdně středověkých, renesančních a raně barokních betlémů je charakteristická záliba v drahých a neobvyklých materiálech: hedvábí, vosk, slonovina, korál, perleť, drahý kov i drahokamy vynikající precizním uměleckořemeslným zpracováním. Svědky jsou např.

Lobkovičské stříbrné jesličky z loretánského pokladu, dílo norimberského mistra Abelara Lottera z r. 1610, nebo výjev Narození Páně, vyřezaný v jednom kusu polodrahokamu, který vznikl roku 1576 v Jáchymově. (Dnes ve vídeňském uměleckohistorickém muzeu).

V BAROKU betlémy definitivně a natrvalo zakotvily v prostředí lidovém. Exaltovaná zbožnost té doby se obracela k nejširším lidovým vrstvám srozumitelnou formou, a má tak obrovské zásluhy na formování celého kontextu lidové kultury v českých zemích, jak ji známe dodnes. Vánoční hry na církevních školách a stavění betlémů v kostelích bylo oživováno nejen tradičními šířiteli jesliček, řády františkánů a kapucínů, ale i misijní činností řádů odlišné provenience: benediktiny, piaristy, premonstráty ...

Hlavními křesťiteli a podněcovateli tradice však byli členové Tovaryšstva Ježíšova. Ze svých kolejí a rezidencí šířili barokně pojatý kodifikovaný obraz betlémské stáje rovnoměrně po celé oblasti Čech a Moravy: z olomoucké koleje (založené r.1565) jsou vysílány misie na Valašsko, do oblasti Slezska zasahuje vliv koleje v Kladsku a rezidencí v Novém Jičíně a v Opavě.³ Z Olomouce známe i první malé domácí, tzv. "dětské" jesličky (nazývané tak na rozdíl od velkých kostelních). Pocházejí z roku 1672 a jsou nejstarší nejen na Moravě, ale i v širším středoevropském kontextu. Podobně nejstarší kostelní betlém na celé východní polovině Moravy objednal u svého bratra Josefa, řezbáře v Olomouci, farář z Horní Bečvy Alois Pilz již roku 1795. Podle dochovaných zpráv byly figury sestavy přes půl metru vysoké.⁴

Mimo Evropu tradici stavění betlémů šířili velkou měrou právě Otcové z české provincie Tovaryšstva Ježíšova, účastníci zámořských misí v 17. a 18. století. Jihlavan pater Silbertus Jolan postavil první jesličky v Indii (působil v oblasti Kéraly a Goa v letech 1708-1745). Tvůrcem betlémové tradice v Jižní Americe byl Trutnovan pater Samuel Fritz (mj. tvůrce první mapy povodí Amazonky) a v Peru působící pater František Borina. Členové jezuitské koleje v Doksech a Kladrubech se účastnili v letech 1728-1738 pověstné ruské misie (Missio Moscovitica). Během ní se rozšířila běloruská a ukrajinská podoba jesliček, "věrtep", až do oblastí Sibiře. Jiné misijní proudy přinesly oblibu jesliček do Polska, zvláště do okolí Krakova. Tamní oblíbená vánoční hra "szopki" je kombinací betléma a církevních vánočních her.⁵



Závěsný betlém, 1944. Nový Hrozenkov. Soustružené a štípané dřevo, vypalované a čaděné. Podle návrhu prof. ŠUR v Brně K. Langra vyřezal lid. řezbář P. Országh Kaděra. (OVM Vsetín)



Vyřezávaný betlém, 1940-41. Zlínské Paseky. Měkké dřevo, částečně mořené, napouštěné voskem a lakované, soubor 77 figur. Autor F. Vrzalík, podle návrhu ak. mal. J. Kobzáně. (Muzeum Jihoovýchodní Moravy Zlín)

LIDOVÉ BETLÉMY - i ty nejstarší - nejsou tak dočista výronem lidového, venkovského prostředí a lidového vkusu. Jejich tvůrci byli převážně drobní řemeslníci a měšťané. Podobně jako obrazy na skle vznikaly i betlémy často v centrech zvýšeného návštěvního (a tržního) ruchu, například na poutních místech, nebo na základě sociálních a geografických podmínek - často jako jediná dostupná možnost vedlejšího výděleku v podhorských oblastech.

V rodinách, pro něž byly zdrojem celoroční nebo sezónní obživy, byla jejich výroba často doslova "zfabrikována". Jednotlivci se omezovali na šablonovitý druh práce. Operace, které dokonale ovládali, vykonávali takřka "v akordu".

Téměř všechny betlémy z lidového prostředí mají předlohu, která nějakým způsobem (být zprostředkovaně) vychází z oblasti klasického umění. Hlavní inspirací byly původní ocelotiskové nebo litografované archy s předtištěnými náměty na vystřihování. Tyto kartony mají svůj původ v Itálii, odkud se v době rokoka šířily po celé Evropě. Na Moravu přišly z Rakouska, také přes Slezsko z Polska a důležitý byl i vliv pražských tiskařů. Další inspirací byly dobové obrazy a rytiny, hlavně z knih o Svaté zemi; důležitou úlohu sehrálo i masové vydání bible s Dorého ilustracemi. Proto stejné lidové typy: muzikanty, darovníky, zpěváky i opilce, najdeme například na moravských i provensálských lidových betlémech.⁶

V našich zemích existuje celá řada center výroby s odlišnými typy jesliček - vznikala v různých dobách a na různých základech. Vyrobělo se z tradičního materiálu (papír, dřevo) i z materiálů kuriózních (chlebové těsto, uhlí). V době rozkvětu manufaktur daly nově zaváděné technologie prostor betlémům keramickým, porcelánovým či skleněným. Z Valašska za zmínku stojí především vizovické betlémy z těsta, jejichž výrobou se proslavili především (od 60. let) manželé Alfons a Anna Lutonští. Dnes mají ve Vizovicích řadu následovníků.⁷ Ve frenštátském muzeu jsem viděl unikátní (a krásný) betlém ze svárového kovu, zhotovený samoukem, zámečnickem kopřivnické Tatry Fran-

tiškem Rajnochem (1892-1968), který mohli obdivovat až v Číně.

MALOVANÉ BETLÉMY z Valašska se výrazně liší od další skupiny moravských malovaných betlémů ze západní Moravy, z okolí Telče a Třebětě.

Výroba měla centrum ve Frenštátě pod Radhoštěm a patrně také v Rožnově. Byla zde obecně rozšířeným jevem až do první světové války - největší rozkvět zaznamenala po polovině 19. století. Kanovník Procházka ve své knize O Bethlemech, vydané u příležitosti pražské Jesličkové výstavy v roce 1908, uvádí přes 30 jmen malířů betlémů z Frenštátu a okolí; počet dochovaných betlémů odhaduje na více než 300 souborů.

Malíři samouci pocházeli většinou z řemeslnického prostředí drobných tkalců. Tato sezónní práce často měla napůl profesionální charakter. Jen zřídka měla celá sestava jediného tvůrce. Výrobci se specializovali pouze na určitý typ práce, kterou dokonale uměli (malba postav, ovcí, pozadí atd.). Výjimkou je známý betlém, vytvořený v letech 1881-1882 frenštátským úředníkem a malířem samoukem Janem Bačákem.

Vznikalo mnoho typů figur, které se obměňovaly a zdokonalovaly. Typické postavy pastýřů se mísí s realističtější podaným maloměstským živlem. Tvorba byla závislá na starších schematických předlohách a dobových ilustracích. Nepodává věrný obraz života na salaši. Malíři o něm měli jen velmi matnou představu: např. zobrazené součásti kroje i některé hudební nástroje Valachů se ve skutečnosti přestaly používat již po roce 1750 a definitivně zanikly koncem 18. století.⁸

Soubory figur se prodávaly na trzích jako namalované a vystřižené polotovary. V domácnostech se opatřovaly špejlemi a zapichovaly po půlek brambor. Celá sestava se obkládala mechem a umísťovala na police po obvodu jizby, často nad sebou, o celkové délce až 7 - 10 m. Papírové betlémy časem přestaly vyhovovat i svou velikostí a i v místech jejich tradiční

výroby postupně převládly betlémy vyřezávané.⁹

DŘEVĚNÉ BETLÉMY jsou tedy dodnes na severní a východní Moravě nejrozšířenější. Jejich dochované ukázky v muzeích však nesaňají před rok 1840. Výroba měla centrum na severní Moravě, pronikla na Valašsko i jižní Moravu a podstatně ovlivnila místní tvorbu samouků.

Dochované betlémy jeví shodné rysy s prací řezbářských center ve smíšené německo - české etnické oblasti tzv. Sudet a v oblastech německých jazykových ostrovů (Kravaňsko, Šternbersko, Odersko). Např. velká část řezbovaných figur z celé Moravy se dá formálně a námětově ztotožnit s nejstarším dochovaným betlémem tohoto typu, který začátkem 19. stol. vyřezal Benjamin Heinz z Lipové u Jesenika (nar. 1791) a který vlastní vídeňské národopisné muzeum (Österreichisches Museum für Volkskunde).

I laik rozezná tři výchozí typy řezeb, do počátku tohoto století ovlivňujících výrobu v našem regionu:

1. Betlémy z poutního místa Králíky jsou určeny pro trh. Figury menších rozměrů, řezány "alla prima" ("přímo od nože"), zachovávají šablonovitou anatomii, detail je potlačen, drapérie šatu jednoduše stylizovaná, končetiny i detaily jsou lepené. Barevnost je výrazná, místy agresivní, neuzivá lomených barev.¹⁰

2. Práce z oblasti Opavska, Jesenicka, Oderska mají vyšší figury, zpracované s velkou řemeslnou zručností, dokonalostí anatomie i detailu, rozevlátou drapérií a realistickou polychromií. Jsou více poplatné starým rokokovým předlohám.

3. Valašsku geograficky nejbližší je betlémářství příborské. Více inklinuje k lidovému projevu než k řemeslu. Figury jsou masivní, řezané z jednoho kusu, v pojetí anatomie i oděvu mizí smysl pro realismus, nastupuje "zlidovělá" stylizace. Pro tyto betlémy jsou typické postavy pastýřů - "Valachů" v nerealistických krojích.

K jejich staršímu typu patří kulisy z kaširovaného papíru a klížené lepenky, představující vždy



Betlémové figurky, 1970. Halenkov - Dinotice. Měkké dřevo, části lepené a sbíjené, polychromie vodovými barvami, tužkou. Kompozice sestavená při návštěvě lid. řezbáře J. Hejí. (Soukromý majetek)



Vyřezávaný betlém, 1. pol. 20. stol. Frenštát. Části pohyblivé. Měkké dřevo, barevná polychromie a nátěr lakem. A. Vodák doplnil betlémskou scénou kompozici veselících se Valachů. Tyto scény z lidového života mají dlouhou tradici: "přebavší" darovníci, často se držící kolem krku a s láhví v ruce, nechýbí už na rokokových sestavách. (Muzeum Frenštát)

horskou krajinu s pastýři a orientální město. Výrobou těchto částí se zabývali hlavně kniháři. Ti také chodívali v době adventní do rodin - své výtvary opravovat a čistit. Malovaná obrazová pozadí, perspektivně rozšiřující hloubku souboru, vytvářeli i místní malíři kostelních obrazů a kulis, často významného jména. Přimo v Příboře byl takovým tvůrcem uznávaný barokní umělec Felix Ivo Leicher (1727-1812).¹¹

Kolem pol. 19. stol. známe z Příbora jména asi pěti vynikajících řezbářů, z nichž vyniká samouk Antonín Starowský (1827-1917). V r. 1850 vyřezal rozsáhlý, přes 60 figur čítající betlém.¹²

SOUČASNÁ TRADICE se rozvíjí především v oblasti dřevorezby - a i ta se v lidovém prostředí ubírá jinými cestami, než tomu bylo v minulých stoletích. Rozlila se dvěma proudy, které se vzájemně ovlivňují, prolínají i potírají. Každý z nich ale pokračuje, přibíraje časem nové a nové následovníky, za jiným konečným cílem.

První cesta směřuje do oblasti profesionálního, tzv. "vysokého" umění. Jí se vydali zruční a odborně poučení lidoví řezbáři, kteří se snaží dosáhnout stejného účinku, jaký nalézají v dílech svých akademicky vzdělaných protějšků. Při práci často spolupracují s výtvarníky či používají uměleckých předloh. V našem regionu již před první světovou válkou uplatnila svůj vliv "c.k. odborná škola pro zpracování dřeva" ve Valašském Meziříčí. Jejimi učiteli a žáky zpracované návrhy soustružovaných, skládaných nebo v plošném reliéfu řezaných hraček se odrazily v komerčně úspěšné výrobě "valašských" betlémů, poplatných až příliš svéráznému hnutí. Řezbář z Frenštátu p. Radhoštěm Bohuslav Blažek (1909-1973) se začal intenzivněji zabývat řezbářstvím kolem roku 1940. Byl ovlivněn styky se sochařem Janem Kneblem. V této skupině dosahuje nesporně nejvyšších kvalit dílo řezbáře Josefa Vrzalíka ze Zlínských Pasek, který vytvořil ve čtyřicátých letech několik betlémových souborů podle návrhu akad. malíře

Jana Kobzáně. Estetický účinek díla umocňuje absence polychromie, do té doby v lidovém prostředí neznámá. Kobzáně ve výtvarné předloze manifestoval své romantické představy o Valaších jako o prastarém etniku, u jehož kořenů vidí Byzanc, Kavkaz a Persii. Sám o svých představách betléma napsal v korespondenci: "... vzruchu a ruchu dost, ovečky, barani, capi, Bezkýd a zbroj, Bible a stálost ...".

Betlémářství se dnes věnuje i dcera tohoto malíře, Jana Dočkalová z Karolinky (výjevy malované na sklo), absolvent UMPRUM v Uh. Hradišti František Papež, Karla Dorotíková z Velkých Karlovic a jiní.

V podobných intencích bylo oživeno, ne-li přímo iniciováno, i betlémářství v oblasti Nového Hrozenkova. Známý výtvarník a znalec lidového umění, profesor SUPS v Brně, Karel Langer zde ve 40. letech pořádal řezbářské kurzy. Ty daly základ místní lidové umělecké výrobě a zcela zásadně ji ovlivnily - nejen námětově, ale také formálně. Z mnoha tvůrců vzpomeňme za všechny Petra Orsága Kaděru, nar. v r. 1918, který tragicky zahynul pod koly vlaku o Vánocích roku 1947. Jím vytvořený závěsný betlém vlastní Okresní vlastivědné muzeum Vsetín.¹³

Lidoví umělci i profesionálně školení výtvarníci vědomě rozvíjí odkaz lidového umění a nechávají se ovlivňovat tradiční technikou i lidovým výtvarným názorem. Jsou s těmito obory dokonale obeznámeni, přesto nevytváří pouhé repliky a reprodukcce. Do procesu tvorby vnášejí nové, moderní prvky, např. dříve v lidovém prostředí neznámou absenci polychromie. Mezi úspěšné reprezentanty tohoto proudu patří také ti, kteří se při své práci v rožnovském skanzenu dokonale seznámili s lidovou řezbou, na niž volně navazují. Na tvorbu Michala Žitníka (1915-1987)¹⁴ navazuje Oldřich Unar z Valašských Klobouk. František Janošec (1953) pracuje jako konzervátor v restaurátorské dílně rožnovského muzea. Minulý rok získal cenu (bronzový Krýžův nožik) na celostátní přehlídce betlémářů v Jindřichově Hradci.¹⁵ Vystavoval polychromovaný betlém s plošně řezanými figurami,

inspirovaný lidovým uměním Oravy a františkánskými jeslemi (bez figur sv. Tří králů).

Druhá skupina tvoří jen za záliby, ve volném čase. Tito tvůrci k zobrazení světa přistupují puze hnutím srdce; nemají většinou ani nejmenší ponětí o zákonitostech tvůrčí práce a uměleckého řemesla. Nejdou však ani ve stopách staleté tradice. Snad proto jsou často označováni poněkud s despektem jako tvůrci "naivní", "sváteční", "insitní". Složitější formální problémy (přizpůsobení plastiky bočnímu pohledu, anatomická proporcionalita, působení světla) stojí zcela mimo jejich zájem a jde jim hlavně o vyjádření vlastního obsahu. Pracují zcela primitivními nástroji, pomáhají si doplňky z odlišných materiálů a drastickou polychromií vodovými barvami, nátěrovým emailem, propisovací tužkou... Přesto jejich práce obdivujeme pro jejich bezprostřednost.

Nejznámější tvůrci jako Josef Heja z Halenkova - Dinotice (1902-1991), Antonín Tlašek z Halenkova - Pod Černým (1916-1992), František Holba z Nedašova (1892-1976) byli popularizováni tiskem a televizí. Stali se, tak říkajíc, "módními" - jejich díla nakupovala, především v šedesátých a sedmdesátých letech, hromadně muzea i soukromníci. Přesto zůstali spontánní ve své snaze vyjádřit okamžiky života, seč síly stačí.¹⁶ Zapomenut zůstal frenštátský tvůrce, rodák z Trojanovic, Alois Vodák (1881 - 1964). Poněkud podivný muž (podle vyprávění pamětníků se dobrovolně a vlastnoručně připravil o své mužství) po návratu z italských legií pracoval jako krejčí a dřevařský dělník. Je autorem několika polychromovaných, robustně řezaných betlémů, částečně s pohyblivými hlavičkami. Na rozdíl od mnoha "insitních" tvůrců jeho práce nepostrádá humor, živost a podařenou snahu předvést figury betléma v pohybu.

OŽIVENÍ BETLÉMÁŘSKÉ TRADICE přineslo národopisné hnutí na začátku tohoto století. Pozornost veřejnosti, tvůrců i kritiky vzbudila především první "Pražská jesličková výstava" roku 1907. Po ní vznikla řada předloh v lidovém tónu; nejznámější jsou betlémy Mikoláše Alše a Adolfa Weniga. Žánrové betlémy, často ve všeslovanském nebo nacionálním duchu, tvořila od té doby i řada malířů druhého řádu. Figury darovníků vystupují ve slovanských, husitských (!) krojích. K jeslím přijíždí opeňtleni lanžhotští "verbuňkáři", či naopak přistupují postavy velebně vousaté v čamaře a sokolském kroji, občas pod paží držící pro Ježíška balíček, z něhož svítí nápis: "Pravá Česká Kolínská Žitovka".

"Jubilejní jesličková výstava" roku 1923 se stala podnětem pro seriózní výzkum betlémářských tradic. Kolem tohoto data vzniklo množství drobných, ale hodnotných článků, majících monografických ráz a zachycujících ještě často autentické vzpomínky na starou výrobu. Vzrůstající zájem uměleckého řemesla o tuto problematiku můžeme pozorovat také v letech 1930 až 1947. Tvůrci kombinují lidové motivy a nové technologické postupy: vznikají skleněné betlémy prof. Brychtý ze Železného Brodu (jeden byl určen pro Světovou výstavu v New Yorku, jiný vlastní tamní farní úřad); na Moravě vytváří dřevěné vypalované "valašské" betlémy prof. Karel Langer ve spolupráci s ak. sochařem Janem Černým z Poličky (1946).

Po roce 1948 zájem začal kolísat, bylo to dáno zejména především politickým klimatem, který nepřál jistě ani duchovnímu rozvoji, ani výzkumu lidových tradic spjatých s náboženstvím.¹⁷ Bádání stagnovalo, ale tradice výroby zůstala v naší oblasti živá. O tom svědčí desítky betlémařů z Valašska, kteří své výtvořky úspěšně vystavují na betlémařských výstavách v regionu. Největší každoročně organizuje sdružení neprofesionálních výtvarníků Urgatina. Valašští řezbáři se úspěšně prezentují i na setkáních v Hodoníně, Strážnici, Zlíně, v Praze i jinde.

Od roku 1952 sdružuje evropské betlémaře (tvůrce i badatele) mezinárodní federace, ustanovená na kongresu v Barceloně, "Universalis foederatio praesepistica" ("Un-foe-prae"). Sídlí v Římě a sdružuje více než 10.000 členů. Je to volné sdružení spolků z různých zemí. Nejstarším členem je spolek vzniklý na území rakouské monarchie, Verband der Krippenfreunde Österreichs, založený v Innsbrucku roku 1909 jako Tiroler Krippenverein (2 300 členů). Jen o osm let mladší je německý Verein Bayerischer Krippenfreunde (zal. 1917, dnes 2 600 členů). Mladšími členy jsou organizace z Itálie, Španělska, Francie, USA a početně je zastoupena Jižní Amerika. Tyto spolky vydávají ročně kolem dvou desítek odborných časopisů.¹⁸ V poslední době se přidružili i čeští betlémaři. Předsedou české sekce je PhDr. Vladimír Vaclík, autor dvou monografií o našich betlémech.¹⁹ Tato dvě díla, spolu s nepřekonanou, obsáhlou, ale málo dostupnou monografií Alfreda Karaska a Josefa Lanze²⁰, jsou pro každého nadšence základním zdrojem poučení.

Že zájem o české a moravské betlémařství stále roste, potvrdila i odborná konference, pořádaná minulý rok Třebechovickým muzeem betlémů. Zájem vědecké i laické veřejnosti o tuto akci potvrdil, že pro zachování a rozvoj betlémařské tradice v Čechách, na Moravě a ve Slezsku dokáží pracovat ruku v ruce spolu muzejní pracovníci, soukromí sběratelé, výrobci betlémů i reprezentanti nezávislých sdružení. A to je symbióza vzácná, vítaná a v českých kulturních poměrech téměř neznámá. A tak snad mohou končit optimisticky: starodávným pozdravem betlémařů: "Gloria!"

A čtenářům popřát požehnané Vánoce u jejich vlastního betléma! Vratme se, při jeho instalaci pod stroměčkem, alespoň myšlenkou do duchovního světa, který vznik jesliček inspiroval a uvedl v život. Do světa vzájemné laskavosti a porozumění; do světa Vánoc sv. Františka, patrona betlémařů.

POZNÁMKY

1. Duae vitae S. Francisci. Moderní převod: CASOLINI Fausta: Le due leggende di San Francesco d'Assisi, Roma 1923
2. Samotní mudrci byli ovšem zobrazováni daleko dříve (např. v mozaikách karolinsko-ottonské renesance, na relikviářích a pod.).
3. Dokumenty uchované v archivech se přímo hemží popisem vánočních slavností, nazývaných barokním mystickým jazykem, stejně jako samotné jesličky, např. "aedicula Nazaretica", sacrum spectaculum, divus Emmanuel" aj.
4. Známý betlém z farního kostela v Příboře, který je často vydáván za jakýsi prototyp tzv. "valašských" betlémů (s Valachy, salaší a kolibou) je o více než 100 let mladší a byl instalován až v roce 1908.

5. O těchto cestách betlémské tradice se dochovaly písemné zprávy např. v římském ústředním archivu Tovaryšstva (Archivum Romanum Societatis Iesu - ARSI).

6. Právě na tuto skutečnost upozornili návštěvníci z Francie známého spisovatele a kulturního pracovníka Františka Horečku při příležitosti ostravské výstavy betlémů v roce 1947. Srv.: Valašské betlémy. Průvodce výstavou, Muzeum města Ostravy 1947.

7. Výčet můžeme doplnit z blízké oblasti Slovácka řadou keramických betlémů, především z Tupes (okr. Uh. Hradiště) a ze Strážnice. Na tradiční (např. Oldřicha Úředníčka či Heřmana Landsfelda), vyráběné od 30. let, v současnosti navázala tvorba mj. zlínských umělců, keramiků Jiřího Vápa a Hany Červinkové. Na Slovácku je dnes rozšířena také výroba krásných betlémů z kukuřičného šustí (např. Ludmila Kocišová z Vnorov).

8. Srv. JERÁBEK, Richard: Valašské malované betlémy, Český lid, LIV, 1967; týž: Moravské malované betlémy jako organologický pramen, Národopisné aktuality III, 1966

9. Instalaci papírového betléma v době svého mládí popisuje rožnovský rodák Čeněk Kramoliš (1862-1949) ve vzpomínkovém dílku Moravská babička, Olomouc 1926

10. Srv. MELNIKOVÁ - PAPOUŠKOVÁ, Naděžda: Putování za lidovým uměním, Praha 1941

11. Narozen v Bílovci (18.5. 1727). Vyučil se tkalcem, malbě se počal učit u piaristů v Příboře. Později studoval na vídeňské akademii (žák Maulbertsche). Tvořil pod vlivem italských mistrů. Za jeho nejlepší díla jsou považovány obrazy v piaristickém kostele v Mikulově a ve farním kostele v Opavě. Díla má v mnoha kostelech Moravy, Čech a býv. pruského Slezska, také v Polsku (Krakov).

12. Jeho betlém vzbudil pozornost již před 1. svět. válkou, kdy o něm vyšel článek v Šimáčkově Světozoru. Později ho vlastnil národopisný pracovník JUDr. Ladislav Rutte ze Zlína. Z jeho pozůstalosti betlém získalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm.

13. Srv. LANGER, Karel: Vánoční tragédie, Naše Valašsko 1947. Více o lidových řezbářích tohoto okruhu např. v souboru pohlednic Řezbáři na Novém Hrozenkově, N. Hrozenkov 1995 (foto a text M. Stibor).

14. Narodil se ve Velkých Karlovicích, pracoval jako tesař při rekonstrukci památek lidového stavitelství. Jeho betlém ve sbírkách Valašského muzea se skládá z několika větších figur, masivní, monumentalizující formy. Odklon od lidové tradice charakterizuje i typické opracování povrchu - ten je po celé ploše členěn vybráním dřátem.

15. Cena je pojmenována po jindřichohradeckém betlémaři Tomáši Krýzovi (1888- 1918), tvůrci největšího mechanického betlému na světě. O Janošcově tvorbě více in: Valašsko, národopisná revue, 3, 1999

16. J. Heja vychodil školu ve 3. třídě, celý život pracoval jako zemědělský dělník. Plastice se věnoval od roku 1965. Svou betlémskou vizi předvádí spontánně, nezatížen ani znalostí tradičních předloh, ani snahou po řemeslné dokonalosti. Jeho figurky jsou sloukány, lepeny, drátovány, barveny vodovými barvami, pastelkami, "propisovačkou". Často využívá samostatlé kusy dřeva.

Fr. Holba byl zemědělský dělník. Řezbářství začal provozovat až po smrti ženy. Betlém zabydluje robustními statickými postavami řezanými v jednom bloku, s nápadnými tělesnými disproporcemi, figury natírá nelomenými olejovými barvami.

Ant. Tlašek vytváří drobné, ale figurálně obsáhlé betlémové kompozice z nebarveného, ale hladce opracovaného dřeva. Nápadná je jeho snaha ukázat figury v pohybu, akci. Svou nepatetickou drobnokresbou se nejvíce blíží lidové tradici. (Srv. JERÁBEK, Richard: Plastika lidových tvůrců, Praha 1981).

17. Na tomto místě musím vzdát hold národopisným pracovníkům Valašského muzea v přírodě, ředitelům Ing. Janu Bečákovi, PhDr. Jaroslavu Štikovi, CSc. a dlouholetému vedoucímu sbírek lidového umění PhDr. Ladislavu Buzkovi. Díky nim si muzeum v tomto oboru udrželo slušný standard práce, bádání o lidové kultuře probíhalo bez stop zatavování lidové religiozity - bez pokrytectví. Depozitáře se plnily ukázkami náboženského lidového umění, a tak mohlo Valašské muzeum hned v r. 1990 představit veřejnosti první výstavu betlémů. (Jejím autorem byl PhDr. L.F. Piperek, který péči muzea vydal i drobnou brožuru, týkající se této problematiky: PIPEK, Lubomír: Půjdem spolu do Betléma, Rožnov p. Radhoštěm 1993)

18. Např. Associazione Italiana Amici del Presepio (zal. 1953, přes 2 000 členů), Federación Española belenista, Syndicat des Santonniers se sídlem v Marseille, American Christmas Cribb Society z Fermontu atd ...

19. VACLÍK, Vladimír: Lidové betlémy v Čechách a na Moravě, Praha 1988; týž: Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě, Praha 1990

20. KARASEK, Alfred - LANZ, Josef: Krippenkunst in Böhmen und Mähren vom Frühbarock bis zu Gegenwart, Marburg 1974.

Z další obsáhlé, německy psané literatury zasluží zmínky např.: HOBINKA, Edgar: Bibliographie der deutschen Volkskunde in Mähren und Schlesien, Reichenberg 1931; BOGNER, Gerhard: Das grosse Krippen - Lexikon, München 1955; MAIS, Adolf: Weihnachtsskrippen aus dem Sudeten - und Beskiden Raum, Wien 1969; LANZ, Josef: Krippenkunst in Schlesien, Marburg 1981



"Oravský betlém". 1989. Rožnov p. Radhoštěm. Vyřezávané dřevo, polychromie temperou, povrch upraven voskováním. F. Janošec (1953), konzervátor Valašského muzea, vytvořil jesličky inspirované lidovým uměním Oravy a klasickými františkánskými jeslemi bez Tří králů. (OVM Vsetín)

Městský oděv oblékala "rektorka" Alžběta, manželka Jana Folty, školního učitele, která zemřela r. 1847: uvádí se 2 košile, celé šaty, čepce, střevice.

Oděv mužský

Košile, jejíž lidový název je zapsán častěji jako "košela", ale i "košula", má za materiál lněné plátno různé tloušťky: je blíže označena jako tenká, pačisková, pačesná, často i tlustá. Po r. 1843 jsou zaznamenány i košile bavlněné – "mušelinové". Ojedinele je uvedena i výšivka: obojek červený nebo modrý.

Kalhoty – "nohavice": v zápisech převažují modré soukenné nad bílými huněnými, které jistě byly všednější. Dvakrát jsou zapsány i nohavice zelené, u mlynáře Volka nohavice světlé (bleděmodré). Název "katě", "gatě" se vyskytuje nejen u kalhot plátěných (letních, spodních), ale někdy i u vlněných.

Vesta – "brunclek": je pozoruhodné, že po celé sledované období zcela převažuje jako materiál sukno barvy zelené, v malém počtu jsou uvedeny i bruncleky "fijalkové", modré, po r. 1841 i červené. Zelené bruncleky zaznamenal i Kutzer, později už zmiňovány nejsou.

Z kabátů asi nebyl zcela obvyklý "lajbik" (někdy psáno i lajblik) - krátký soukenný kabátek s podšívkou, jeho barva je uvedena pouze modrá.

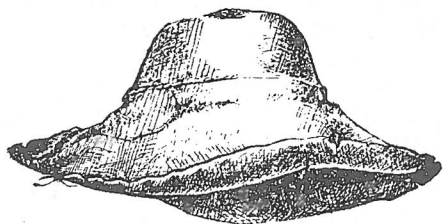
Z delších kabátů je nejčastěji zapsána (65x) "halina" s bližším určením "burá", "huněná", tedy z hrubé valchované tkaniny z vlny z černých ovčí.

Z tétohož materiálu byl i kabát jednoduchého starobylého střihu zvaný "huňa" – bez podšívky a zapínání, uváděný po celé období.⁷ Přestože je v pozůstalostech halina zapsána výrazně častěji než huňa, píše Kutzer (s. 59), že "halena záhy ustoupila slovenské nevkusné "huni" a jest nyní sotva dle jména známa". Snad je to možno vysvětlit postupným nahrazením haliny soukennou župicí, která se v pozůstalostech vyskytuje jen v celkem malém počtu (6x zelená, 2x modrá).⁸ Podle Kutzera bylo v letech 1859 v Karlovicích přes padesát župic.

Ojedinele je zapsán blíže neurčený "plášť". Dubený kožich – "kožuch" je častěji krátký – "kožušek" než dlouhý.

Klobouk – "klobuk" (není uveden název "širáň") se objevuje v zápisech pravidelně, jediný doplňující údaj – "se šmuhem" je v pozůstalostech svobodných i ženatých mužů. K unikátním předmětům ve sbírkách OVM – muzea ve Valašském Meziříčí patří černý plstěný "širáň" (i.č. N 543) z Velkých Karlovic, darovaný muzeu nadučitelem Květoslavem Šulou v r. 1899, údajně z r. 1783, pocházející z majetku Josefa Holčáka.⁹

Čepice – "čepka" je většinou blíže určena jako "barani" nebo přímo "baranica".¹⁰ Není zmínka o čepici z "hubáně" (choroše), jejíž výrobu popsal Arnošt Šrott¹¹ a jejíž jeden exemp-



Širáň z r. 1783 (kresba I. Horešovské)

lár je i ve sbírkách meziříčského muzea, kam se dostala v r. 1901 jako dar nadučitele-Kutzera (i. č. N 547). Ojedinelý je zápis o čepce aksamiťové (1843) a malé čepici "lebce" (1847).

Jako obuv jsou zapsány nejčastěji bez bližšího určení boty, sedmkrát jančary, a ovšem také krpce, upevňované k noze "ovlaky", "naovlaky" (u Kutzera opanky), uvedené obvykle zároveň s huněnými ponožkami – "kopýci". Velmi rozšířené papuče jsou jen dvakrát blíže určeny jako bílé.¹²

Dvakrát jsou zapsány i rukavice.

Neobvyklé oděvní součásti zaznamenávají pozůstalostní soupisy u bohatých občanů, úředníků a přistěhovaných.

V německy psané pozůstalosti fojta Pavla Billa z č. 23, zemřelého v r. 1827, je zapsána červená vesta s 10 páry stříbrných knoflíků, modrá soukenná župica a modrý soukenný lajbik měly po 16 párech stříbrných knoflíků, fojt měl také 3 páry bot z telecí kůže, "uherskou bundu" apod. Pasekář Josef Juraňka z č. 21, zemřelý 1837, měl zelený brunclek, zelené nohavice, zelenou župici, ale také červený pás, o němž se zmiňuje i Kutzer jako o součásti oděvu obřadního (s. 60).

Oděvem se odlišovali úředníci (např. pensionovaný c. k. důchodní Josef Tydl, zemř. 1840) a někteří "patentní invalidi", kterých je v uvedeném období zapsáno devět: někteří nosili vojenský "špencer", "špencil", pantalon, bílou vestu, plášť, jiní se oblékali obvykle. Zámožný bezdětný půlpasekář Jiří Both z č. 268, zemřelý v r. 1843, má v soupise vedle množství oděvních součástí – různé vesty, pantalon, pláště, kordybanové boty, bílý klobouk – i obraz Janošikova banda a "flaše na luhačovskou vodu".

K oděvním součástem sice nepatří, ale pro jeho ojedinelost je nutno se nakonec zmínit o koženém, s hrubou tkaninou kombinovaném a rokem 1820 datovaném "sajdáku" – tašce, která patřila slavnému karlovickému portáši Janu Stavinohovi, jehož monogram je na ní vyšit, a která je uložena ve sbírkách meziříčského muzea, nyní vystavena v historické expozici ve vsetinském zámku.¹³ Že by k němu patřil i pozůstalostní spis výměnkáře tohoto jména z č. 46, zemřelého v r. 1844, v němž je vedle zeleného bruncleku, zelených nohavic, buré haliny a kožuchu uveden i mosazný "čakan"?¹⁴

Údaje z pozůstalostních spisů spolu s publikovanými články umožňují vytvořit souvislou vývojovou řadu v odívání obyvatel Velkých Karlovic od 2. čtvrtiny 19. století až po nedávnou minulost.

POZNÁMKY

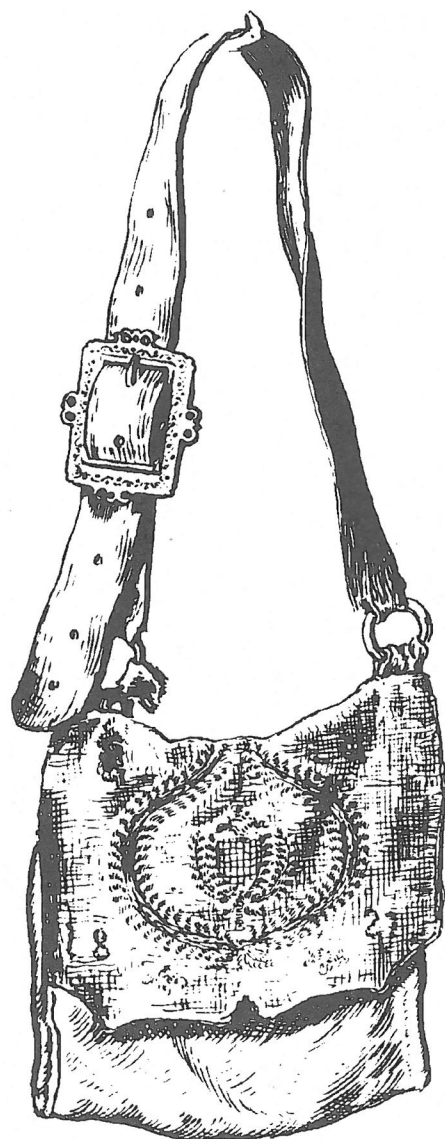
1) Nadpis tohoto článku navazuje na názvy článků s celkovými popisy karlovického kroje z r. 1955: J. Dornák: Karlovská občata chlupská (Dědina pod Beskydem č. 4, 1955, s. 46–48) a Zdenka Škarpichová: Karlovská občata robská (Dědina pod Beskydem č. 4, 1955, s. 49–51).

2) Zemský archiv Opava, fond Velkostatek Val. Meziříčí – Rožnov, i. č. 256

3) Hranice vycházela od vrcholu Soláně k prameni potoka Bzový, po jeho spádu k řece Bečvě, přes Pluskovec k Lopusance a přes Lopusňou na Velký Javorník. K. Koblina v Okrese vsetinském č. 4, s. 248, Vsetín 1941

4) V roce 1834 měly Velké Karlovice 3437 obyvatel

5) V pozůstalostech není zastoupen ani jeden občan jménem Orsák, tak velmi rozšířeném v sousedním Novém Hrozenkově



Sajdák portáše Stavinohy (kresba prof. Karla Langra 1930)

6) Tmavočervená "župa" je i v popise kroje z Hutiska. Archiv Musejní společnosti č. 107, muzeum ve Val. Meziříčí

7) Drahomíra Stránská: Huně a haleny. Dolina Urgatina 4, 1950, č. 3–4, s. 92–94

8) Karlovická farní pamětní kniha prý uvádí, že zelené župice "napřed enem páni v Rožnově nosil".

9) Ladislav Dornák: O klobúkoch a kolem nich. Dědina pod Beskydem č. 7, 1956, s. 2–4

Alena Jeřábková: Typy mužských pokrývek hlavy na Valašsku, ... Věstník Národopisné společnosti čsl. 1965, č. 3–4, s. 15–30

10) Ladislav Dornák: O baranicách. Dědina pod Beskydem č. 2, 1955, s. 23–24

11) Arnošt Šrott: Výroba klobouků a čepic z choroše. Valašsko 3, 1956, s. 46–47

týž: Výroba širáňů – hubáňových klobouků. Dědina pod Beskydem č. 4–6

12) Karel Špinar: Staré časy... Dolina Urgatina 1, 1947, s. 32–33

Ludvík Baran: Přežitky staré lidové kultury v Karpatech. Dolina Urgatina 5, 1951, s. 36–42

13) Kresba Karla Langra (sbírky OVM Vsetín, i. č. 42) je publikována v knize A. Sevcíka: Portáši, Vsetín 1930, s. 34.

14) Vyprávění o portáši Stavinohovi, známém silou a rázností, zařadila Helena Mičkalová do svých půvabných knížek O čem si vyprávějí Karlované (s. 95) a Co sa Karlovanom stalo aj nestalo (s. 78–79).



Ilustrace Jana Kobzáně z knihy O zbojníkách a pokladech

O pokladech a jejich hledání

Zdeněk Fišer

Lidská důvěřivost nezná mezí. Historie zachovala nemálo příkladů, jak lidé chtějí věřit v přízeň Štěstěny v souvislosti s nějakým materiálním ziskem. Je-li pro naši dobu typická legální existence různých sázkových kanceláří nebo výherních automatů, a četných, již méně legálních tzv. „pyramidových her“ kolujících mezi obyvatelstvem, pak víra ve stejně rychlé zbohatnutí ovládala v minulých staletích hledače pokladů.

Ze se čas od času cosi zajímavého skutečně našlo, nepochybujeme. Byly to především poklady mincí, ukryté dávnými majiteli většinou za hrozby různých válečných konfliktů v domech, na polích, v lesích či hradních zříceninách, jež v nemalé míře povzbuzovaly lidskou představivost.¹

O některých z nich, zvláště ve starších obdobích, jsme poměrně dobře informováni. Nalezené mincovní poklady byly obsahem císařského regálu, a tak např. v době Marie Terezie či Josefa II. bylo odhalení nálezů důvodem k vyšetřování. Při něm se nezjišťovalo jen, zda nález je celý a zda si nálezce něco neponechal či část depotu nezatajil, ale také, zda poklad nebyl vyzdvižen pomocí „Arte magica“, magického umění.

Mnoho lidí totiž věřilo, že skutečné poklady, množství zlata, stříbra či drahých kamenů, ukryté v zemských hlubinách, se dají vyzvednout právě a jen za pomoci čar a kouzel, potřebných ke zlomení moci jejich strážců či zlých duchů, střezících z jakéhosi důvodu skryté bohatství.

Ani Valašsko nebylo v tomto směru výjimkou, spíše naopak. Ne nadarmo asi podotkl už před více než sto lety známý vsetínský vlastivědný pracovník Matouš Václavek, že kdejaký znamenitější vrch na moravském Valašsku, kdejaká význačnější skála, roklina či pamětihodnější místa vůbec, všude kynul prostoduchému Valachovi poklad, všude zlato nebo stříbrná ruda; při jejich hledání se pak nestyděl použít všech prostředků. Obyvatel většinou zalesněné domoviny tak nečinil z lásky k mamonu. Valach si chtěl pouze pohodlněji upravit život na zemi, protože rodné stráně a kopce mu neurodily tolik, aby mohl uživit sebe a četnou rodinu, - bral posléze Václavek v ochranu své krajiny.²

Je pozoruhodné, že manipulace s lidským vědomím, ať jde o dávné hledání pokladů nebo o dnešní rychlé zbohatnutí, je vždy stejná: Je to vždy někdo, kdo má jistý návod, klíč k zbohatnutí, ale z nějakého důvodu jej právě on, držitel, nemůže uplatnit, a vždy někdo, kdo touží z různých příčin něco získat.

Známe řadu rukopisných návodů, šířených mezi obyvateli regionu. Začínají většinou povzbudivě („Milý čtenáři, můžeš snadno poklad dosáhnout, jestliže následující rekule zachovávatí budeš“), a končí více než optimisticky: „Já sem sám tomu nevěřil, až jsem zkusil, když jsem nabral velké tíže zlato, až mi z úst jazyk vycházel [a] oči z hlavy vycházely. Právě tomu včil věřím, že je pokladů dost v zemi.“³

Na přítomnost pokladů poukazují zvláštní jevy: „Když se na některém místě času nočního strašidla ukazují, když těm, kteří skrz taková místa jdou, strach a zděšení přichází. Podobně když na tom místě žádné rosy nebývá, když se svíčka skrz takové místo nese a tam najednou zhasne, když se oheň, hromada žařivého uhlí, hromádka plesnivého chleba, jakož také kolikrát

žaby, hnízda a jiné divné věci ukazují, tehdá jest jistotně znamení a také zkušeno, že tam poklad ukrytý jest.“⁴

Ještě více ovšem povzbudilo určení konkrétního místa pokladu, třeba na dobře známém Radhošti, „kde jest jedna hlína červená jako krev a v ní zlato ryzí z větší polovice, že by ním moravskú i českú zemi zaplatiti mohl.“ (Tedy už víme, proč právě ta hora přitahovala a přitahuje tolik lidí. Ze z nich žádný nic nenalezl? Inu, jejich chyba, protože tajemné místo mohou najít pouze Valaši s kozami, jimž podivuhodná hlína obarví nohy.)

Důležité je rovněž vědět, kdy za poklady vyrazit. Nejlépe v den sv. Jakuba nebo v den Nanebevzetí Panny Marie. Pouze tehdy jsou poklady osvobozeny od - většinou zlých - duchů. Pak „kovej na místě známém, kovej beze všech ceremonií, bez kola neb cyrkle, bez zaklínání, kovej vesele, osvobozený ode zlých myšlení a předstávování, bez strachu před duchami...“ Autor rukopisu, z nějž citujeme, dokonce - ovšem na tomto místě nevíme, zda k věci přistupoval s patřičnou vážností a odpovědností - doporučuje: „Kopači pokladů mají spolu mluvit, zpívat, ne zarmoucení, ale veselí býti, nebo to zakázáno není, ačkoliv ti v tom nezběhlí věří.“

Většina návodů však tak optimistických není. Naopak mnohé předpokládají, že dotyčný hledač se bude muset mít před duchy na pozoru, a že k tomu, aby je zbavil vlády nad pokladem, bude muset použít různých zaříkávání, ba přímo magie.

Rada zajímavých písemností k naznačené problematice by se našla v archivních materiálech. Využijeme však jen jejich malou část, spojenou se jmény J. H. A. Gallaše z Hranic a učitele Jakuba Matýska z Juřinky u Valašského Meziříčí. S oběma jsme se na stránkách Valašska před nedávnem již setkali, a to v souvislosti se zachycením života a zvyků valašského obyvatelstva. Nyní tedy poněkud jiný pohled do dávné minulosti našeho kraje.

V olomoucké části Gallašovy pozůstalosti⁵ je zachován sešit velké formátu (A 4) o deseti fóliích, tj. celkem 20 hustě popsaných stranách s několika nákresey. Je psán polsky (s četnými moravismy) a obsahuje návod, jak zaříkáváním vyzvednout ze země poklad a jak zároveň zahnat zlé duchy, kteří ho střezí. Dotyčný, který se k takovému činu odhodlá, musí na patřičném místě pronést několik zaříkavacích formulí (a modliteb), evokujících nejprve zjištění pokladu, pak jeho stabilizaci na daném místě, odehnání duchů a vlastní vyzdvižení. Zaříkávání se musí odehrávat v magickém kruhu, své místo mají i cedulky s napsanými jmény dáblů, položené v kruhu na čtyři světové strany a posléze spálené (jsou na fóliích podrobně zobrazeny). Vzhledem k rozsáhlosti písemného podkladu alespoň malá ukázka:

Návod, když máme poklad, jak zahnat duchy, a poklad vyzvednout a získat můžeme. K tomu mně dopomáhej Bůh otec, Bůh syn a Bůh Duch svatý, Nejsvětější Trojice božská. Amen.

Vstupujíc na toto místo, Bůh otec je mým společníkem. Nuže ty satane, ty musíš jít pryč a vzdát se pokladu. Ó Zetter, Zetter, Zetter nad vámi všemi, kolik vás pod zemí je, i na celém světě, i v pekle, ve vodách i v moři i ve vzduchu a v celé Evropě, zapřísahám vás...

Napiš cedulky a polož každou na určené místo na čtyřech rozích toho kříže. Prosim Tebe, všemohoucí Bože, přes Tvé svaté milosrdenství, aby jsi Ty ten ukrytý poklad mé ubohému objevil. Já Tebe zapřísahám před Božskou mocí a silou a pravdou toho Ducha svatého, abys mi vyznačil a ukázal to místo jistě. Já Tě zapřísahám při tom svatém jméně božským Eli, Eli, Elej-son Asostelea Gramathon, aby jsi nám ukázal a naznačil na tom jistém místě, kde ten ukrytý poklad leží, ať je to stříbro anebo zlato anebo drahé kamení...

Gallaš připomíná návod k hledání pokladu sám nevyužil, neboť, pokud víme, žil poměrně chudě a ani jeho pozůstalost neopylávala pozemskými statky.⁶ Byl jistě romantik, ale zároveň natolik praktický a ovládaný rozumem, aby v podobné praktiky nevěřil. Nakonec znal ze své doby některé smutné konce hledačů pokladů nebo těch, kteří jim uvěřili a investovali do zdánlivě zářivých nadějí celý svůj majetek, aby se pak s ním již nikdy neshledali.

Jak to může ve skutečnosti dopadnout, připomněl mu rovněž jeho přítel, učitel z Juřinky Jakub Matýsek. V listě, psaném patrně na přelomu let 1818/1819, zachytil v souvislosti s poznámenáním předsudků a pověr, žádaných hraničným vzdělavcem pro připravované dílo o Valaších, jednu varovnou historku. Čáry, příšery, strašidla a nakonec i víra v poklady byla mezi tamním, značně nevzdělaným a primitivním obyvatelstvem zřejmě hodně silná. Gallaš ovšem postřehl, kde má svůj původ, když kriticky po-

Magické cedulky (cirkle, figury), které musel mít hledač pokladu v pravou chvíli u sebe, jak je vyobrazil rukopis z roku 1840, zveřejněný V. Houdkem. Cedulka 1 měla být umístěna na pravém boku, 2 na levém boku, 3 na prsou a 4 na zádech mezi lopatkami.

znamenal: „Hlavní příčina té jejich takové pověrečnosti na čáry a příšery, může mnoho jejich samotnému živobytí, a ta na skryté v zemi poklady jejich veliké chudobě přičtena býti.“⁷

Dále už má slovo kantor Matýsek a příběh z časů jeho mladosti.⁸

Historia o hledání zemských pokladův.

Léta Páně 1788 přišel do Vigantic jistý krejčí jménem František Muraš ze vsi Trojanovic panství hochvaldského, k Michalovi Mizerovi, a vykládal, že dostal jeden spis z Vizovic od soukeníka, podle něhožto v Radhošti⁹ v potoku Škaredý řečeném našel jednu jedlu o pěti vrchách a mezi těmi vrchy zadělaný kotel s penězi. Byl přikrytý třema kameňami hladkými, kteréž mi po valašsku šledy nebo břily jmenujem. Na těch pak penězích leželo písmo, v němžto psáno bylo, že pod Poustevňami jest jeden sklep, a v něm pět sudův stojí plných stříbrných a dva zlatých peněz, a v jedné truhlici mnoho drahého kamení. Ale že toho pokladu žádný vzít nesmí, dokud nenasbírá almužny na tři sta mší svatých, každá pak ta mše má být za tři rýnské zpívaná.

On pak že šel toho sklepa hledat a že ho šťastně našel, v němž i ten poklad spatřil. Tak tehdy že on předně pro čest a chválu Boží a potom pro užitek bližního svého tou almužnu sbírá a

že opisuje jednoho každého, že kdo mu dá jeden groš, že z toho pokladu potom dostane 1 000 zlatých. Když pak se ho kdo ptal, je-li to pravda co mluví?, tehdy on klekl na kolena a přisahal ve jméno Nejsvětější Trojice boží, že pravdu mluví. Pročež hned mu lidé skládali peníze. Což tuto pro památku to o čem vím poznamenám, a sice Jan Mízero z Vigantic a Michal syn jeho 50 fl.; Jozef Solanský, mlynář, z Tylový, a Jura, syn jeho, 50 fl.; Michal Bužek, bednář chudý, 24 fl., a ty sobě vypůjčil. Z Horní Bečvy Jan Kramoliš, Josef, Ondřej, Jura, synové jeho, kováře, 200 fl.; Ondřej Kubáň, sedlák, 18 fl.; Jura Malina, jinak Kneblovský, tkadlec, 32 fl. Z Ružtky, vsětinského panství, Martin Duraj 300 fl., sedlák. Z Čeladné panství hochvaldského Ondřej Kurečka sedlák, Josef Kurečka, můj otčím, Josef, syn jeho, oba handrláci - 55 fl. Z Místka Karel Lublinský 300 fl. Z panství frýdeckého ze Starých Hamer Ignác

Fig. 2. Tuto figuru nositi budeš na pravém boku.

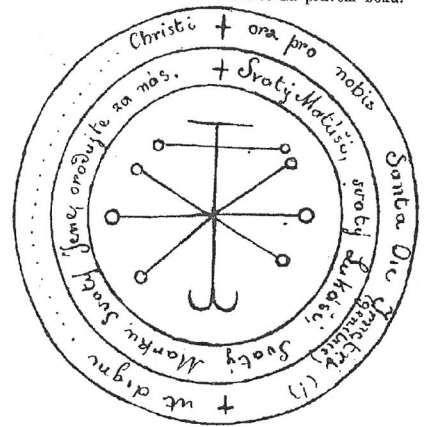


Fig. 3. Tuto figuru rositi budeš na levém boku.

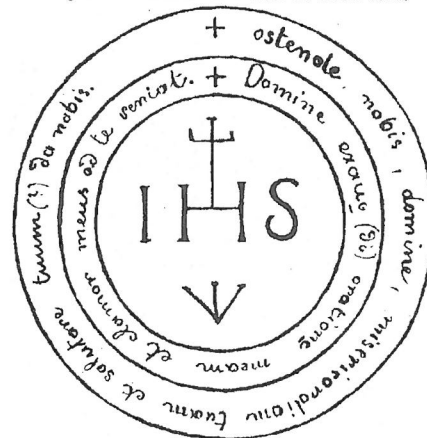


Fig. 4. Tuto figuru nositi budeš na prsou.

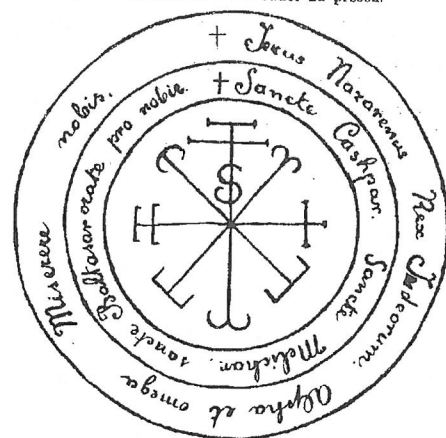
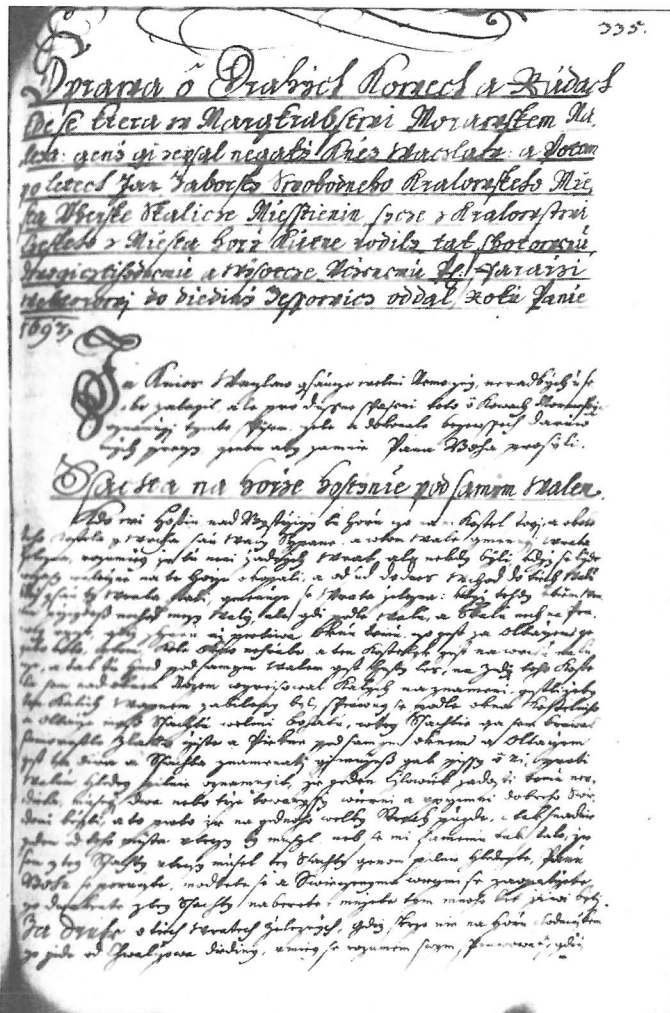
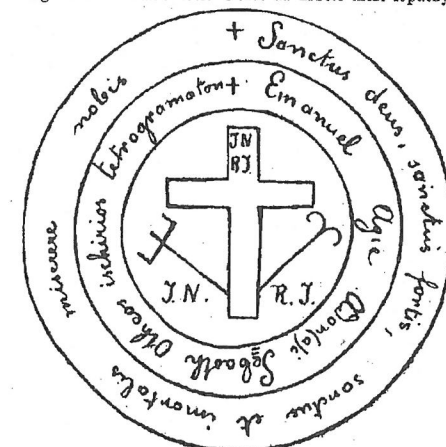


Fig. 5. Tuto figuru nositi budeš na hrbetě mezi lopatkami.



Popis úkrytých pokladů na Hostyně, zapsaných v rukopise J. J. Středovského.

Když pak ta určitá hodina přišla, tu lidé s největší dychtivostí ty pakle otevřeli a v nich přenesmírně bohatství, totiž sklenné a hrncené střípky nalezli. Těch pak peněz, kterých ten Franc Muraš od lidí vyslidil, podle rejstříku, který mně nebožtík Martin Štřalka ukazoval, bylo 8 645 fl. 20 kr. Kteréžto peníze všechny prožral a propil. Naposledy on, žena, 5 dětí jeho zemřeli.

Na adresu podvedených se Gallaš ironicky vyjádřil v krátkém veršiku:

„Tak to obyčejně bývá,
že chudobná sprostota,
již trpá hněte psota,
nejvíc o pokladech snívá.“¹¹

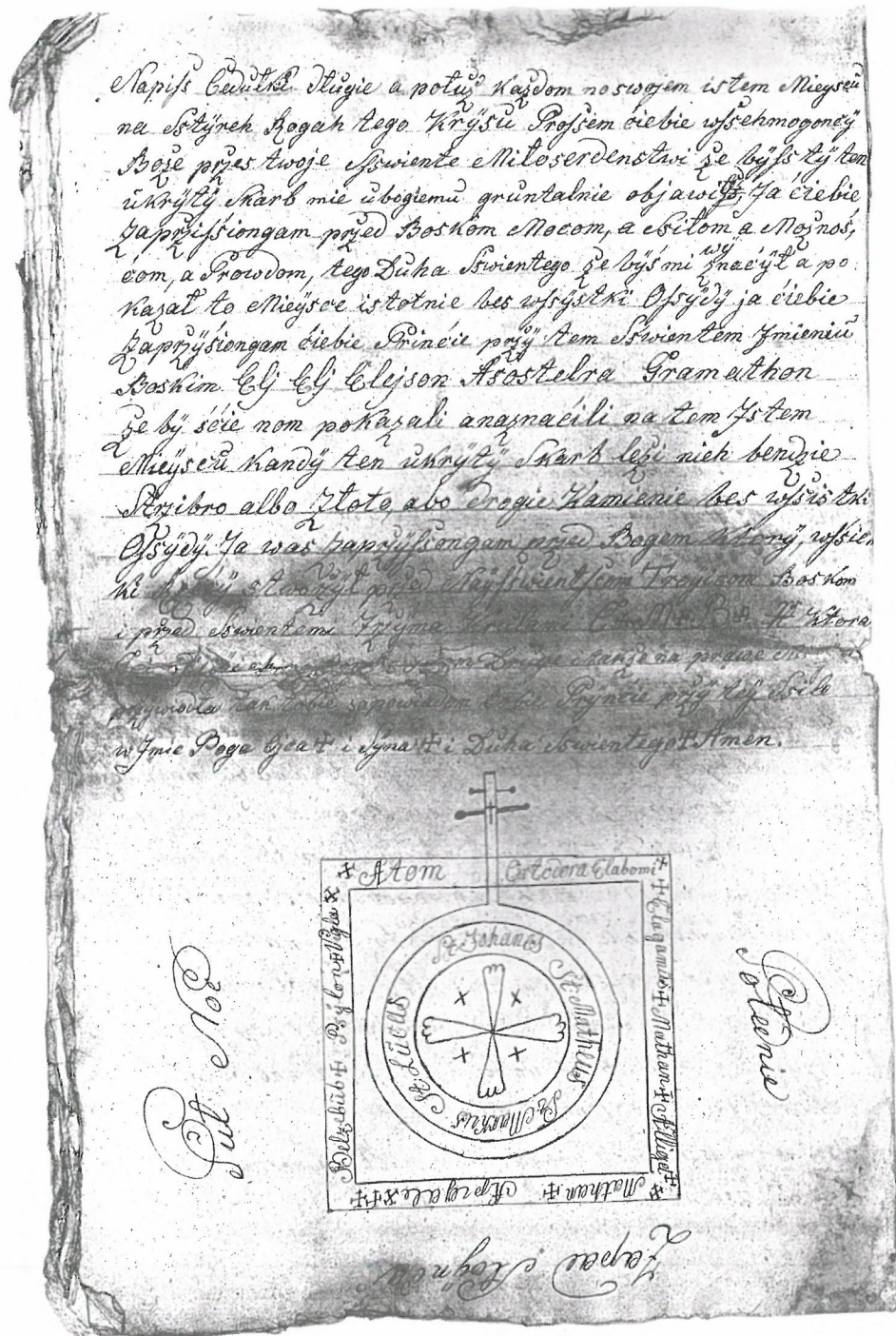
Na podvodné praktiky spojené s magií, ať už sloužila čemukoliv, poukázal ostatně již dříve známý olomoucký právník a historik Josef Vratislav Monse (1733-1793). V době, kdy se zbědovaný Gallaš v rodných Hranicích zotavoval z hrůz vojenského tažení, vydal (1792) dílo s barokně dlouhým názvem „Odkryté tajnosti čarodějnických kunštů k vejstraze a vyučování obecného lidu o pověrách a škodlivých bludech“, vlastně překlad německy psíchoho autora pana Jana z Eckartshausenu.¹² V ní byly vysvětleny některé triky, používané podvodníky za účelem vymámení peněz, včetně příběhu hostinského, napáleného podobným výtečníkem při kopání pokladu v jeho vlastním domě. Stejně tak varovná jsou ovšem i Monseho úvodní slova:

„Příklady, které sem z tej knížky vytáhl, aspoň Vám k tomu sloužití budou, že z nich poznáte, že ostatní divové a neobyčejné příběhy, které se od šibalů a ošemetníků na oko páchají, též nic jinšího nejsou, než samý podvod, omyl a mámení. Jest ono takových podvodnejch kunštů tak mnoho, že jich žádné sčítí nemůže. I na naší milej Moravě by jich jeden ani na fasunký nenabral, jakož bez pochyby i Vy sami ste o tom dosti slyšeli.

Protož v takovej případnosti nic se nezdá býti důkladnějšího, jako když se někde takovej kunštír a partykář vyskytne, jemu žádné víry nedávati, jeho osoby se ujistiti a k vrchnosti dodatí, která zajisté jeho šibalství vyzkoumá a lid před jeho ošemetností a škodou obrání.“

Víra v magii a záhadné čarodějnické praktiky nemohla před Monseho osvícenským racionalismem pochopitelně obstát. Příčiny různých zdánlivě záhadných jevů nechce hledat v kouzlech a čárách, ale v přírodě samé. Píše: „Znáti společnost, kterou přirozené příčiny a oučinkové mezi sebou mají, jest arci těžké a hluboké umění, kterému my fyzika říkáme, ale však proto předce žádný čarodějnictví aneb zázrak není, protože v přirozených mocech, které rozličné tvary v sobě mají a učení lidé zkoumají, záleží.“

Těm, které ani Monseho slova, ani výše uvedený skutečný a zároveň varovný případ neodradí od víry v poklady, mohu nabídnout ještě jakousi naději. V zámecké knihovně v Kroměříži se nachází vicedilný obsáhlý rukopis z roku 1709, nazvaný **Apographa Moravica**. Jeho autorem je Jan Jiří Ignác Středovský (1679-1713), od roku 1703 farář v Pavlovicích na Přerovsku.¹³ Vzdělaný kněz byl velkým (a zároveň romantickým) milovníkem historie, autorský velmi plodným. Latinsky vydal např. díla *Memoria Moraviae memorabilium* nebo *Sacra Moraviae historia a Vita Scti Sarcandri*.



Ilustrace z Gallašova rukopisu o hledání pokladu

Lánik, Ignác, Josef, Martin, synové jeho, 68 fl.; jinak sluje Školenský. Ještě jsou v té bandě byli u nichž nevím jestli co dali, totiž Ignác Šprla ze Pstružního, Ignác Gylar z Příbora, Jura Vašut z Trojanovic. Já jsem mu také nachystal 9 fl. Ale jich nedostal, neb jsem skoro poznal podvod.

Potom za nějaký čas lidé chtěli své peníze nazpátek, ale on jim pravil, aby jen čekali, že až čas vyjde, že jim ty poklady okáže. Potom předce některým okázal v tom sklepe převeliký hrncený džbán plný stříbrných peněz. Kteréžto užřevše peníze, sepsali příšežnej list, položili na ten džbán a přikryli jej zas tak, jak byl prve. Což uslyšev Ondřej Kurečka hned tam také šel s Josefem bratrem svým a mým otčímem, a přišli do toho sklepa zbořeného. Byl pak to sklep ten, kteréhož někdy poustevníci užívali.¹⁰ A ten džbán přikrytý našli v zemi až po hrdlo zakopaný, kte-

řýžto když odkryli, list příšežný našli, ale peněz nikdež!, než ten džbán byl plný pisku až po hrdlo. Bylo pak to hrdlo ouzké, co jen do něj člověk ruku vstrčil. Rozbivše pak ten džbán, list ten sebou vzali a mně ho ku přečtení podali. Byla pak na něm přísaha, kterouž složili a sepsali ti, kteří tam ty peníze viděli, totiž Ignác Školenský se svými třemi syny a Gylar.

Potom zas, když od lidí pokoje neměl, toto vymyslíl: Nadělal pakle, ukradna ve své obci pečeť, všechny ty pakle zapečetil voskem a ty mezi ty lidi rozdával jakožto závdavek z tak velikého pokladu. Rozdával pak ty pakle v neděli velikonoční a žádný se nesměl do nich podívat až na den Vstoupení Páně v kostele při veliké mši v čas pozdvihování. Také Karlovi Lublinskému do Místka truhlici mosazí okoutou a Martinovi Durajovi měděný koflík asi ve dva masy s vícem zapečetěným poslal.

Ve výše vzpomenutém rukopisném díle, celkem 11 knih velkého formátu a nemalého rozsahu, přepsal množství historických dokumentů a k nim občas přidal to, co viděl či jen někde slyšel.¹⁴ Vzniklo tak dílo nevyrovnaného charakteru, v jednotlivostech někdy velmi cenné. Nechceme-li k němu přistupovat kriticky, pak je pro nás podnětná kniha X., kde od strany 335 je obsáhlá „Zpráva o drahých kovech a rudách, kde se která v Markrabství moravském nalézá.“ Podle Středovského byl jejím původcem nějaký kněz Václav, který na smrtelné posteli mimo jiné vyznal:

Kdo zná Hostýn nad Bystřicí, tu horu, co na ní kostel stojí, a okolo toho kostela i vrcha jsou valy sypané a v tom vale jmenují se vrata železná. Rozuměj, že tu není žádných vrat, ale někdy byly, když se lidé v časy válečné na té hoře okopali, a odsud dodnes vchod do těch valů, kdež jsou ty vrata stály, jmenují se vrata železná.

Když tedy k těm vratům přijdeš, nechod' mezi valy, ale jdi podle valu a skálu nech na pravé ruce. Jdiž horu až protiva oknu tomu, co jest za oltářem, je jako kolo, v tom kole okno nehrubé. A ten kostelík je na vrchu, na lúce a tak tu hned pod samým valem jest hustý les. Na zdi toho kostela jsem nad oknem nožem vyrýsoval kalich na znamení. Jestliže by ten kalich vápnem zabílený byl, spravuj se podle okna kostelního a oltáře, máš šachtu velmi bohatú. V tej šachtě já jsem brával samorostlé zlato čisté a pěkné. Pod samým oknem a oltářem je ta díra a šachta. Znamenati ji můžeš, jak píši o ní, proti valům, hledej pilně!

Je se tedy na co těšit. Věc má ovšem háček - poklad stráží jakési temné síly. A tak bude za vhodné uposlechnout dobré rady kněze Václava:

„Oznamujit, že jeden člověk zadostí tomu neudělá, musejí dva nebo tři tovaryši, věrní a upřímní, dobrého svědomí býti. A to proto, že na jednoho veliký strach půjde a tak snadně jeden od toho místa utéci by musel, neb se mi samému tak bálo, že sem z tej šachty utéct musel.“

Výsledek ovšem bude přece jenom stát za to:

„Tej šachty jenom pilně hledejte! Pánu Bohu se poručte, modlete se a svěřenými věcmi se zaopatřte. Co dvakráte z tej šachty nabere, můžete tím mnoho let živi býti.“

Nuže, čtenáři, vzhůru na Hostýn!¹⁵

POZNÁMKY

1 Srv. Pošváf, J.: O některých nálezech mincí na Valašsku. Valašsko, 5, 1956, s. 151-155.

2 Václavěk, M.: Z pověr lidu valašského. ČVMSO, 8, 1891, s. 4.

3 Houdek, V.: Valašská zaklínací kniha z r. 1840. ČVMSO, 12, 1895, s. 23.

4 Tato i následné citace pocházejí z rukopisné knihy, napsané r. 1828 jakýmsi Tkalcem. Ukázky z ní přinesl Václavěk, M.: Op. cit., ČVMSO, 8, 1891, s. 3-9; 9, 1892, s. 133-139. Fakticky též text použil Václavěk ve druhém vydání své knihy Moravské Valašsko (Vsetín 1894, s. 166-175). Ukázky z knížky převzal Obšivač, V. J.: Radhošť a Pustevně. Frenštát pod Radhoštěm 1927, s. 117-119.

Matouš Václavěk zaznamenal některé pověsti o pokladech již v prvním vydání své knihy Moravské Valašsko (Třebíč 1887). Ve zmíněném druhém vydání (Vsetín 1894) uvedeny nejsou.

5 Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc, fond C 34, karton 4, i. č. 98 - Obřad pro získání pokladu.

6 Radimský, J.: Pozůstalost J. H. A. Gallaše. Naše Valašsko, 8, 1943, s. 77-81.

7 Kadlec, K.: Jos. Heřm. Gallaše Ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském. Praha 1906 (samostatný otisk), s. 37.

8 Dopis uložen Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc, fond C 34, karton 1, i. č. 36.

9 O pokladech a čarách spojených s Radhoštěm se zmiňovali Horečka, F.: Kniha o památném Radhošti. Frenštát pod Radhoštěm 1931, s. 115-116, nebo Četyna, B.: Radhošť v minulosti a přítomnosti. Nový Jičín 1966, s. 17-19.

10 Poustevna na Radhošti byla zrušena císařským reskriptem z 13. ledna 1782. Poslední poustevník jménem Felix zemřel v roce 1784. Viz Horečka, F.: Op. cit., s. 105-107, dále Vyvečka, J.: Z dějin Radhoště v 18. století. Naše Valašsko, 5, 1939, s. 116-117, nebo Hasalík, R.: Radhošť v 18. století. Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě pod Radhoštěm, 12, 1995, č. 1-2, s. 3-7.

11 Ve spisu o Valaších (s. 32). Reagoval tak na slova ze závěru Matýskova dopisu: „Touto historií proto jsem zde tak obšírně vypsál, abyste Vy nebo velebný p. Fryčaj něco z ní pro vejstrahu vybrali a v novinách neb v písni vůbec vydobyli.“ Gallaš v souvislosti s poustevníky pod Radhoštěm skutečně připomněl i zmíněnou historiku s tím, že ony sudy zlata a stříbra měly být hypoteticky ukryty v jakési skalní dutině, sloužící poustevníkům za sklep.

12 Kniha vyšla v Olomouci. Monse svou nestránkovanou předmluvu datuje dnem 20. ledna 1792. Ukázky z knihy přinesl Selský archiv, 2, 1903, s. 55-62. O Monsem Ottův slovník naučný, díl 17, Praha 1901, s. 564-565.

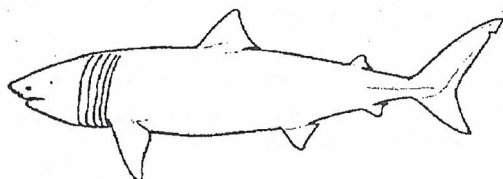
13 Psal o něm např. Hýsek, M.: Jan Jiří Středovský. In: Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaných Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám. Praha 1920, s. 115-126. Nástin Středovského biografie podal František Hýbl v monografii Pavlovice u Přerova. Historie a přítomnost obce. Pavlovice 1999, s. 169-175.

14 Jejich obsah zaznamenal Novák, F.: Jan Jiří Středovský, farář v Pavlovicích nad Bečvou. Záhorská kronika, 18, 1935, s. 33-38.

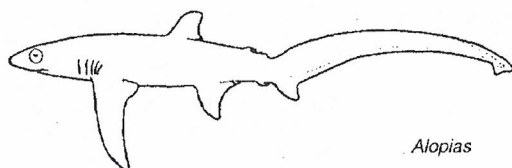
15 Je však dobré předtím si přečíst článek Václava Štěpána: Legendy a skutečnost o nerostném bohatství Hostýnských vrchů. Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1986/2, s. 14-19.



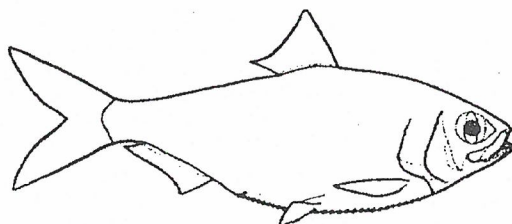
Hostýn. Někde na jeho temeni jsou ukryty nevidané poklady...



Cetorhinus



Alopias



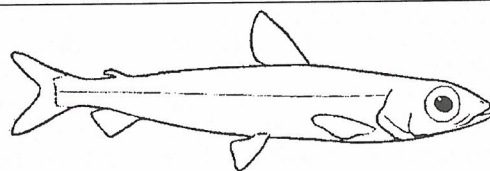
Clupea



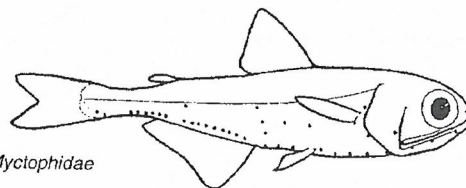
Lepidopus



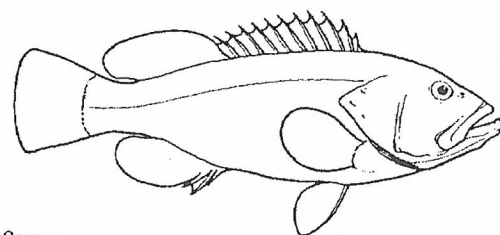
Gonostoma



Glossanodon



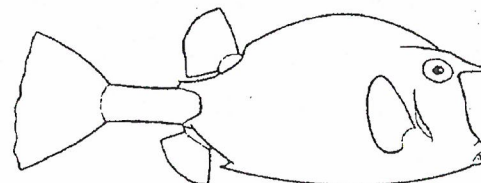
Myctophidae



Serranus



Sygnathus



Oligolactoria

Ryby valašského třetihorního moře

Miloslav Požár

Moře a Valaško – co je to za protimluv a nesmysl v hornaté vnitrozemní krajině? Přes tento zdánlivý paradox mnohé kopce, skály a horniny, jež je tvoří, vznikly kdysi před miliony let za teplého klimatu v zálivech středoevropského moře – pozůstatku Paratethydy, kde kypěl život a kde se hemžila milionová hejna ryb. Jejich zbytky se nám jako vzácné zkameněliny – fosilie – dochovaly v beskydských horninách dodnes.

Sběr a paleontologický výzkum fosilií ryb starších třetihor na Valašku má již více než stoletou historii. Nejstarší nálezy v regionu pocházejí z okolí Špiček u Hranic. Již koncem minulého století byla vytvořena velká kolekce zkamenělé rybí fauny profesorem Weselým z Hranic. Tuto sbírku zakoupil významný paleontolog A. Rzehak a v roce 1911 ji předal Přírodovědeckému muzeu (Naturhistorisches Museum) ve Vídni.

Rozsáhlou kolekci později zpracoval ve třicátých letech rumunský paleontolog, specialista na ichtyofaunu M. Pauca a v roce 1972 ji revidoval V. Kalabis, paleontolog brněnské pobočky Ústředního ústavu geologického v Praze, spolu s fosilní ichtyofaunou pocházející z okolí Kelče.

Faunu z Kelče nasbírali a vykopali při stavebních pracích pod kelčským zámkem ve čtyřicátých letech ředitel školy Jaroslav Očenášek a učitel Zdeněk Nademlýnský z Kelče.

Tato stěžejní sbírka fosilií třetihorních ryb, co do kvality a rozsahu v regionu dosud nepřekonaná, je uložena z větší části ve sbírkách Okresního vlastivědného muzea Vsetín a dílem ve sbírkách Moravského zemského muzea v Brně. K nejvýznamnějším unikátům této sbírky patří zcela kompletní a u nás jeden z největších exemplářů ryby rodu *Lepidopus glarisianus* (poprvé popsány francouzským paleontologem Blainvillem v oligocénu švýcarských Alp) a dosud jediný doklad o avifauně z našeho území – dokonalá fosilie ptačího pera.

Nové nálezy fosilií ryb z lokalit Valašské Meziříčí, Chorně, Kelče a Rožnov p. Radhoštěm v současnosti zpracovává RNDr. Růžena Gregorová z Moravského zemského muzea v Brně, autorka prací z oboru paleoichtologie a výstavy Zkamenělé moře, kterou spolu se stejnojmennou publikací mohli vidět letos i návštěvníci muzea ve Valašském Meziříčí. Tato výstava populární formou shrnovala dosavadní poznatky o třetihorní fauně moravských nalezišť a unikátní nálezy z našeho regionu byly také její součástí.

Výskyt fosilních třetihorních ryb na Valašsku je vázán téměř výjimečně na takzvané menilitové vrstvy podslezské a slezské jednotky Vnějších Karpat. Menilitové vrstvy se vyskytují na Moravě v pásmu od Křepic u Brna k Bystřici nad Olší. V regionu Valašska vystupují při jeho západním okraji v ostrůvkách utvářených horotvornými pochody z jihozápadu od Býškovice přes Kelč, Kladeruby, Špičky, Choryni, Valašské Meziříčí až k Rožnovu a dále na severovýchod a jsou součástí tzv. flyšových sedimentů Západních Karpat třetihorního stáří, které vznikly mořskou sedimentací před 30 až 35 miliony let. Horniny menilitového souvrství tvoří jílovce, vápnité a křemitovápnnité prachovce až jílovce, střídající se s vápnitými pískovci až vápenci v rytmech mm až cm řádu. Mocnost celého souvrství se pohybuje v řádu několika stovek metrů. Křemitovápnnité jílovce obsahují nekvalitní odrůdu opálu – minerál menilit, po němž dostaly tyto horniny i obecný název – menilitové břidlice.

Zkamenělé ryby se nacházejí na lokalitách Rožnov, Kelč, Špičky, Valašské Meziříčí, Choryně v břidlicích menilitového souvrství různé stratigrafické úrovně (rohovcové vrstvy, dynovské slínovce, jaseľské vápence). Pro tuto faunu jsou rovněž typická společenstva hlubinných ryb se světelnými orgány, které jsou dobře zachované i na fosiliích ve formě tmavých bodů. Patří k čeledi Myctophidae z řádu Myctophiformes a k řádu tzv. dračích ryb Stomiiformes s rody *Scopeloides*, *Vinciguerra*, *Argyropelecus*. Tyto ryby jsou v současnosti předmětem zájmu a intenzivního studia paleontologických specialistů na celém světě.

Nejhojnějšími představiteli rybí fauny a nejčastěji nalézány fosiliemi na lokalitách valašského regionu jsou však ryby rodů *Clupea* a *Lepidopus* a rod paryb (žraloků) *Cetorhinus*, jehož žaberní násadce, tzv. branchiospiny, patří spolu se šupinami sledů (rod *Clupea*) k nejčastěji nacházeným fosiliím, pro menilitové vrstvy typickým.

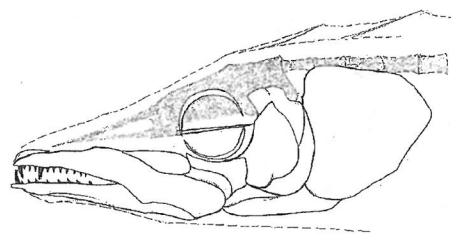
K vzácným nálezům patří fosilie paryb objevené pracovištěm přírodovědného oddělení muzea teprve v poslední době. Představují je žraločí obratle a zuby z lokalit Kelč, Choryně a Rožnov p. R.

Rožnov p. R. – zcela nová zkoumaná lokalita, objevená před časem ing. Františkem Šulganem z CHKO Rožnov p. R., poskytla i zcela nové fosilie na Moravě dosud neznámých ryb, které bude třeba v budoucnosti nejprve odborně zhodnotit.

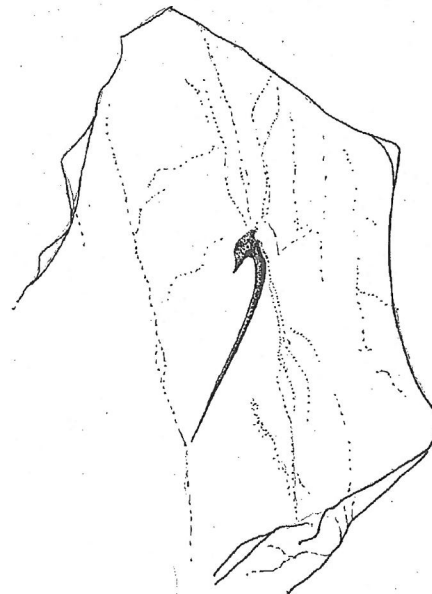
Pro svou druhovou četnost, zachování a pestrost, způsobenou odlišnými sedimentačními poměry a typem fosilizace, patří rybí fosilie k nejkrásnějším, nejzajímavějším, nejvýznamnějším a vlastně po fosilních stopách i k nejhojnějším klasickým zkamenělinám regionu Valašska. Přes jejich více než stoletý sběr a vědecké zkoumání budou patřit jistě i nadále k prioritám zájmu dalších generací paleontologů.

Nové nálezy přes svou častou zlomkovitost, danou absencí kdysi početné místní těžby stavebního kamene, dříve hojným to zdrojem fosilního materiálu, mohou ovšem vést prostřednictvím dalšího intenzivního záchranného výzkumu stávajících, zanikajících a mnohdy devastovaných lokalit k cenným objevům a novým poznatkům v paleontologii. Studium rybích fosilií má totiž zásadní význam pro poznání vývoje vyšších skupin živočichů. Již v mladších prvohorách, tedy asi před 380 mil. let, se primitivní ryby diverzifikovaly tak, že jejich další vývoj postupně zahrnul všechny stávající skupiny obratlovců.

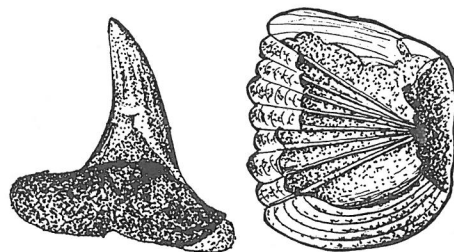
Vlastní kostnaté ryby (třída Osteichthyes) zaznamenaly pak největší rozvoj a rozšíření trávající až do současnosti právě v třetihorách, ze kterých po generaci sbírané a uchovávané zkameněliny ryb ve sbírkách OVM pocházejí. Z některých těchto fosilií se po letech za jiných souvislostí a pod vlivem nových poznatků vědy může stát zářivý kameňek v mozaice lidského poznání a kultury.



Pokus o rekonstrukci kostry hlavy ryby *Lepidopus glarisianus* (BLAINVILLE) 120 mm (kresba T. Příkryl)

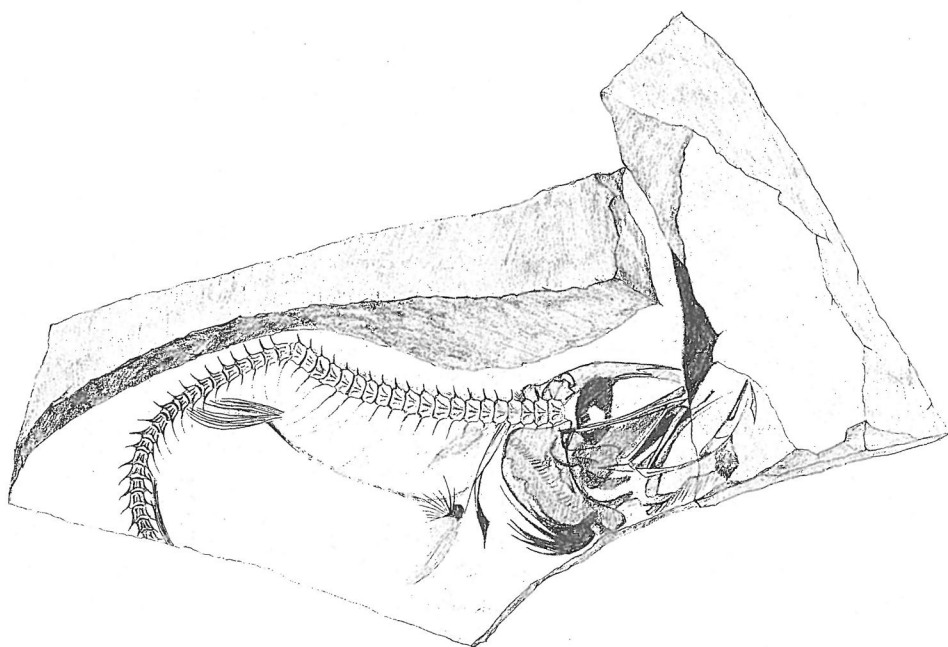


Žaberní násadec (branchiospin) žraloka *Cetorhinus parvus*, lokalita Kelč (15 mm) (kresba M. Požár)



Zub žraloka liškouna (*Alopias sp.*), lokalita Kelč (6 mm) (kresba M. Požár)

Šupina velké ryby, lokalita Rožnov p/R (10 mm) (kresba M. Požár)



Glossanodon musceli (PAUCA), lokalita Rožnov p/R (kresba T. Příkryl)

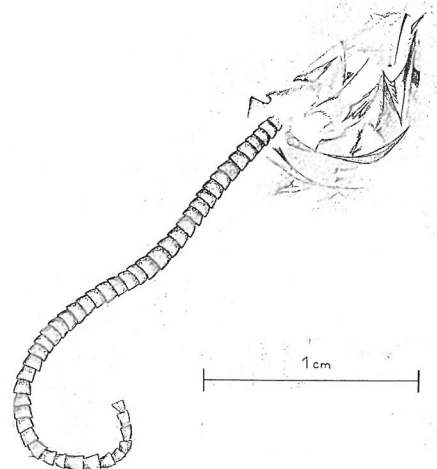




Foto B. Dadák

Valašské lesy v proměnách času

Rudolf Hykl

LESNÍ SPRÁVA VELKÉ KARLOVICE SE PŘEDSTAVUJE

Malebnost a rázovitost Valašska, to jsou i jeho hluboké a drobné lesy, pokrývající zemi právě tam, kde to příroda ke své stabilitě, Valach ke svému životu, malíř a básník ke svému vidění krásna potřebují.

Na části těchto lesů, spadajících geograficky především do lesní oblasti Hostýnsko – Vsetínských vrchů a Javorníků, hospodaří Lesní správa Velké Karlovice. Celé její území leží v povodí Vsetínské Bečvy – od jejího pramene až k přítoku říčky Bystřičky. Velké množství levobřežních i pravobřežních přítoků Bečvy, vrytých hluboko do hor, vytvořilo dlouhá údolí, pojmenovaná příznačnými jmény valašského nářečí.

Lesní správa Velké Karlovice (dále LS) je jednou z největších lesních správ Oblastního inspektorátu Zlín. V dnešní velikosti vznikla sloučením dřívějších správ Velké Karlovice a Vsetín k 1. 1. 1997. Správa obhospodařuje 14 100 ha

státní lesní půdy a na výměře 12 300 ha lesa jiných vlastníků vykonává činnost odborného lesního hospodáře. Lesnatost území, které lesnický spravuje, je velmi vysoká, činí 68 % katastrální výměry.

Z hlediska kategorizace lesa jsou spravované státní lesy zařazeny do tří kategorií:

1. kategorie lesů hospodářských, s celkovou výměrou 8 200 ha, které kromě převažující produkce dřeva plní i ostatní funkce lesa.

2. kategorie lesů ochranných, s výměrou 800 ha. To jsou lesy na mimořádně nepříznivých stanovištích, jako jsou sutě, prudké svahy, strže apod.

3. kategorie lesů zvláštního určení o rozloze 5 100 ha. Zde jsou zařazeny lesy, u nichž veřejný zájem na zlepšení a ochraně životního prostředí nebo jiný oprávněný zájem je nadřazen funkci produkce dřeva.

Do této kategorie patří na LS např. lesy v pásmech hygienické ochrany vodních zdrojů, v místech mnoha prameništ, kolem vodních nádrží (např. kolem Stanovnice v Karolince) a

na dalších vodo hospodářsky významných lokalitách.

Dále sem patří i lesy ve svážných územích, lesy v chráněných územích na vyhlášených přírodních památkách a v přírodních rezervacích (Národní přírodní rezervace Razula). Lesy s výrazně převažující funkcí v ochraně přírody překračují výměru 40 ha. Velmi významnými lesy v této skupině, a to nejen lesnický, jsou lesy tzv. genové základny, mající výměru plných 2000 ha, které jsou producenty osiva místních druhů dřevin – smrku, buku, jedle, javoru a dalších.

Lesy zvláštního určení se podílejí na rozloze státních lesů ve správě LS Velké Karlovice 36 %. Do této skupiny nepatří, ale v ochraně přírody a krajiny plní významnou funkci lesy v Chráněné krajinné oblasti Beskydy.

K samotné LS lze uvést, že se organizačně člení na 18 revírů, z nichž 9 vykonává podle lesního zákona činnost odborného lesního hospodáře pro ostatní vlastníky lesa. Vlastní výkon hospodářských činností ve státních lesích zajišťují dodavatelsky specializované firmy na zá-

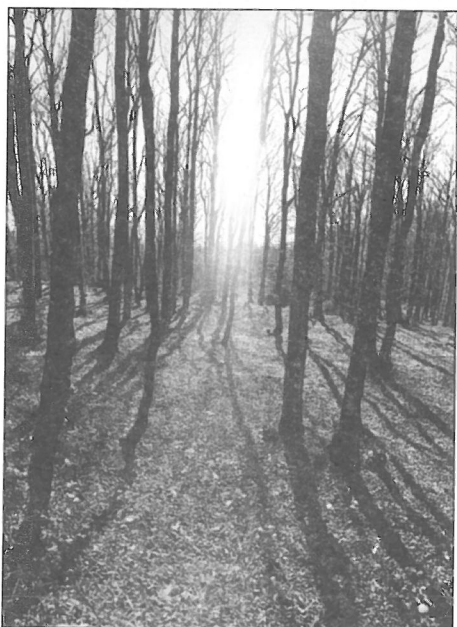
kladě uzavíraných obchodních smluv. Jedná se o činnosti zahrnující obnovu, výchovu a ochranu lesních porostů, i těžbu a prodej vytěženého dřeva. Lesní správa při tom zastupuje stát jako vlastníka lesa v plnění povinností, které vlastníkům lesa ukládá lesní zákon a v konkrétních případech, jak bylo již uvedeno, i odbornou správu lesa pro soukromé vlastníky.

Pro představu o rozsahu výkonů v lesním hospodářství na území LS lze uvést 90 – 105 000 m³ těžby dříví v lesích státních a zhruba stejné množství v lesích, kde LS zajišťuje činnost odborného lesního hospodáře. Ročně se na tomto území zalesňuje v průměru 100 – 120 ha holin. Značná péče je věnována výchově mladých porostů. Ročně se provádí 320 ha prořezávek, 460 ha probírek v porostech do 40 let stáří a 600 ha probírek v porostech starších 40 let. Ochrana zalesněných kultur proti bušení se zajišťuje na ploše 360 ha, ochrana proti okusu a ohryzu zvěří na ploše 330 ha. Nejcennější kultury dřevin, jako jsou jedle, buk a javor, se ročně oplocují v délce cca 10 km. Celkem se vynakládá na pěstování lesa a jeho ochranu ročně 16 – 18 mil. Kč.

Význam lesů pro krajinu a život v ní

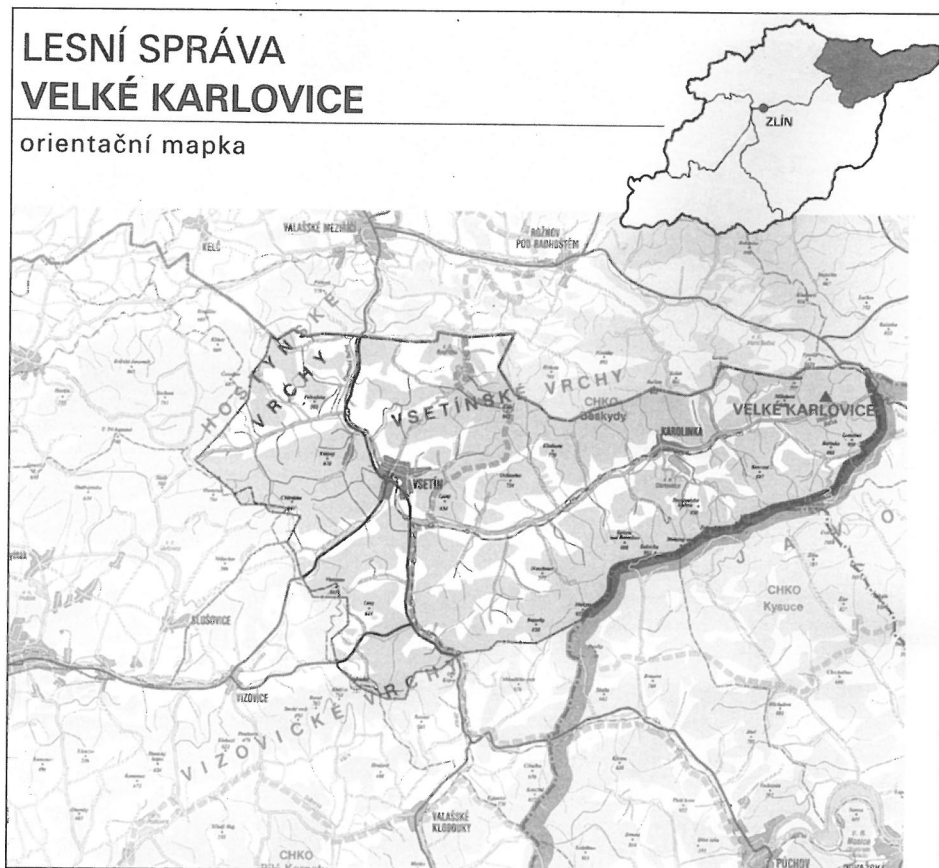
Není jednoduché dát vyčerpávající odpověď na myšlenku, která má tak široký obsah. Snaží se o to lesní zákon, který ve svém úvodním ustanovení obsahově říká, že les je národní bohatství, které tvoří nenahraditelnou složku životního prostředí.

Osvěta o životním prostředí dostupila v současné době již do té úrovně, že není potřebné obhajovat význam lesa pro život na této planetě a ani jeho význam pro život člověka jako jednotlivce. Je však potřebné si povšimnout, jak se s postupem času stále více dostávají do popředí zájmu lidstva funkce lesa. Tyto funkce les plnil vždy, je to dáno jeho podstatou, dokonce v dávné minulosti byl nenahraditelným zdrojem obživy, ochrany člověka apod. Dnes se však stupňují požadavky společnosti na kvalitu mimoprodukčních funkcí lesa, i když je dřevo stále surovinou, bez níž se mnohá hospodářská odvětví ani do budoucna nemohou obejít. V naznačeném trendu se rozvíjí i lesnická poli-



LESNÍ SPRÁVA VELKÉ KARLOVICE

orientační mapka



tika Lesů České republiky. Pod tímto názvem přijal tento podnik v r. 1996 samostatný ucelený dokument. V něm vyjádřil svůj postoj a postup ve využívání funkcí lesa ve veřejném zájmu.

V poslední době se i ve sdělovacích prostředcích často objevila zmínka o "Programu 2000 LČR". Je to programová směrnice, která obsahuje konkrétní úkoly k posílení veřejně prospěšných funkcí lesa. Jsou to aktivity, které jdou nad rámec povinností LČR, stanovených zákonem. Jedná se o obsáhlý dokument, který by nebylo dobré zjednodušovat. Jenom jako příklad jeho zaměření lze uvést: obnova vodních nádrží a studánek v lesích, obnova pěšin pro pěší turistiku, budování turistických rozhleden, obnova lesnických pomníčků a pamětních desek a stovky dalších aktivit.

Na LS Velké Karlovice bylo z tohoto programu provedeno již několik akcí, z větších uvádíme obnovu lesní studánky – Ladův pramen ve Velkých Karlovicích, vybudování turistického odpočívadla u NPR Razula a některé drobnější akce.

Vlastníci nestátních lesů, pokud aktivně plní požadavky veřejného zájmu v lesích, činí tak buď z vlastního rozhodnutí, nebo za úhradu nákladů s tím spojených.

Naplňování Programu 2000 je mimo jiné i dokladem toho, že lesníci již v minulosti v lesích pečovali o území významná z hlediska ochrany přírody a budovali zařízení, která zasahovala do oblasti osvěty, kultury a estetiky, zkráceně do oblasti veřejného zájmu.

V územích vyhlášených Státní ochranou přírody se lesnické hospodaření podřizuje zájmům ochrany přírody. To samozřejmě respektuje i předpis úkolů a opatření Lesního hospodářského plánu. Ochráně přírody jsou podřizována všech-

na hospodářská opatření od obnovy lesa až po technologii těžby, přibližování a odvoz dřeva z porostů.

Nejcennějším územím z hlediska zachovalosti původních lesních dřevin, křovinného a bylinného patra, ale i půdních organizmů je Národní přírodní rezervace Razula, vyhlášená již 8. 12. 1949 na výměře 23,52 ha lesa.

Rezervace leží v údolí jednoho z horních přítoků Bečvy a zaujímá pramennou oblast svahů hřebenu Lemešné a Bařinky. Je porostlá 150 – 300 let starou jedlovou bučinou pralesovitého charakteru s příměsí smrku a javoru klenu. Lesní hospodaření v tomto území představuje pouze údržbu chodníků a ochranu jedle proti okusu zvěří.

Lesní porost v NPR Razula připomíná svým věkem a složením dřevin původní lesy na tomto území v době, kdy byly součástí moravsko – uherského pohraničního hvozdu.

(pokračování v příštím čísle)





Chovatel ing. Jiří Jurečka se svými kobytkami Ketty, Belindou a Queen

Foto H. Jabůrková

Koně jako životní styl

Hana Jabůrková

“Jeho krásná postava, jeho hrdé chování, neunavené hrani jeho jemných uší, lehkost, krása a rozmanitost jeho pohybování povyšují ho za zvíře nejušlechtilejší. Jeho ochotnost a přítulnost k člověku činí ho naším miláčkem.”

(F. Stamm: Umění hospodářské ve všech odvětvích orby a chování dobytka. Praha 1853.)

Valašsko patřilo odjakživa k oblastem, kde bývalo vždy jaksi blíže k bídě a nedostatku než k hojnosti a štědrosti. Život v drsnějších horských a podhorských podmínkách omezoval zdejší obyvatelstvo ve všech jeho materiálních potřebách. Výjimkou nebyl ani chov domácího zvířectva a způsoby jeho hospodářského využití. Z téhož důvodu zde v minulosti nebylo běžným jevem ani nákladné vlastnictví pracovního koně. Koně se využívali především k tahu, a to jak při těžké práci v lese, tak na poli, a samozřejmě i v dopravě – v záprahu formanských vozů. Byli však spíše vzácností a patřili k výsadám majetnějších hospodářů.

Je úspěchem doby, že se dnes mohou obyvatelé Valašska chovu koní věnovat ve větší míře, a upřímně si toho váží. Navíc je současný chov koní na Moravě vůbec na vyšší úrovni než v Čechách. Je organizován ve “Svazu chovatelů koní Moravy a Slezska”, jehož regionální “Spolek chovatelů koní okresu Vsetín, Valašsko”, působící v rámci okresu Vsetín, zastřešuje všechny místní chovatele koní. Nepovinné, ale rozhodně výhodné členství zajišťuje především styk s celorepublikovou Asociací chovatelů koní, která plní tyto hlavní funkce: plemenářskou správu, funkci dotační politiky a funkci informační. V současné době má okresní organizace více než 50 členů, registrováno je 250 koní. Celkový počet koní v okrese se pohybuje kolem 400 až 500 kusů.

O současném využití koní chovaných na Valašsku nás informoval místopředseda “Spolku chovatelů koní okresu Vsetín, Valašsko” ing. Jiří Jurečka, který sám spojuje chov koní s běžným občanským povoláním a vřele tento způsob trávení volného času doporučuje: *“Jde to dohromady velmi dobře. Vidíte, že i tři koně lze mít na dvorku rodinného domu jako hobby chov. Práce kolem nich je pro mne jakýmsi sportem. Mým ‘letním sportem’ je sušení sena. Koně mě baví, umím si sám mnohé věci udělat. Původním povoláním jsem zootechnik, takže to mám profesionálně velmi blízko. Provádím všechna základní preventivní veterinární ošetření, umím koně sám okovat, atp. Vnitřně jsem na to svým způsobem hrdý. Vědět, jak to má být a také to umět! Také to беру jako jakousi svou pracovní relaxaci. I když často říkám, že lepší by byla motorka – tu člověk odstaví, zastaví kohout a nemusí se starat. Můj den začíná a končí u koní.”*

Současný chov koní se zaměřuje na různé oblasti jejich využití. V oblasti využití jezdeckého koně tvoří špičku dostihový kůň. A právě v našem okrese máme jednu z neúspěšnějších stájí v **dostihovém sportu**. Je to stáj Valencio pana Františka Holčáka s jezdeckým oddílem ve Velkých Karlovicích, který se specializuje na trénink a sportovní využití dostihových koní, a to jak koní rovinových, tak koní překážkových. Jsou ještě další dvě dostihové stáje, které stojí ve stínu Velkých Karlovic. A to je jezdecká stáj

Sorbon v Ústí u Vsetína, v čele s MVDr. Vítězslavem Hrbáčkem a pak tradiční a nejstarší jezdecká stáj v okrese ve Vsetině-Bohrkách pod vedením pana Josefa Šnajdárka.

Další skupinou je **parkurové ježdění** (skákání přes překážky) – v okrese Vsetín existují dvě stáje, a to jezdecký oddíl ve Valašském Meziříčí - Podlesí v čele s Janem Blizňákem, a v Rožnově p/R, kde se parkurové ježdění téměř vytratilo prodejem areálu na Bučiskách. Nitku navazuje pan Frydrych na Hradisku (bývalý školní statek ZTS).

Dalším, dnes velmi módním je **westernové ježdění**. Tady stojí na předním místě Apparanc ve Valašské Bystřici, v majetku rodiny Zedulkových. Specializují se zde na chov amerických plemen (quarter horse, paint horse, appaloosa). Tak jako F. Holčák sahá na nejvyšší místa v rámci republiky, dokonce i mezinárodně, tak je tento chov ve westernových disciplínách na předních místech v rámci republiky. Sportovní westernové ježdění má několik amerických disciplín: základní rychlostní disciplíny jsou závody kolem tyčí a kolem barelů, drezurní ježdění, kdy kůň ovládá určité pokyny a předvádí předepsané úkony tak, aby nezúčastněný divák neviděl působení jezce na koně. Kůň jede na volné otěži a pokyny provádí ochotně. Dobytkářské disciplíny, tj. oddělování kusu dobytka ze stáda, případně odchyt telete, se u nás příliš nerozvíjejí.

Jezdecký sport u nás nabízí i tzv. **distanční jízdy** na vzdálenost delší než 15 km s podmínkou, že se kůň musí vrátit v dobrém zdravotním stavu. Tomuto sportu se věnuje paní Vaculíková z Francovy Lhoty v Hucul Clubu. Tradiční závody Hucul Clubu se konají každoročně v září na Pulčinách.

Specifickou oblastí využívání jezdeckého koně, které se budeme věnovat v samostatném příspěvku, je **hipoterapie**.

V oblasti využití koní tažných – ve **vozatajství** se setkáváme s jakousi viditelnou skupinou, kde je velmi dobrá chovatelská základna, a to především v oblasti Hošťálková, Ratiboř, Valašské Meziříčí a Karolinka. Je tu velmi kvalitní plemenný materiál – genofond, především plemene slezský norik. Množství lze počítat na desítky velmi kvalitních zvířat. Přispívá k tomu i stanice plemenných hřebců v jezdeckém oddílu ve Valašském Meziříčí – Podlesí. Věnují se zde jezdeckému parkurovému sportu i vozatajství. Divácky atraktivní přehlídky zvířat i zápreží na vysoké úrovni je možné v posledních pěti letech vidět na stále více navštěvovaných Formanských jízdách v Hošťálkové, Karolince – Rybizovně a v Podlesí.

To, že odborná chovatelská veřejnost vzala práci místních chovatelů na vědomí, dokazuje i účast vozatajů okresu Vsetín na národní výstavě v Pardubicích a jejich vystoupení na přehlídce v hlavním programu (v říjnu 2000). (Vloni zvítězila v soutěži o nejsilnějšího koně výstavy norická klisna Rebecka chovatele Žilinského z Val. Meziříčí.)

Každá sportovní disciplína vyžaduje své plemeno. Na Valašsku převažuje chov těchto plemen: v dostihové stáji najdeme anglického plnokrevníka, pro parkurové skákání a sportovní ježdění jsou určeni především koně českého teplotkrevníka – u nás na bázi německých plemen koní, a to hannoverského nebo rychlejšího

ho, tvrdšího a všestrannějšího trakénského koně. Chladnokrevný kůň byl až do nedávné doby, kdy byli koně těžce dostupní, chován především pro hospodářské využití. I dnes má někdo chladnokrevné koně jen na práci (hlavně v souvislosti s boomem těžby dřeva). Druhou skupinou jsou hobby zvířata jen pro potěšení. Třetí skupina chovatelů využívá koně obojím způsobem. Příkladem je pan Ludvík Pavelka z Karolinky, který je držitelem plemenného hřebce a využívá ho k pracovní činnosti v lese. Ostatní koně má jako doplněk a je rád, že na ně nemusí moc doplácet. Chladnokrevní norici se vyznačují především pracovní ochotou, silou, dlouhověkostí a snadnou ovladatelností. Belgický kůň je mohutnější, zavalitější, vyšší, konstitučně hrubší, ale zase pracovitý, ovladatelný. Je to otázka vkusu chovatele. Na severní Moravě se chovají více norici.

Americká appaloosa, quarter horse a paint horse, pak všestranní horští huculové, poníci a rakouští haflingové jsou nejčastějšími plemeny pro hobby chovy.

Chov koní je u nás zcela nevýdělečnou záležitostí. Většina současných chovatelů bere koně a vše, co se kolem nich točí, jako svůj životní styl. Státní dotace v této oblasti sice existují - např. na pastvu koní v podhorských oblastech, na reprodukci plemen označených jako kulturní dědictví, na cílenou plemenitbu u sportovních koní či na tzv. chovatelské dostihy - zdaleka však nemohou pokrýt celkové náklady. Převážná část chovatelů koní má naštěstí vrozený smysl pro jakýsi exhibicionismus, předvádění svých chovatelských úspěchů, takže za stuzku jsou ochotni bez ohledu na řeholi a náklady prezentovat se na veřejnosti třeba až na opačném konci republiky. Vede je k tomu pocit sebeuspokojení a sebe-realizace.

Příkladem koní chovaných pro vlastní potěšení majitelů s tím, že na sebe musí něčím přispět, je jejich využívání v agroturistice či **hipoturistice**. Snaží se o to např. stáj Winarský



Plemenní hřebci plemene slezský norik plemenářského podniku Tlumačov v držení Jana Blizňáka z Podlesí

ve Velkých Karlovicích nebo manželé Jana a Jan Kocurkovi v Halenkově na "Ranči pod Černým". Jana si svého prvního koně koupila před osmi lety. Vždycky ji lákala myšlenka na rekreační využití koní, tj. poskytnutí zážitku z projíždky na koňském hřbetu i dalším zájemcům. Honza, původním povoláním sklář, si pořídil dva pracovní koně na pole a do lesa před deseti lety. Společně dnes chovají sedm koní: kromě dvou chladnokrevníků i huculy a haflingy, tzn. menší alpská a karpatská plemena koní, zvyklá pohybovat se a pracovat v drsných horských podmínkách, odolnější vůči počasí a pohyblivější v kamenitém terénu. Jsou to všestranní, povahově dobří koně vhodné k hipoturistice, tj. k relaxačnímu či rekondačnímu ježdění. Z menšího koně také člověk nedostane na první pohled strach.

Bohužel, místní lidé ještě dnes pořád nemají dost peněz na takový způsob trávení volného času. O prázdninách se zastaví spíše náhodní "luffáci" jedoucí kolem ranče Kocurkových. Dostatečně nejsou využívány ani další nabídky jejich služeb, jako je pronajímání bryček k výletům do okolních horských údolí a poskytování koní k přehlídkám při různých kulturních či sportovních akcích v okolí. Vyzkoušeli už s klienty i dvoudenní vyjížďku na koních s přespaním v horách. (Letos si ji kvůli zatoulanému a drzému medvědovi nedovolili ze strachu o koně.) Práce kolem koní je náročná na čas i peníze. Jejich pronajímáním turistům zdaleka nelze pokrýt náklady. Chov koní se odráží ve spotřebě elektřiny, vody, nafty, státní dotace jsou minimální. Jana s Honzou mají dobře spočteno, že rozvoj turistiky na Valašsku a znovuzvelebení tolik opěvovaného přírodního prostředí tohoto podhorského kraje začíná především u státní podpory místního zemědělství. Pokud selepší vztah státu k zemědělství, chtějí se i oni žít bez podpory vedlejšího zaměstnání jako řada předchozích hospodářů - pouze na svém či na pronajatém.

Specifickou oblastí využití koně je dnes stále populárnější rehabilitační metoda zvaná **hipoterapie**. Je to způsob léčby pomocí koně, zahrnující ježdění i samotnou rehabilitační léčebnou tělesnou výchovu na koni s dalšími možnostmi (polohování, reflexní terapie, relaxační metody). Ve Vsetíně se hipoterapii zabývá už od roku 1993 Hippocentrum na Jasence pod vedením Věry Borovičkové a Karly Fojtikové. Obě mají pro tuto práci odborné předpoklady: paní Karla má zkušenosti v parkurovém skákání a v dostihovém sportu, paní Věra se pečl o postižené děti i dospělé zabývala v rámci rehabilitačních pobytů, pořádaných Svazem invalidů ČR a Svazem tělesně postižených ČR. Absolvovala nejrůznější specializované kurzy a stáže a po získání aprobační prováděla hipoterapii v praxi ve Francově Lhotě, v Rožnově p/R. a v Pozlovicích.



V popředí koně pana Ludvíka Pavelky ve slavnostních postrojích na přehlídce 3. formanského dne v Karolince 2. 9. 2000

Vsetínské Hippocentrum začínalo celkovou rekonstrukcí staré soukromé stáje a s vypůjčenými koni. Dnes pracují s kobylkami českého teplokrevníka Gájou, anglického plnokrevníka Ninette, zakoupenou z prostředků Ministerstva zdravotnictví na sociální účely, a rakouského haflinga Sissy, která byla jako tříletá zacvičena v domácím prostředí přímo pro rehabilitaci. Cvičí se na ní s těmi nejtěžšími, prakticky nepohyblivými pacienty. Každý z koní zde musí projít speciální převýchovou, aby splňoval absolutně všechny vyžadované podmínky pro hipoterapii: musí být klidný, hodný, nelekavý, musí poznat zdravého nebo nemocného člověka na svém hřbetě podle jeho pohybů, chování a vysílané bioenergie. Musí si také navyknout na spoustu lidí kolem sebe, protože kolem jednoho pacienta se často pohybují i pomocníci, terapeuta a často spolupracují i samotní rodiče. Kůň musí být rovněž stoprocentně zdravý, musí mít rytmické chody, krok musí být čistý, plynulý a měkký. Podle fáze cvičení je vybrán kůň pro pacienta nejvhodnější, tzn. kůň s plynulejším nebo naopak s rytmičtějším pohybem a větší dynamikou. Nezanedbatelná není ani citová vazba mezi pacientem a koněm.

Hipoterapie je týmová práce. Důležitá je funkce terapeuta, který musí absolvovat i základní výcvik hipologa, tzn. musí o koně umět pečovat, rozumět mu i projít jezdeckým výcvikem. Jako rehabilitační pracovník zodpovídá za pacienty a spolupracuje s odbornými lékaři. Průběh rehabilitace léčebné a sociální by mělo vzájemně působit na pacienta, aby se mohl vrátit do normálního života. Hippocentrem ve Vsetíně – Jasence projde ročně kolem 800 až 1000 klientů z celé republiky. Ne všichni jsou zdravotně postižení. Jsou to i zdraví lidé, kteří chtějí získat lepší fyzickou kondici nebo přijdou v rámci psychoterapie. Jezdí tady jesle, mateřinky, základní školy, specializované integrované školy, stacionáře pro mládež. Jedna cvičební jednotka trvá 20 – 30 minut. Jsou pacienti s takovým postižením, kdy lze cvičením dvakrát až třikrát týdně v průběhu dvou až tří měsíců vyřešit problém. To jsou případy vadného držení těla, lehkých skolióz, poškození páteře. Ale jsou třeba pacienti s dětskou mozkovou obrnou, kteří sem přicházejí i několik let, a hipoterapie je pak pro ně dlouhodobou záležitostí. Všechny úspěchy



Kobylka rakouského haflinga Sissy – pětinasobná vítězka každoročních májových výstav koní, pořádaných Svazem chovatelů koní Moravy a Slezska – Valašsko v parku u zámku Kinských ve Valašském Meziříčí



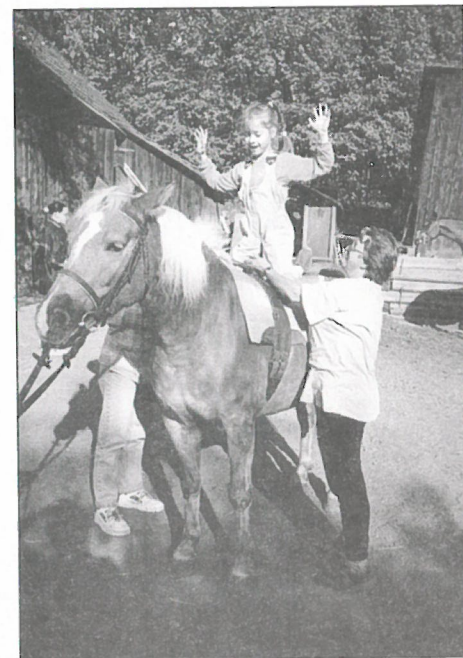
Manželé Kocurkovi v průvodu slavnosti Valašského záření, Vsetín 10. 9. 2000

závisí také na rodinném prostředí a na spolupráci s lékaři. Pokud práce s dítětem funguje na všech úrovních, dají se skutečně dělat zázraky. V Hippocentru pracují s pacienty od 1,5 roku, horní věková hranice je neomezená. Úspěšnost léčby je až 85%.

Stejně jako každý krůček, o který postoupí malý pacient v léčbě dopředu v rámci svého zdravotního stavu, přináší radost zdejším majitelkám samotní koniči. Tím větší radost, když se tady nějaká ta drobtina narodí. A pak přichází slzavé údolí, když se zase musí z důvodů nedostatku místa pro ustájení, nedostatečných možností hospodářského zázemí a nakonec i z důvodů finančních s hřbetem rozloučit. Nicméně, takový je život. Svůj život si musí každý živý tvor prožít v rámci daných možností a schopností tak, aby byl šťastný a spokojený, ať už je to člověk nebo zvíře.

Všechna předchozí zastavení v koňských stájích na Valašsku přijmete jako poctu lidem, kteří svou cestu ke zdravému životnímu stylu už nastoupili a v mnoha případech ji nabízejí i ostatním zájemcům – všem, kdo chápou přátelství a souhru člověka a koně jako vyváženou součást přírody. Tak, jako kůň oddaně vnímá lidskou pozornost a péči, člověka zase potěší jeho krása, ušlechtilost a dovednost. Oba se umí radovat z volnosti, pohybu, společného překonávání překážek a vzájemné náklonnosti. Jízda na koni určitě patří k těm příjemnějším způsobům trávení volného času. Kdo koně miluje, začlení je rád do svého života!

(Autorka děkuje za podané informace ing. Jiřímu Jurečkovi, Janě a Honzovi Kocurkovým, Věře Borovičkové a také Belindě, Jurášovi a Ninette, kteří jí poskytli pěkné chvílky strávené na koňském hřbetě.)



Rehabilitační cvičení malé Zdeničky na kobylce Sissy v Hippocentru Vsetín – Jasenka Foto H. Jabůrková

Dostihoví koně - láska na celý život

Helena Mičkalová

Jezdecký oddíl Tatran byl založen 11. října 1966 při JZD ve Velkých Karlovicích. U jeho zrodu stáli: František Holčák, PhMr. Rudolf Miškář, Hedvika Chovanečková, Jiří Mičkal, Vratislav Kysučan, Josef Kacerle, Anna Petřvalská, Jaroslav Petřvalský, Josef Křenek, František Zbránek. Původní stáj byla u Kysučanů, pak u Minarčíků, u Vašutů – tam svépomocí postavili čtyři boxy, Jindřich Křenek opravil postroje a sedla, vybudovali si tam také malou klubovnu a byli hrdí na to, že mohou pracovat jako opravdová jezdecká stáj. Ve stáji byli dva koně: Veverka a Concordie. Začala se rozvíjet spolupráce s hřebčínem Albertovec. První léta byl trenérem PhMr. Rudolf Miškář – lékárník z Nového Hrozenkova.

Od roku 1975 převzal vedení tréninku František Holčák, absolvent zemědělské školy – obor chovatel a jezdec koní v Kladrubech nad Labem, kterému se stali koně láskou na celý život. Po otci zdědil snad všechno, co se týká koní. Trénink koní byl jeho vedlejším "zaměstnáním". Brzy bylo ve stáji osm koní. Z těch prvních, o které se starali, je třeba se zmínit o Halínovi, který zazářil v Chuchli. V Ústí nad Labem koupili klisnu Vasilku, která byla mámou slavného Valencia. Sama také úspěšně závodila. Otcem Valencia byl Seal, irský vítěz Československého derby v roce 1973. To nejlepší z obou rodičů si pak vzal Valencio – překážky i rovinné dostihy.

Z počátku do stáje chodili pomáhat všichni, kdo měli koně rádi. Hlavně mladí lidé. A to byl důvod, který sledovalo vedení JZD – udržet mládež ve Velkých Karlovicích. Obrovským úspěchem se stal první Jezdecký den v roce 1968. Byl to zážitek komentovaný i redaktorkou Čs. rozhlasu Brno v superlativech. Tolik návštěvníků zažily Velké Karlovice snad jen o dobře vydařené pouti.

V roce 1973 měl jezdecký oddíl sedmnáct hříbat a 13 jezdeckých koní. Hříbárna byla u Jurečků "V rovnicích" v Miloňově. Ze začátku jezdili F. Holčák, Rostislav Bambuch a Jiří Vašut, který získal titul nejlepšího amatérského jezdce u nás. V nové stáji JZD byli koně konečně pohromadě a nemuselo se přecházet ze stáje do stáje.

1. února 1991 předalo JZD F. Holčákovi stáj do pronájmu. Jezdecký oddíl byl přejmenován na stáj Valencio – na počest koně, který Velkým Karlovicím přinesl sportovní slávu. Proto si také zaslouží naši pozornost.

Když se Valencio narodil, Vasilka se o něj starala o rok déle, než o svá ostatní hříbata. Pak byl ustájen v hříbárně u Jurečků ve společnosti chladnokrevných hříbat, která byla chována pro hřebčín Tlumačov. I když byl mezi ostatními Valencio nejmenší, získal si respekt a ostatní hříbata šla za ním. Nešla. Utíkala. Pak se stěhoval do Ústí nad Labem. Byl tam jen rok a vrátil se zpět. Bylo jasné, že roviny nebudou jeho radostí. Začal trénovat překážky. Výsledky se projevily v roce 1986, kdy zvítězil ve Velké pardubické. Jel ho Karel Zajko. Valencio byl pozván na Velkou národní liverpoolskou. Přesto, že tam byl sražen volně běžícím koněm, byl znovu nasednut a dostih dokončil. V rozmezí října 1996 a dubna 1997 dokončil dva nejtěžší evropské dostihy, z nichž jeden vyhrál. Do té doby nebyl překonán žádným českým koněm. Pak přišlo drama. V Pardubi-

cích se zranil a bylo jasné, že se závoděním je konec. Co s ním bude dále? Valencio je valach, proto je na chov nezpůsobivý. Tehdy se ozvali fanoušci, kteří mu posílali krmivo i peníze, V. Valchář a R. Bukovjan se o něj dokonce sami starali. Dnes jako "důchodce" je Valencio pořád stejně krásný.

Ze stáje Valencio vyšla celá řada výborných koní: rekordman Utah, Valencio, Libentýna, Rigolotto, Erudit jako vítězové Velké pardubické. Czekista se stal koněm roku, Law Sorizi zvítězil v Ceňe prezidenta, Barbakan zvítězil v 72. ročníku Čs. derby v Praze, Glowing získal Trojkorunu – velmi ceněnou, protože její majitel musí zvítězit ve třech prestižních dostizích. V současnosti patří mezi vynikající koně s titulem Kůň roku 1999 Ray of Light, dále Sharp Focus, Genevelle a další.

Koně F. Holčáka zvítězili čtyřikrát ve Velké pardubické, třikrát v Českém derby, získali jedenkrát Trojkorunu a jednou byli první ve Slovenském derby. Sám trenér byl třikrát nejlepší mezi svými kolegy, po šest let měli jeho koně nejvíce vítězství. Dnes má stáj Valencio 22 koní v dolní stáji a 12 koní ve stáji na Sihle. Tam trénuje syn F. Holčáka Radek Holčák. Dá se říci, že se "potatil", protože ani u něho se na výsledky nemuselo čekat. K neúspěšnějším jeho koním patří šestiletý Maskul, rovinový kůň.



Stáj žije bez příspěvku státu. Majitelé koní platí na své miláčky, najdou se i sponzoři, za vítězství také něco získají.

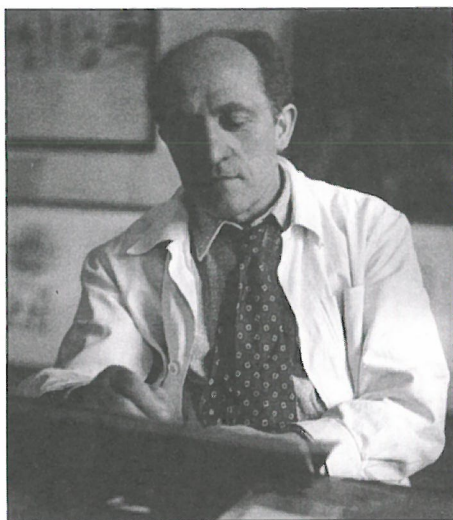
Stáj není volně přístupná kdykoliv pro kohokoliv, jelikož se jedná o drahé a výkonnostně špičkové koně. Koně mají svůj režim a ten se nedá měnit. Zájemci mají možnost vidět koně při práci, protože areál je v blízkosti stáje. Pro práci ve stáji jsou přijímáni pouze zájemci vyučení v oboru.

Ať už je láska ke koním sebevětší, sama je nestačí nakrmit. Zaměstnanci stále připravují krmivo pro své svěřence. Ošetřují 50 ha luk, což přispívá nejen k získání kvalitního sena, ale pomáhá rovněž udržovat krajinu. Zdražuje se však nafta, elektřina, léčiva, krmivo. Všichni noví sponzoři jsou proto vítáni.

Současným přáním fanoušků dostihového sportu, majitelů koní i trenérů je, aby se brzy uzdravil jeden z nejlepších jezdců Kamil Pichal, který se těžce zranil při letošních dostizích v Bratislavě. A naše přání? "Ať ty koně jdou!"



Trenér František Holčák se svými dostihovými svěřenci (vlevo Czanka, která doběhla třetí ve Velké pardubické 2000)
Foto B. Olšer



ANTONÍN STRNADEL

(1910 - 1975)

Lubomír Filip Piperek

Světlo světa spatřil 10. května 1910 v chalupě chudého dřevaře Filipa Strnadla jako druhý ze čtyř synů. Jeho matka Anežka, rozená Knebllová, byla sestra známého frenštátského výtvarníka Jana Knebla.¹ Na měšťanské škole ho ovlivnila láska k umění mu vštepoval nejen tento jeho strýc, ale i k duši chlapce vnímavý učitel Vítězslav Knězek,² který poznal jeho talent, poradil mu zkusit zkoušky na Státní uměleckoprůmyslovou školu v Praze a ještě před nástupem na toto výtvarné učiliště ho doporučil redakci Našeho Valašska coby zdatného kreslíře.

„Žili jsme doma hodně v přírodě, která mne doslova prostoupila. Vrcholem blaha byl pro mne výstup na hřebec Radhoště s loukami jalovce, voňavým větérkem, hebkou trávou na zemi... Bylo to krásné pozorovat ten milý svět.“ A nebyla to jen krajina domova, která na něj působila, brzy poznal i odkaz starší generace výtvarníků. S některými se mohl dokonce osobně seznámit ve fotoatelieru a dílně na umělecké předměty Rajmunda Parmy, kde strávil jako učeň roky 1924-1927 - do přijetí na UMPRUM.

„Už ve škole mi můj nejmilejší učitel Andělín Hurt³ ukázal knihu dřevorytů O zbojnících a pokladech, kterou ilustroval Jan Kobzář. A také F.L. Věka s obrázky Adolfa Kašpara. Bohumil Parma⁴ vydával pohlednice s freskami podle Mikoláše Alše, které byly na Pustevnách v Maměnce. Ve Štramberku jsem viděl obrazy Karla Špillara, Antonína Kalivody. Uslyšel jsem první melodii Leoše Janáčka. Mluvil se o knize Františka Táborského Rusava - život valašské dědiny a v Novém Hrozenkově mi ukázali František, Emil a Rudolf Hlavicové, jak zachycují život a lidi na Valašsku.“ Po absolutoriu školy v r. 1933 vstoupil na AVU na malířskou školu M. Švabinského a tu ukončil r. 1936. Je jmenován asistentem uměleckoprůmyslové školy u prof. Bendy,⁵ po jeho odvolání v r. 1941 vede samostatně oddělení užité grafiky a malby do roku 1945. Ve stejném roce, po reorganizaci školy, je jmenován profesorem VŠUP na odd. užité grafiky a knižního umění. Svě pedagogické působení ukončil ze zdravotních důvodů r. 1970.

Od mládí ho provázel zájem o lidové umění a formoval i jeho uměleckou práci. Nebylo to však místní zájmové, lokální patriotismus či nějaký formální regionalismus, který často upadá do sentimentu a sverázu. Strnadela bojoval svůj tvůrčí zápas v Praze, v kadlubu nejnovějších uměleckých a literárních směrů a výbojů, s nimiž se jako pedagog vysoké umělecké školy musel vyrovnávat a které zkrátit vstřebával. Tam si přinesl v srdci svůj rodný kraj a tam také dozrálo jeho umění, které v sobě dokáže spojit

jistotu, poezii a klid domova s moderní, svěbytnou formou čistých linií a barevných ploch, které znalec Strnadlova díla, prof. Jiří Kotalík, přirovnal k tvorbě Matissově.⁶

Že jeho zájem o lidové tradice, o život na Valašsku, byl hluboký a inspirativní, svědčí i jeho angažovanost v národopisném hnutí. V roce 1929 s prof. Karlem Langrem prochodil valašské kotáry, později slovenskou stranu Beskyd.⁷ Vytvořil řadu cenných dokumentárních kreseb architektury, lidových typů i reálií. Stejně unikátní jsou i jeho fotografie ještě málo průmyslem dotčené krajiny, které vznikaly v tu stejnou dobu. Výtvarně se podílel na redakci národopisných časopisů Naše Valašsko (od r. 1929) a Dolina Urgatina (od r. 1946). Během své tvůrčí dráhy vytvořil mnoho návrhů scén a kostýmů pro lidové soubory písní a tanců, ať to byl soubor Radhošť z jeho rodné dědiny, kterému navrhl kroje, nebo skupiny z Čech.⁸ Při svých výpravách za lidovým uměním natrvalo, již od dob studií, zakotvil v Novém Hrozenkově, kde se mu poprvé otevřel jiný svět a kde našel svůj druhý domov. Na svůj první pobyt v r. 1928 vzpomíná: *„Tam jsem se dostal do prostředí, které jsem znal jen z vyprávění. Lidé chodili ještě v kroji. V rodině Joži Orsága Vraneckého⁹ se hrálo na cimbál a pískało na doma udělané píšťalky. Neuložili mne v parádní jizbě, ale na sušírnou na seno. Pode mnou ovce štvrcaly jednotlivou melodii do céček, kvart a kvint. Bylo slyšet bubláni potoka s jezem. Tam jsem byl velmi šťasten... Po večerech jsme zpívali a tancovali v hospodě na Vrančí, ještě v krpčích. Když nebylo na živobytí, tak jsem nějaké obrázky prodal. To mě na rúře bicyklu svezl Joža Orság Pavlovský na Vsetín.“*

Tvůrčí syntéza moderních podnětů a lidové tradice nás oslovuje i dnes a přispívá značnou měrou k světovosti Strnadlova díla. Není to výraz neskromný, neboť jak jinak se dá opsat udělení cen na mnoha světových knižních veletrzích (např. v Lipsku v r. 1971 za ilustrace ke knize J. Strnadla Zamrzlá studánka, v r. 1977 za ilustrace knihy Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček a v r. 1979 za ilustrace k Měsícům K. Tomana) či udělení prestižní Andersenovy ceny v roce 1976?¹⁰

Archetypální lidového umění, často umocněný psaným slovem či hudebním záznamem, ožívá především v knižní ilustraci, pro niž jako by byl Strnadela předurčen. Kresba, často patetická nebo lyrická, byla umělci vlastní a široký byl i záběr děl, která ilustroval.¹¹

I když zde nechybí tituly moderních autorů nebo díla klasická (vzpomeňme na jeho ilustrace Psohlavců Aloise Jiráska, díla, jež se stalo Nejkrásnější knihou roku 1969), největšího věhlasu dosáhl tam, kde se tak či onak dotkl lidového umění, folkloru. Již jako student získal cenu na lipské výstavě Goethe a světové knižní umění (J.W. Goethe in der Buchkunst der Welt). Bylo to v roce 1932 a oceněnou prací byl dřevoryt k baladě „Zeman a mlynářka“. V roce 1937 získal zlatou medaili na pařížské mezinárodní výstavě umění a techniky (Exposition des Arts et des Techniques) za bibliofilii Vražední ženichů z Homérový Odyssey. A od té chvíle vycházela z jeho ateliéru jedná kniha za druhou, a mnoho jich pravidelně získávalo nejruznější profesní či nakladatelská ocenění, ať to byla Edda (1942), básně německých dvorských básníků (1941) či později pohádkové ilustrace k vyprávěnkám evropských či asijských národů: Smích staré Francie (1948), Kouzelný mlýnek-pohádky národů SSSR (1953), a především k pohádkám českým.¹²

Nejraději ilustroval knihy pro děti, představoval si docela správně, že tak plní nejen funkci malíře, ale i vychovatele: *„Ilustrace má dítě poučit, ale současně má i citově podmanit. Má v něm, vedle poučení, vzbudit i kladný pocit, pocit krásna, a rozhodně je nesmí postrašit. Mluvíme-li o ději ilustrace, musíme si uvědomit, že dítě obvykle zaujme něco zcela jiného, než nás dospělý. Svět dítěte je zcela jiný, než skutečnost dospělých. Ale je ještě jeden děj, děj vnitř-*

ní, který se odehrává uvnitř kresby samé, uvnitř linií a barev...“

Stejně citově jsou ilustrace, do nichž mohl Strnadela promítnout svůj svět dětství a svou znalost tradičního prostředí. Není jich málo: Boží země K. Dvořáčka (1941), Rok pod horami jeho bratra Josefa (1954), Chudá přadlena J. Glazarové (1965), pohádky B. M. Kuldý (1957)... Jako milovník a znalec lidové písně ilustroval Sušilovu sbírku (1941), sborníky koled Dolů kopcem k Betlému (1937) a J. Seidlovi sbírku Zpěvy betlémské (1943) i dílo Leoše Janáčka. Také jeho poslední práce byly věnovány regionálnímu tématu: Medová studánka Františka Nechvátala (1960), akvarely v Chudé přadleně (1964), Zamrzlá studánka Josefa Strnadla (Nejkrásnější kniha roku 1969) či posmrtně vydané Širovátkovy pohádky z Valašska Jak čerti ukradli lidem smích (1978).

Na druhém pólu, totiž veřejnosti ne tak známé, jsou monumentální realizace, pro jejichž tvorbu měl také výborné předpoklady. Již jako student v r. 1931 získal ocenění na výstavě Českého uměleckého skla ve Stockholmu za rozměrnou kompozici Senoseč.¹³ Toto dílo se vytratilo ze zorného pole většiny historiků umění, stejně jako dekorativní malby pro Světovou výstavu v New Yorku v r. 1939¹⁴, či pro Vseslovenskou výstavu v Praze roku 1948.¹⁵ Vitráž považoval za rovnocennou kresbě i co do možnosti estetické výchovy širokých vrstev: *„Ilustrace i skleněná vitráž mají podle mne onu platnost širší výchovy“*, napsal. Vyhovovala plně jeho smyslu pro kresbu, pro lineární členění plochy, pro plochy nelomených a zářivých barev. Můžeme se s ní setkat na nádraží v Poděbradech,¹⁶ v obřadní hřbitovní síni ve Frenštátě p. Radhoštěm,¹⁷ v aule pedagogické fakulty olomoucké univerzity.¹⁸ Návrhy na okna obřadní síně hřbitova ve Vsetíně již nedokončil. Navrhoval a tvořil i fresky, tapisérie a konečně můžeme vzpomenout vrata pro památník na Žižkově, za něž dostal společně s Josefem Malejovským r. 1954 státní ocenění.

Známejší je jeho návrh na sgrafito Příhon ovci na salaš pro výstavu salašnictví v Novém Hrozenkově roku 1936¹⁹ a především výzdoba frenštátského hotelu Vlčina, postaveného architektem Bohuslavem Fuchsem. Návrhy na ni vznikaly již za světové války (od r. 1942) a realizovány byly po válce (dokončeny v r. 1947). V jidelně vytvořil technikou al secco rozsáhlou scénu, symbolizující historii kraje, v prostorách vinárny fresky, inspirované zbojnickou tematikou. Litovat můžeme, že při neuvážené (slabé slovo) rekonstrukci byl zničen původní obraz Jánošíka na koni Tátošovi, nejzdařilejší, téměř kaligraficky pojatá kresba velkorysě gradace a taneční lehkosti.²⁰

Jeho tvorba se rozlévala řadou pramínek mezi jednotlivé žánry, techniky a typy práce. Ale jejím středem byl jistě domov: *„Když byly teplé noci, divali jsme se s tatínkem na hvězdy. Když jsem ležel na zemi, jako bych ji cítil oddychovat... Byla noc, ale nebyla černá, naopak plná barev, stínů a temných světél a ani ticho nebyvalo hluché... Slyšel jsem, jak země žije, viděl jsem svět očima prostých lidí, dětí, mladých i starých. A byl to krásný svět, někdy drsný, někdy chudý, ale náš svět...“*²¹

Malíř byl roku 1967 jmenován národním umělcem. Poté, co se vzdal pedagogické činnosti, věnoval se výlučně tvorbě: získal ještě řadu cen za své dílo grafické (v r. 1971 cenu Václava Hollara), intenzivně studoval pohádky Karla J. Erbena (ilustrace vyšly knižně r. 1980).²² Zemřel 31. října 1975.

Kupodivu, jeho dílo zůstává dodnes oficiálně nedoceněno. Vždyť tak můžeme soudit ze smutného faktu, že nejnovější encyklopedie českého výtvarného umění²³ nemá o něm samostatné heslo. Skutečnost je smutnější o to, že kniha není prací několika „pragocentristů“, ale do širokého autorského kolektivu patří i řada historiků umění z Moravy a dokonce z regionu. Zato v ní má samostatná hesla více než desítky jeho žáků. I to svědčí o velikosti umělce, která se skrývá oficiálními školomety a spíše se nečekaně vynoří tam či onde, aby potěšila srdce každého hledače krásy a poezie.

POZNÁMKY

¹ Jan Knebl (1866 Trojanovice-1962 Frenštát p. Radhoštěm). Absolvent Odborné školy pro zpracování dřeva ve Val. Meziříčí (1883-87), dále studoval na uměl. průmyslové škole ve Vídni (1888-90), ve Znojmě a na Akademii výt. umění v Budapešti(1891-93). Usadil se ve Frenštátě, kde vytvářel plastiky, především s valašskými motivy, portrétní busty a je také autorem interiérové výzdoby kostelů, včetně několika betlémů.

² Vítězslav Knězek (1896-1962 Frenštát p. R.). Absolvoval učitelský ústav v Ostravě a učil na různých školách, hlavně ve Frenštátě. Byl činným národním pracovníkem, od r. 1957 stál v čele frenštátského muzea, v letech 1945-55 byl městským kronikářem.

³ Andělín Hurt (1861-1944 Frenštát p. R.). Pedagog, národní pracovník a spisovatel.

⁴ Bohuslav Parma (1878-1950 Frenštát p. R.). Učitel obchodní akademie ve Frenštátě, kulturní pracovník, sběratel umění a iniciátor výtvarného dění v regionu.

⁵ Jaroslav Benda (1882- 1970 Praha). Knižní grafik, autor monumentálních výzdob. Jeho význam spočívá v knižní grafice, k níž u nás položil základy jako poradce nakladatelů Laichtra a Stence. Zabýval se i praktickými problémy typografie. Od r. 1920 prof. VŠUP, v letech 1926-28 její rektor.

⁶ Kotalík, Jiří: Několik poznámek o díle Antonína Strnadla. In: Národní umělec Antonín Strnadel 1910-1975, Jizdárna Pražského Hradu duben - květen 1981, NG Praha 1981

⁷ Na Slovensko, do Papradna a Marikové ho zavedl K. Langer r. 1933. V r. 1935-36 pracoval, na doporučení dr. D. Stránské, na kresbách pro chystanou Tatranskou výstavu Národopisného muzea v Praze (Mengušovce, Štrba, Ždiar).

⁸ Především scénické a kostýmní návrhy pro taneční vystoupení ČSSPT (Rejzovák 1956, Točená 1957; scéna, 70 kostýmních návrhů a plakát taneční hry Zbojnický oheň atd.

⁹ Josef Ország - Vranecký st. (1866-1939 Nový Hrozenkov). Vlastivědný pracovník. Abs. valašskomeziříčské gymnázium a odbornou zemědělskou školu v Přerově. Věnoval se šíření pokroku v zemědělství, byl činný v Sokole, založil divadelní a národopisný spolek v obci. Umělci často navštěvovali jeho hospodu na Vrančí.

¹⁰ The International Board on Books for Young People awards a Certificate of Honor to Antonín Strnadel for U veselého věnce. Chosen as an Outstanding Example of Literature with International Importance, Hans Christian Andersen Award Jury.

¹¹ Od roku 1938 pracoval pro nakladatelství Melantrich, Čin, Družstevní práce, F. J. Müller, V. Pour, V. Petr, Novina, J. R. Vilímek, Vyšehrad. Jím upravené knihy získávají každoročně nakladatelské ceny a uznání, včetně titulů "Nejkrásnější kniha roku".

¹² Např.: J.Š. Kubín: Pohádek jako kvítí, 1955, B.M. Kulda: Moravské národní pohádky, 1957, týž: Janíček s voničkou, 1959, K.J. Erben: Pohádková kytičky, 1980

¹³ Senoseč, 1931. Leptané sklo, 400 x 300 mm, v materiálu provedl sám autor.

¹⁴ Země a lid, 1939. Tempera a olej, 300 x 1600 mm. Spoluautor ak. mal. Josef Novák.

¹⁵ Ondráš a Juráš, 1948. Transparentní malba na skle, 200 x 300 mm. Selské bouře, 1948. Šest kartónů 200 x 200 mm.

¹⁶ Jiří z Poděbrad, 1957-58. Trojdielné okno nádražní haly. Barevné sklo do olova 3 x (320 x 170 mm).

¹⁷ Den a Noc, 1961-62. Kruhová okna. Barevné sklo do olova, 2 x (průměr 260 mm).

¹⁸ Okna promoční síně, 1961-62. Bílé, různě vrstvené sklo a barevné katedrální sklo spojované olovem, 5 x (470 x 160 mm).

¹⁹ Přihon ovcí na salaš, 1936. Kresba tuší štětce, 200 x 600 mm. Zobrazuje obřadní kropení ovcí a pastevců vodou.

²⁰ Zbojnický tanec, Jánošík na Tátoši, Ondráš a Juráš, Valašský tanec, Valašský soud, 1939-1947. Soubor al secco fresek, 7000 mm².

²¹ Citace jsou výňatky ze Strnadlových vzpomínek, jak je diktoval v posledních dnech života své ženě a jak je uveřejnil L. Baran. (Baran, Ludvík: Antonín Strnadel a lidové umění. In: Národní umělec Antonín Strnadel ... o.c.

²² K.J. Erben: Pohádková kytičky, Albatros Praha 1980

²³ Horová, Anděla (red.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění I.-II., Acaemia Praha 1995. Projekt vznikl v r. 1991 na pracovišti Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky za finanční podpory Kanceláře předsedy vlády ČR, MK ČR a Fondu AV ČR pro vydávání vědecké literatury.



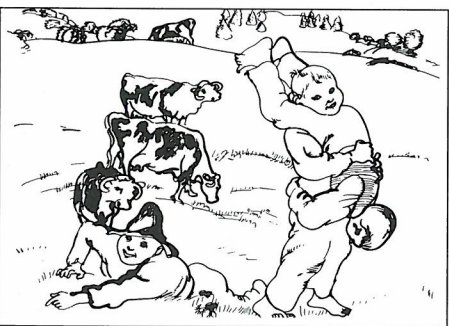
Malíř s maminkou a synem Martinem (konec 50. let)



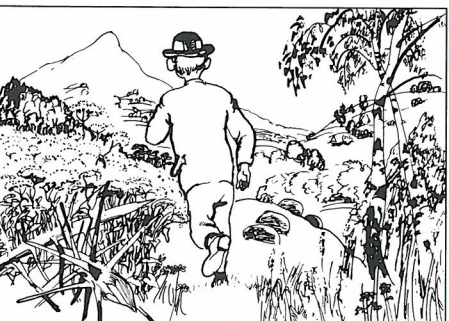
Na zahradě v Trojanovicích



Na dvoře rodné chalupy v Trojanovicích



Na pasísku. Kresba tuší, 1954. (J. Strnadel: Rok pod horami - Muzeum Frenštát)



Cesta k domovu. Kresba tuší, 1954. (J. Strnadel: Rok pod horami - Muzeum Frenštát)



Valach ve svátečním kroji. Kresba tuší a akvarel, nedat. (Muzeum Vsetín)



Odpočinek. Kvaš na papíře, 1940. (Muzeum Frenštát)



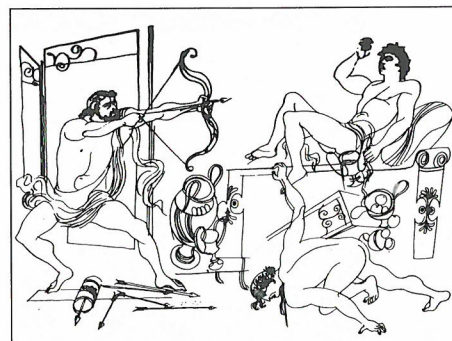
Grónská píseň u Attlim. Barevná litografie, 1942. (Edda, ELK Praha)



Helg Hundigobjice. Barevná litografie, 1942. (Edda, ELK Praha)



Svatý Václav. Kolorovaná kresba tuší, 1940. (I. Olbracht: Ze starých letopisů ... - Muzeum Frenštát)



Vražďení ženichů. Původní litografie, 1937. (Homér: Odyssea - Muzeum Frenštát)



Studie ke kartonu Příhon ovcí na salaš. Kresba tužkou, 1935. (Muzeum Vsetín)

MŮJ PAN PROFESOR

Jiljí Hartinger

Narodil jsem se v Karloince a chodil jsem do Nového Hrozenkova do měšťanky. Mým třídním učitelem byl Jožka Ország - Vranecký. Po škole, protože doma nebylo peněz, šel jsem pracovat do sklárny. Učitel mě jednou potkal ve vlaku a říká: "Slyšel jsem, že jsi ve sklárně. Takový nadaný chlap jako ty, aby tam zůstal! Ke mně jezdí na prázdniny profesor Langer z Brna, ukážeš mu své práce a když uspěješ, tak budeš chodit k němu na SUPS". Tak jsem se dostal do Brna, a to byl velice důležitý krok pro můj další život. Poznal jsem tam docenta Kunze a památkáře doktora Fialu. Přivydělával jsem si dokumentaci valašských staveb a drobnějších památek materiální kultury. Chodil jsem s nimi po Ratkově, po Stanovnici a kreslil jsem chalupy, váhové studně, staré pece a podobné věci, což oni uveřejňovali v etnografickém časopise Valaško. A tak jsem začal dělat to, co kdysi dělali Strnadl s Langrem do Doliny Urgatiny.

Jednou, když Strnadl přijel za přítelem malířem Klimkem do Zděchova, sedl jsem na kolo, vzal složky a jel mu ukázat své práce. Když je viděl, tak si určitě vzpomenu, že některé zná z časopisů, a říká: "Dobrá, přijedte ke zkouškám do Prahy". I tam jsem nesl především kresby z dědiny, studie náradí, architektury, lidových typů a uspěl jsem.

Z Valaška byl se mnou na škole Jiří Drozd z Kozlovic u Frenštátu - ten Strnadlovi už předtím pomáhal i na známých freskách ve Vlčině; Jaroš Frydrych, ten školu musel na chvíli přerušit, ale potom si ji zas dodělal. Byl to velmi dobrý kluk z Rožnova, se kterým jsem hodně kamarádil. A nakonec z Brna přišla moje budoucí manželka, přešla z Bruknerova ateliéru, protože chtěla dělat kresbu a ilustraci. Žákem, který pokračoval opravdu v etnografickém a národopisném duchu, byl Karel Beneš. Vzpomínám si, že když jsem přišel v roce 1957 na vysokou

školu, on právě dělal státnice a byla tam celá stěna jeho litografií s národopisnou tematikou. Ta se ostatně objevuje v jeho díle stále.

Pan profesor byl rozhodně člověk nesmírně prostý a lidský. Nezapomenu třeba na takovou drobnou epizodu: když jsme někdy zůstali ve škole odpoledne, chodívali jsme do bufetu naproti škole na nějaký ten vlašský salát a rohlík. Občas se tam objevil Strnadl v bílém plášti, sedl si, dal si z plastické misky v bufetu obyčejnou gulášovou polévku, vytáhl z kapsy chleba, nadrobil do ní a jedl tam s námi. Dodnes si nedovedu představit, aby jiný z těch velkých profesorů vůbec šel do bufetu!

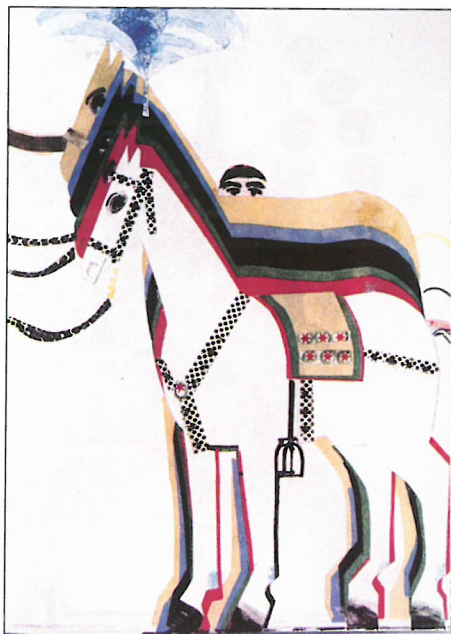
Zajímavé bylo, že při tom, když nás korigoval, nebo když jsme měli klauzury, jedničku dal jenom tomu, co si myslel, že by sám nenamaloval - taková měl kritéria. Při takových příležitostech jsme měli rozloženy své kresby na zemi nebo po stole. A jak pan profesor vstoupil, už jsme všichni napjatě čekali na jeho hodnocení. On měl krásné modré oči, a jak se ty modré oči na studenta podívaly a usmály se, tak všichni věděli, že je to dobré; ale jak se na práci nedíval, jen ji tak jemně odsunul, to bylo zlé, nebyl spokojený. Obešlo se to bez velkého mentorování a bylo to od něho skutečně jemné a hezké.

I jinak to byl člověk ohromný! Mé hodnocení je jistě trochu subjektivní. Zabýval jsem se již na škole tematikou Valaška a jemu jsem nemusel vysvětlovat, jak region vypadá, když on byl z Trojanovic! I to byl jeden z impulsů, proč jsem si také Strnadla vybral a proč jsem nedělal zkoušky třeba ke Svolinskému... Pan profesor, jak viděl nějakého kluka z dědiny, tak se choval velice, velice lidsky - to by ostatně mohl potvrdit i Jaroš Frydrych. Víte, ono jinak vyzní, když se o tom bavíme a když o tom píšeme tady, ve Vsetíně, ve Frenštátě nebo v Rožnově - a jinak to působilo v tom pražském snobském prostředí. Tam jeho přístup k lidem zvláště zazněl a měl nesouměřitelně větší působivost.

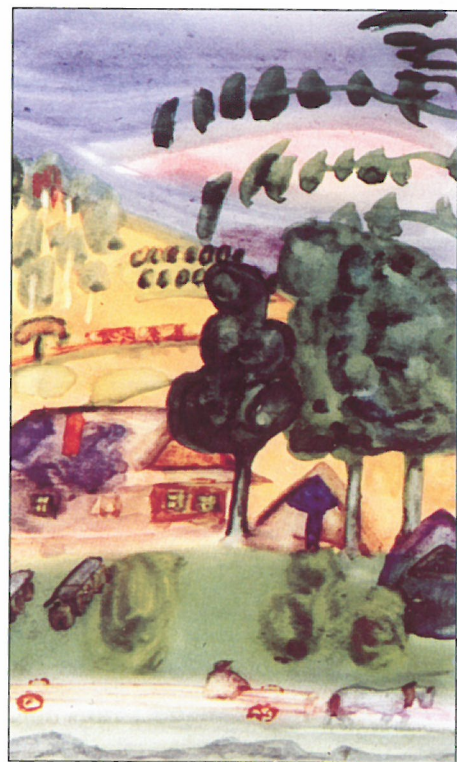
V roce 1962 pracoval na vitrážích do auly olomoucké university. My studenti jsme mu návrhy pomáhali rozkreslovat do velkých formátů. Tak



Valašský vojvoda. Kresba tuší, tužkou a akvarel, 1956. (B.Četyna: Sedmikvítek - Muzeum Frenštát)



Zlaté pero, podkova a vlas. Kombinovaná technika, 1965. (O. Sirovátka: Čarovné ovoce, SNDK Praha)



Jaro na horách. Akvarel, 1964. (J. Glazarová: Chudá přadlena, ČS Praha)

se někteří dostali k němu do ateliéru právě, když pracoval. Měl tam takový velký stůl, na něm rozložené kresby a kreslil. Byla radost se na něho dívat, to byla píseň... Tak jak se zpívá lidová píseň, tak on kreslil, takovým ohromně ladným způsobem. On měl lehkou ruku - to je úplná kaligrafie, on své figury nekreslil, on je napsal. Stačilo se podívat, jak on držel tužku, to byla taková chutná práce, že člověk dostal hned taky chuť kreslit.

Další věci, kterou jsme si na něm cenili, a důvodem, proč se spousta osobností, které dnes již něco znamenají, hlásila k němu do ateliéru, bylo, že nevychoval epigony. Netrval, jako někteří jiní profesori, na tom, aby se o jeho studentech po ukončení školy říkalo "to je celý Strnaděl; to se pozná Strnadlův žák". A právě to mnoha posluchačům imponovalo. Ve svém ateliéru skutečně nechal rozvinout každou osobnost, každý výtvarný názor; ten snad nějakým způsobem usměrňoval, ale nikdy neoklešťoval. Stačí vzpomenout jména, která z jeho ateliéru vyšla; ať to byl Arnošt Karásek, Eva Bednářová, Standá Kolíbal, Ruda Němec, Alena Kučerová - to byly osobnosti, které šly dál vlastní cestou a to, co jim studia dala, osobitě rozvíjely.

Kdo ho chce malířsky pochopit, měl by vědět, že nejraději měl belgického malíře E. Muncha. Strnaděl měl ohromný smysl pro uzavřenou kompozici, např. se vždy snažil organicky spojit písmo s námětem kresby, ilustrace, obálky. V tom duchu vedl i nás, žáky: když jsme například dělali návrhy na známky, na bankovky, dbal na to, aby nikdy číslice nestála osamocené, ale aby byla přirozenou součástí obrazu. Každý, kdo má trochu cit pro ilustraci a stavbu knihy, tak ví, jak byly tyto podněty pro nás v začátcích důležité. Ta jeho kresba, to je vít - je suverénní. Obdivuji jeho kresebnou stylizaci, již umocňuje obsah díla. Nakonec pracoval jednoduchým způsobem, přičemž vycházel z maleb na skle. Tento jeho zdánlivě "naivní" pohled pramenil z obsažnosti, vždyť jeho národopisné studie jsou detailní, přesné a realistické - v nich ovšem jde jen o zachycení skuteč-

nosti, jak se říká "i s chlupama", nikoliv o postižení dynamiky kresby.

Jeho krajiny, kterých zase nenamaloval tak mnoho, jsou vesměs baladické. Řeší je čistě kresebně. Spíše než o prostorové záležitosti jde o kresebné vyvážení, o lineární stylizaci. On ty krajiny kreslí, ozývají se v nich jeho ilustrace. Důležité je, že měl obrovský cit pro barvu. Říkával: "Ty barvy musí znít". To je vidět jak na jeho vitrážích, tak na ilustracích. Svítí z nich modrá, červená; vždy tam člověk cítí nějaký ten akcent - a to se odráží i v jeho krajínách. Podvědomě do nich vstupují grafické prvky, snaha v obraze potlačit prostor a spíše podpořit a zpevnit kresbu.

Vzpomínám si, že po dlouhé době měl na Valašsku výstavu v roce 1960 na Hrozenkově, tu připravovali ještě místní učitelé Ország Vranecký, Macháček a jiní jeho známí. Studoval jsem u něj a tak jsem, spolu s asistentem Strnadem, pomáhal při instalaci. Potom jsem pomáhal při výstavě ve Frenštátě - tu dělal profesor Kotalík. A viděl jsem samozřejmě i soubornou pražskou výstavu v Jízdárně v roce 1981. Takže jeho výstavy dobře znám. Přiznám se, že jsem byl zvědavý na tu nynější výstavu vsetínskou. A byl jsem mile překvapen: Po stránce koncepce je výstava udělána velice dobře a kurátor výstavy dr. Piperek zde shromáždil takové obrazy, které se hned tak neuvidí. Dovedu si představit, jakou to dalo lopotu a jaké shánění, není to žádná legrace. Všechna čest a pánbůh zaplat za to, jsem rád, že se ta naše generace, která na něj navazuje, má na čem poučit. Každý neměl ten dar jako on - a já si myslím, stejně jako to říkal profesor Kotalík, že jeho kresba je evropská záležitost a že bude ještě doceněn. A žít bude věčně.

Jiljí Hartinger, ak. mal. (1935 Karolinka). V letech 1952-1957 studoval na SUPŠ v Brně, v letech 1957-1963 na VŠUP v ateliéru prof. Ant. Strnadla. Žije a tvoří v Karolince, kde ve svém ateliéru také zpřístupnil galerii valašských výtvarníků.



Tančící zbojníci (z cyklu Zbojnické písně). Kresba fixem a barevnými křídami, 1973. (Muzeum Vsetín)



Janiček s voničkou. Kresba tuší a akvarel, 1957. (B. M. Kulda: Moravské pohádky, SNDK Praha)



Zvěstování pastýřům. Malba temperou na skle, 1943. (Muzeum Vsetín)



Smrt nesem ze vsi ... Barevná litografie, 1943. (Muzeum Frenštát)



Radhošť. Olej na lepence, 1942. (Muzeum Frenštát)



Svážení dřeva. Kresba tuší a akvarel, 1942. (Muzeum Vsetín)



Přádlena z N. Hrozenkova (A. Jochcová-Rakošová). Kresba tuší a akvarel, 1942. (Muzeum Vsetín)



Bača Dirba, studie. Štětcová kresba tuší, 1935. (Muzeum Vsetín)



Jánošík na koni Tátoši. Akvarel a barevné tužky, 1946. (Studie ke zničené fresce ve Vlčině - Muzeum Frenštát)

HRST VZPOMÍNEK NA ANTONÍNA STRNADLA

Vybral a poznámkami opatřil
L. F. Piperek

ZAČÁTKY - DOKUMENTÁRNÍ KRESBA

"Jak se dostal národní umělec Antonín Strnad ke kresebné dokumentaci valašské kultury?

Osudovým předurčením. Jako dítě valašského pasekáře a dřevorubce prožil své dětství na samotě na samém úpatí Radhoště v Trojanovicích. Kreslířské nadání v něm rozvíjeli jeho strýc, sochař a malíř Jan Knebl a na měšťanské škole ve Frenštátě odborný učitel kreslení Vítězslav Knězek, který se zasloužil o to, aby Antonín r. 1927 vstoupil na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze, a to ještě dříve, než se doučil fotografem.

V r. 1928 se sešla z podnětu spisovatele Františka Táborského menší skupina kulturních pracovníků, aby založila časopis Naše Valašsko, jehož posláním bylo shromažďování materiálu pro chystanou národopisnou publikaci o Valašsku. Na závěr jednání vznesl Táborský otázku, kdo bude do chystaného časopisu kreslit. Učitel Knězek pohotově odpověděl: "Jeden šikovný ogar z Trojanovic, kterého jsem vloni vzal ke zkoušce na umprumku". Tuhle odpověď jsem si dobře zapamatoval, protože jsem měl za pár měsíců nastoupit ke studiu na tutéž školu. Pár dní po nástupu do oddělení prof. Bendy jsem mezi spolužáky ke své velké radosti objevil i Antonína Strnadla. Společný zájem o valašskou lidovou kulturu z nás udělal přátele na celý život.

V r. 1929 pořádala uměleckoprůmyslová škola výstavu žákovských prací, na níž jsme měli několik kreseb určených do Našeho Valašska. Povšiml si jich V. V. Štech, který se nás zeptal, zda bychom za menší stipendium neudělali podobné kresby pro Národopisné muzeum v Praze. Hned jsme se s Antonínem dohodli, že tu studijní cestu podnikneme spolu, a to po jižním Valašsku, které pro nás objevil svými kresbami malíř Jan Kobzář.

Po skončení vojenského cvičení ve Slezsku jsem se stavil pro Antonína v Trojanovicích a seznámil se tam s celou jeho rodinou. Ač nejstarší, cítil jsem se v partě čtyř bratří v krásném letním podvečeru na pasínku v pravověrné valašské krajině velice dobře. Druhý den ráno jsme vyrazili pěšky přes Rožnov a vsackou Tanečnici do Nového Hrozenkova k Josefu Országovi - Vraneckému, tehdy již velmi populárnímu znalci valašského lidového umění. Po zastávce u druhého neméně významného znalce regionální kultury a dějin, prof. Josefa Válka, zahájili jsme plánovanou akci pěšky, ze Vsetína přes Kobzáňův Liptál do Jasenné a pak přes Všeminu, Úblo, Lutoninu, Vizovice, Bratřejov, Pozděchov, Prlov a Polanku zpět na Hrozenkov. Využíval jsem

známosti z doby svého učitelování k tomu, že jsme svůj stan mívali vždy v některé škole, kde se dalo, při petrolejce, sedě v žákovských lavicích (na nichž jsme i spávali), dotahovat denní kresby z terénu do definitivní podoby. Pobyt na Hrozenkově Antonínovi učeňoval natolik, že tam jezdil po řadu let a rozšířil svůj zájem i o sousední Karlovice a později i Slovensko.

KAREL LANGER, 1990 - (1903 Prugg -1998 Olomouc), malíř, grafik a etnograf, profesor ŠUR v Brně. Po válce se podílel na výstavbě Valašského muzea v přírodě a zasloužil se o zřízení Památníku A. Strnadla v N. Hrozenkově.

V PRAZE ZA VÁLKY

"Pokud mám v paměti, první mě seznámil s Tonicem František Šedý, učitel z Hrozenkova, na salašnické výstavě. Byl roztomilý, prostě oblečen, skromný byl, veselý a zpíval staré písničky. Toho jsem si ponejprv všiml. Pracoval pro výstavu bez prostředků, bydlel u Mály Burdové starší, tam, kde bude pro něj památník.¹ Výstava byla krásná, na jeho mládí - již tenkrát by to nikdo neřekl. V té době měl objev: Dirba bosý v huni a vrtané gatě.² Tonda sehnal krpce a Dirbu maloval. Starý Dirba byl sedlák s více dětmi, který přišel na mizinu. Někdy popil a musel žebrať. Stával Tonicovi za model a tak sa dělili.... Tonic dělal první výstavu v Praze u Janečky. Jeden obraz vedle druhého za 300,- Kč a Dirba, kresba tužkou do půl těla, 3.000 Kč. Lidé si toho všimli - proč? Když jsem se ptal Tonika, smál se: "Proto, aby mně to někdo nekoupil". Dirba zemřel, ale zůstal věčný ...

Navštívil jsem ho na škole³ a dva dny jsme chodili po Praze po památných místech. Pozval mne do svého bytu na vltavském rameni, Lužická 20. Stará budova, z okna bylo vidět vltavské mosty; hlavně navečer to byl překrásný pohled. Ale světnice jedna asi 3,5 a 4, 5 m, přímý vchod. Jeden starý stůl, na něm cimbál; deska s hřebíky na šaty; benátské zrcadlo, starozitnost, ořepané⁴; pohovka dřevěná pro všechno, na spaní a práci; dvě deky a staré tkané běhouny. Šaty všechny jedny a klobouk. Bylo už pozdě v noci a on mně nabízel, ať zůstanu s ním spát, ať vidím, jak bydlí.⁵ Nechtěl jsem urazit, ale hlavně zarmoutit; zůstal jsem. Měl vařič, vařili jsme čaj a pili ho neslazený. Tenkrát jsem si Tonicika zamíloval. Přirostl mně k srdci a řekl jsem si, konca bídy, co budu moct, zkrátím. On ale ode mne nechtěl přijmout žádné podpory, dokud nebylo naše přátelství pevné. Hlavně ve válku nebylo barev, nebylo teplo a další. Rád měl sýrů, valašské klobásky, med, slivovici, selský chléb. Navštívil jsem ho v Praze na škole, dovezl jídlo a pití. Povídá: "Cyrile, nebudeš se zlobit, když zavolám kolegy a na konec žáky?" Přišel Novák, Červ, Trnka a žáci. Veselo bylo, cimbál hrál a národní písně se zpívaly. To se mně líbilo, že cítil i s ostatními. Prostě, kdyby měl, dělil by se o všechno...

V Praze mezi umělci byl odlišný. Oni bujaří, on klidný, poslušný a jen se smál. Již tenkrát říkali Trnka a Tichý: "Tonic je náš, toho vám z Prahy nedáme, my si ho opatrujeme." To se jim ovšem nepodařilo, Tonic jezdil na Valašsko - a byl náš!

CYRIL ORSÁG - ORSÁČEK, 1976 - (1903 Nový Hrozenkov) Přítel a mecenáš A. Strnadla, majitel pily v Karolince.

1. Bylo to v čp. 11. Polovinu obývala Amálie Burdová st., svobodná porodní asistentka, v druhé větší světnici bydlívali mladí učitelé a přechodně i jiní lidé.

2. Kahoty ze silného sukna, těsně přiléhající po celé délce k noze, původně z ovčí kožešiny.

3. V té době (od r. 1936) byl Strnadel již asistentem u prof. Bendy, po jehož odvolání r. 1941 vedl oddělení samostatně.

4. Otlučené.

5. Byt se nacházel nedaleko Čertovky. V místnosti s jedním oknem stály čtyři postele a pod dvěma z nich byly přes den zasunuty slamníky. V mezeře mezi postelemi při delší stěně proti dveřím stálo umyvadlo a stolek. Veškerý majetek všech šesti nocležníků byl uložen v kufírkách pod zbylými dvěma postelemi. Strnadel spával na vysouvacím slamníku, spolubydlíci byli většinou mladí tovaryši (podle sdělení prof. K. Langra).

PO VÁLCE

"Velmi důvěrně jsme se navzájem sblížili v r. 1947. Tehdy byl ve Velkých Karlovicích natáčen film "Portáši". A. Strnadel při tom působil jako národopisný poradce, já jsem hrál se svojí muzikou.¹ Večer po natáčení bývaly nepracovní besedy, obyčejně ve staré formanské hospodě na Čartáku u strýca Vašuta², nebo i v jiných starodávných karlovských hospůdkách. Byly to večery naplněné přátelskou atmosférou, hrálo se, co kdo chtěl, lidé při pohárku vína přestali být konvenční; no bývala to pěkná posezení, na které rád dosud vzpomínám. Tehdy jsem poznal, že Strnadel měl velký smysl pro lidovou píseň a že to byl člověk hudebně nadaný. Dovedl neobyčejně přesně interpretovat třeba písničky z Podluží, znal hodně písní valašských a velmi miloval slovenské písně těrchovské a očovské. Skoro každý den jsme mu hrávali jeho oblíbenou zbojnickou "Tri dni ma naháňali"; měl rád písně ve starých tóninách. Tyto všechny okolnosti způsobily, že jsme se stali opravdu skutečnými kamarády. Poznal jsem v něm člověka nesmírně skromného, stejně tak laskavého a nesmírně lidského.

Naposled jsem pro něj hrál v r. 1960, bylo to u příležitosti jeho padesátin a též na zahájení jeho výstavy v Novém Hrozenkově.³ Pro tento účel jsem napsal krátké pásmo, propojené jeho oblíbenými písněmi, které zazpívala Milena Zemánková,⁴ a Luboš Oravec zatančil sólové odzemek. Zakončení mých vzpomínek na přítele Antonína Strnadla snad nejlépe vystihuje známý valašský aforismus: "Šikovnému chlapovi je škoda umřít".

JOSEF ORSZÁG VRANECKÝ ML., 1976 - (1913 N. Hrozenkov-1977 Rožnov), učitel a známý národopisný pracovník. Od roku 1967 pracoval jako odborný pracovník Valašského muzea v přírodě.

POZNÁMKY

1. Na filmu režiséra Kubáska pracoval odborně i umělecky (návrhy kostýmů, interiérů a masek, plakát k filmu). Přitom tentýž rok dokončoval rozměrné fresky ve vinárně Vlčina ve Frenštátě.

2. Jiří Vašut (1866 Vel. Karlovice - 1947 Soláň) Rázovitý hospodský, u něhož se scházeli významní umělci. Věnovali mu sborníček "Gazda Jura Vašut, pán na Čartáku", do kterého přispěli mj. J. Kobzář, J. Mahen, O. Zemek a další.

3. Výstava obrazů a kreseb uspořádala Galerie KVÚ v Gottwaldově a Osvětová beseda v N. Hrozenkově ve dnech 15. - 29. května 1960.

4. Nejoblíbenější hrozenkovskou písní, na níž umělec často vzpomínal, byla "Vím zahrádku trněnou, raj hora, raj hora, hora javorová", kterou mu zpívala Rozárka Jochcová-Orságová.



Paní Charlotta G. Masaryková s dcerou Olgou v r. 1912 (fotografii věnovala paní Charlotta Františka Jarošková)

Paní Masaryková

Ke 150. výročí narození uspořádala

Hana Jabůrková

“Děkuji vám! Ona vás měla ráda, vážila si vás a cítila vás!”

T. G. Masaryk k účastníkům posledního rozloučení s Ch. G. Masarykovou v Praze 15. května 1923

Charlotta Garrigueová se narodila 20. listopadu 1850 v Brooklynu. Jako emancipovaná Američanka s láskou k výtvarnému umění, literatuře, hudbě a se zálibou ve hře na klavír odjela studovat na konzervatoř do Evropy. Jako přemýšlivá studentka s přísnými mravními zásadami se v Lipsku r. 1877 seznámila a brzy nato i zasnoubila se studentem Tomášem Masarykem. Od r. 1878 po sňatku s Tomášem G. Masarykem v New Yorku až do své smrti v květnu 1923 stála věrně a s otevřeným srdcem po boku svého muže jako skromná, avšak sebevědomá žena s moderními názory na rovnoprávnost muže a ženy v rodině i ve společenském životě.

Už v roce 1905, když poprvé navštívila společně se svým mužem Valašsko, Masarykův volební kraj, oblíbila si paní Charlotta zdejší lid pro jeho dobrosrdečnost a pracovitost. Proto si odtud také postupně odvezla s sebou na službu do Prahy dvě sestry z rodiny vsetínské obuvníka Jana Jaroška – starší Marii a o šest let později i mladší Františku. Obě ženy na dobu požitou u Masaryků i na vzájemné přátelství obou rodin později často vzpomínaly. Vzpomínky “Fanuše” Jaroškové byly dokonce zazname-

nány v písemné podobě tak, jak je formou dopisu zaslala Alici Masarykové v květnu 1948 na její vlastní žádost. (Dopis A. Masarykové a kopie odpovědi F. J. jsou uloženy v rodinném archivu rodiny Jaroškovy - Pardubovy.) V roce 1949 vyšly tyto vzpomínky v rozšířené tištěné verzi pod názvem “U dobrých lidí” v Evangelickém kalendáři na s. 36 – 46.

Uvedené memoáry i dochovaná korespondence mezi “ženskou částí” Masarykovy rodiny a rodinou Jaroškových ze Vsetína nám umožňují blíže nahlédnout do soukromí rodiny profesora T. G. Masaryka, které bylo poznamenáno právě demokratickým duchem paní domu – Charlotty Garrigue Masarykové. Tyto vzpomínky mohou být bezesporu chápány jako “hlas lidu”, vyjadřující obdiv, lásku a úctu k pozdější první dámě Československé republiky.

“Gde ideš?” Toho roku 1911 jsem každému ráda odpovídala: “K Masarykům!” A to už každý u nás na Vsetíně věděl, že do Prahy, k panu profesorovi, který poslancoval za Valašsko. A tu musím povědět, že i s tou politikou, která byla tehdy pro Vsačany horoucí věcí, souvisely osudy mých sourozenců a nakonec – i kus mého života prožítý u Masaryků v Praze.

Profesor Masaryka zavedlo na Valašsko přátelství s meziříčským lékařem Janem Kraiczem. Na jeho pozvání se přistěhovala rodina Masarykova v létě roku 1905 na Žabárnu do Jarcové u Valašského Meziříčí. Pan profesor tu střídal vědeckou i redakční práci s procházkami po valašských kopcích, na kterých ho doprovázeli bývalí žáci a přátelé.

Poznala jsem brzy jméno Masarykovo a různé příhody jeho rodiny a dětí z vyprávění své starší sestry Anny, která byla ve službě u Krajců. Bylo na nich něco zvláštního, co mne zajímalo. Chovali se jinak, než “páni”. Zdálo se mi to lidsky přirozené a správné; tehdy o demokracii jsem ještě mnoho nevěděla. Některé podobnosti s nimi nás sblížovaly. Tak doma jsme měli všichni v úctě Písmo svaté a stěhli se brát jméno Boží nadarmo – a pan profesor vozil vždy s sebou vlastní bibli, kterou kladl na stolek k loži, a u Masaryků jméno Boží bylo v úctě. Nebo: nedávali si nikdy posluhovat. Pan profesor nedovolil, aby mu sestra nosila kufr na dráhu. Uchopil jej sám a spěchal na vlak k Vidni. I jinak nevyžadoval pro sebe služeb, nebyl náročný a odmítal pozornosti. Ale sám byl profesor Masaryk vždy pozorný, při odjezdu nezapomněl se on i paní se sestrou rozloučit a vzkázat pozdravy rodičům. Po jeho stisku rukou zůstávala v dlaní desetikoruna. Ale jedna příhoda byla pro manželé Masarykovy zvlášť charakteristická, a tu povím.

Jednou, když se stěhovali z letního pobytu na Žabárně a všechny věci byly již zabaleny, paní Masaryková náhle onemocněla a odjezd musel být odložen na druhý den. Pak bylo těžko vyřešit, jak přenocovat v místnosti, kde zůstala jen jedna postel. Ale pan profesor si věděl rady. Sám donesl dva slamníky; jeden dal k posteli své ženy, druhý položil dál a spaly na něm obě sestry, které pomáhaly při stěhování. Ráno přinesla hospodyně ze sousedství dvojí kávu. Jedna byla právě se smetanou – pro pány, druhá zitná s mlékem pro sestry. To paní Masarykovou velice rozzlobilo, rázně slila obě kávy dohromady a znovu je rozdělila k společné snídani.

U Masaryků jsme si byli všichni rovni, jak členové rodiny, tak i ti, kteří jim vypomáhali v domácnosti. Já jsem nastoupila službu v r. 1911, zrovna když se stěhovali z Valdštyňské ulice do nového bytu u Bruskové brány v Bubenci. V novém bytě bylo již zavedeno elektrické světlo, kdežto ve starém bytě se svítilo ještě petrolejem. Elektrické osvětlení bylo vymožeností, kterou jsme my na Vsetíně dávno měli. Dovedla jsem proto sama odstranit drobné poruchy a vysloužila jsem si pochvalu od pana profesora, který rád přihlížel mojí práci a měl radost, když se zdařila. Tehdy řekl: “Inu, jseš ze Vsetína, kde již mají dávno elektriku, vodovod a poštu, která nosí třikrát za den. A vidíš, tady jen dvakrát denně!” Ovšem, tehdy byla Bubeneč nová čtvrť.

Ani jsem netušila, že podstupuji malou zkoušku inteligence, když se se mnou paní Masaryková rozhovořila o Smetanovi a jeho Prodané nevěstě. Konec té rozpravy byla otázka, zda bych si přála operu vidět, moje radostná odpověď souhlasu a rozhodnutí paní Masarykové: “Nuže, zde máš na lístek, kup si a jdi!” Ale – neřekla mi kudy. Viděla jsem však její spokojenost a radost, když jsem dobře a v krátku vše pořídila. Potom mě již častěji posílala do koncertů a do divadla a pomáhala mně v porozumění uměleckému dílu. Paní Masaryková měla o mě velkou starost, chtěla, abych se u nich cítila jako doma. Musela jsem jí povídat, co jsem doma všechno dělala, a když jsem jí řekla, že jsem chodila do Sokola, tak se postarala, abych i v Praze mohla do Sokola chodit. Přála si, abych chodila do malostranského Sokola, jehož členy byli i její muž a děti. Sama mi platila příspěvky, všechny sokolské časopisy a jízdné elektrikou do cvičení. Několikrát mě do cvičení i doprovodila. Pokaždé jsem jí musela o všem vyprávět.

Vzpomínky se drolí do výjevů a příhod, které by mohly sloužit jako ilustrace k povahopisu paní Masarykové. Učený člověk snad jednou vyzkoumá podstatu její ušlechtilé povahy v jejím původu, v tradici a zvycích její dřívější vlasti a v jejím náboženství. Ale prostě děvče, jakým jsem byla, vidělo jen, jak se člověk jeví, jak jedná. A já jsem u Masaryků vždy cítila samozřejmost a rovnost ve všem. Byla jsem jako jeden z členů rodiny a nikdy mi nepřišlo na mysl, že by práce byla jen mojí výhradní službou. Všichni v rodině si sloužili navzájem a všichni měli z práce při stole stejný díl. Nemusím snad říkat, že nebylo povýšenečtí, poručnickování a prázdného mluvení. Zásady u Masaryků platily pro život veřejný i domácí.

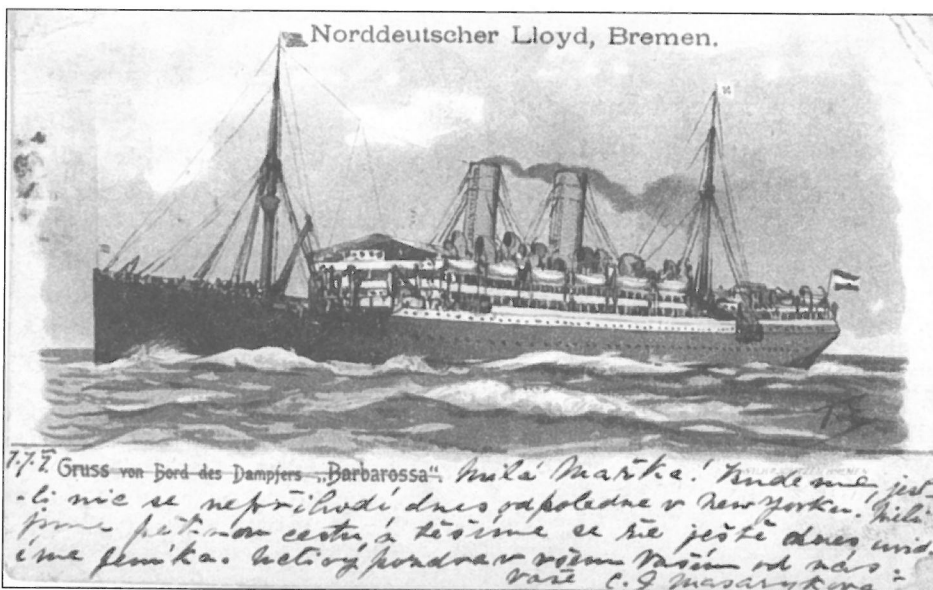
Paní Masaryková měla upřímný zájem o celého člověka – čím žil, co potřeboval, na čem pracoval, co uměl a chtěl. Záleželo jí i na ostatních kolem něho. Podílela se na zprávách z domova a chápala můj stesk po něm. Její dopisy začínají i končí pozdravy rodině a bývá v nich i starost o zdraví a osudy sourozenců.

Měla vždy velké porozumění a cit pro všechny trpící. Vděčně vzpomínám toho, když bratr byl po těžké operaci. Potřeboval pobyt u moře a prostředků k tomu nebylo. Ona se toho ujala. Uspořádala za tím účelem v časopise “Čas” akci s jejím vydatným příspěvkem, a tím šlechetným skutkem mého bratra zachránila. Tato akce vynešla tolik, že mimo mého bratra ještě dvě potřebné děti mohly jeti k moři. Zvláště pro děti měla paní Masaryková mnoho pochopení a ne-

Praha IV 29/IV 14

Mila Fanni,

Můžu mít
 raději, než byste měla
 přijít ke mně na
 podporu? Bychom byli
 velmi rádi. Potřebujeme
 naši samostatnou péči
 o knihovnu a o všechny
 ty věci co jste měla
 na starosti. - Ted' byste
 měla 15 Kč (30 Kč).
 Běží mně o tom právě
 mít tu společenost v
 každém salonu domácnosti.



Pohlednice Ch. G. Masarykové z cesty do New Yorku v létě 1907, zaslaná Marii Jaroškové

< Úryvek z dopisu CH. G. Masarykové Fanuši Jaroškové do Vsetína z r. 1914, v němž oceňuje její dobré vlastnosti a vyzývá ji k prodloužení služby v domácnosti Masaryků

jednou hostila u sebe chudé děti i jejich matky, které vždy hojně obdarovala. Vždy jednou týdně ji navštěvovala paní Karla Máchová, redaktorka "Ženského listu", a tu se vždy radily spolu, kde všude by se mělo pomoci.

Paní Masaryková mluvívala pomalu, jakoby dávala pozor na slovo. Hovořila česky, s dětmi jen česky, jen s mužem někdy anglicky. Psala i dobře česky, jen některé zvláštnosti ukazují, že v myslí překládala. Bylo již někde napsáno, že se cítila vždy Češkou a že sňatkem dokonale přijala národnost mužovu. Ale její způsoby jednání s lidmi ukazovaly, že její společenská výchova je jiná, než byla v tehdejších průměru úroveň mnohých paní a paniček pražských. Měla modré oči a jimi se vážně a přímo dívala na mluvícího; ale její ústa se pěkně usmívala a ukazovala vlídnost. Když jsem ji poznala, trpěla již chorobou srdce a málo vycházela z bytu. Bývala i

v neděli doma, často samotná a mívala radost, když mě našla v pokojíčku, že si může porozprávět.

K večeru paní Masaryková často usedala k prostému psacímu stolu a psávala. Asi ráda psala dopisy, snad bylo mnoho adresátů. Ale jeden z nich byl nejmilejší, kterému snad psávala denně. Na několika stránkách se tísnilo drobné písmo, v kterém byly ještě zkratky, aby se vešlo co nejvíce slov, co nejvíce lásky, starosti a péče, kterou byla s adresátem svázána přes dálku moře. Tím milým byl její syn Jan. Zdálo se mně, že paní Masaryková velice těžko nesla odloučení od svého drahého Jenička, který byl v tu dobu v Americe. Také se po jeho dopisech paní Masaryková snad denně ptala, a snad i tak často přicházely. Vzpomínám, jak se paní s radostí vypravovala na cestu s mužem do Států a jak se těšila na setkání se synem.

Ještě na lístku z lodi mně připomíná jméno Janovo, s kterým se brzy uvidí. Pan profesor se vrátil z cesty již v září a paní Masaryková až v listopadu se svým Janem. Nyní byla její rodina úplná a její štěstí dokonalé. Bytem opět zazněl klavír, u kterého Jan rád sedával, a s celým citem zpíval tehdy oblíbený Červený sarafán. S Janem byt ožil, přišlo jeho upřímné veselí, jeho staří i noví přátelé.

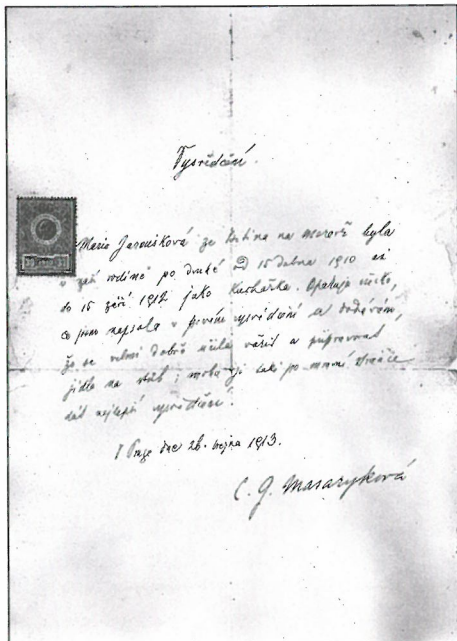
Jistě, že bych mohla také více vzpomenout jiných dětí Masarykových, tehdy již slečen, doktorky Elis (Alice) a Olgy. Pan Herbert byl již samostatný a poznala jsem ho jen jako hosta rodičů. Dodnes jsou mi to vzpomínky nejmilejší. O výchově dětí u Masaryků bylo již jinde psáno. Já jsem v pozdějších letech poznala již jen výsledek – jejich samostatnost, pravdivost a přirozenost v chování i ve slově.

U Masaryků bylo v domácnosti všechno zařízeno co nejjednodušeji, okazalosti nebylo nikde. Každý z členů domácnosti měl svůj pokoj a vlastní knihovnu. V ložnici manželů byly dvě železné postele, stůl a pohovka. Tam také byly obrazy Herbertovy, které mamince "prodával". Originál Švabinského portrétu pana profesora byl ozdobou jídelny. V knihovně byl obraz Hlavicova Kováře, dar města Vsetína. Když jej pan profesor přijímal, napsal tehdy: "Kováři musejí všechno dělat za tepla. To chci pamatovat pro svou práci v okresu." V pokoji slečny Olgy visel gobelín, Schwaigrův Krysař, a v pokoji doktorky Elis byl kolovrat a obrázek staré zámožské lodi, na který s hrdostí poukazovala: na ní pluli její prarodiče.

Masarykovi v Praze vystřídali několik bytů, ale paní vždy dbala, aby ten nejlepší pokoj byl pracovnou jejího muže. Byl to také zpravidla pokoj největší, protože knihovna pana profesora měla tisíce svazků, které zabraly v regálech všechny stěny. Knihy a všude jen knihy, to bylo celé bohatství Masarykových. Je samozřejmé, že v nich byl nejen pořádek, ale i systém. Při čištění se dbalo na to, aby každá kniha přišla opět na místo. Paní Masaryková říkala: "Aby muž ji našel i potmě." Bylo pro mne významným, když určila, že musím při úklidu řídit postup práce a



Rodinná fotografie obuvníka Jana Jaroška ze vsetinské Jaseňky; zleva: Marie a Františka – pomocnice v domácnosti u Masaryků v období 1905 - 1913



Vysvědčení od CH. G. Masarykové pro Marii Jaroškovou z r. 1913

čisté knihy opět řadit na původní místo. Uprostřed knihovny byl známý "holubník", do kterého pan profesor odkládal výstřižky z novin, výpisky, rukopisy a poznámky. Z knihovny pana profesora mohla jsem si vypůjčit kteroukoliv knihu, však tam byla četba i pro mne. Často jsme při výběru s paní Masarykovou postály u regálů. Uměla pronést výstižnou i kritickou poznámku k obsahu nebo hodnotě knih. Měla ráda ty, které čtenáři něco dobrého dají pro život. Na jednu milou knížku si ještě vzpomenu. Byla malého formátu, písmo bylo v rámečku a stav té knížky byl velmi chatrný. To byli Broučci Jana Karafiáta s jeho podpisem. Patřili doktorce Elis. Mnohé věty tam byly podškrtnuty její dětskou rukou po způsobu tatové.

Paní Masaryková nerada viděla ženy hrbit se nad ruční prací, všelijakým tím vyšíváním, háčkováním a pletením. Říkala: "Lepší je pro ženu přečíst si dobrou knihu než uplést metr krajky, která se dá koupit."

Ráno se brzy vstávalo; jen paní Masaryková pro chorobu srdce vstávala později. První četbou byly noviny – Právo lidu a Čas, které se odebíraly v tolika výtiscích, kolik bylo právě čtenářů v rodině. Snídalo se v jídelně, a to spíše po anglickém způsobu: na stole bývala káva, mléko, ovoce, rohlíky nebo kaše s mlékem anebo vajíčka se slaninou. Nepamatuji se na honosné hostiny, snad ani nebylo zvláštních příležitostí nebo se neuznávaly. Ani vánoce nekladly zvláštních nároků, a proto z nich snad byla větší radost. Pod stromečkem našly všechny ženy domácnosti obvyklý dárek pana profesora: krabičku s lahvi kolínské vody, ozdobenou snítkou. Já jsem od paní dostávala navíc látku na šaty. Pan profesor byl veselý a šťastný.

Po návratu paní Masarykové z Ameriky roku 1913 musela jsem se náhle vrátit domů. V naší rodině byly nemoci a bylo potřebí hospodyně. Loučila jsem se právě tak těžce jako moje sestra Marie, která se před rokem (1912) nemocná vracela domů po sedmileté službě. Paní Masaryková mě velice nerada propouštěla a já jsem odjížděla s nadějí, že se opět vrátím. O prázdninách 1914 byla paní Masaryková za námi na

Vsetině naposled. Po vypuknutí války jsme dále sledovali rozdělené osudy nám drahé rodiny a doufali jsme v šťastné shledání se všemi."

Zdravotní stav Charlotty G. Masarykové se však v atmosféře války, policejních prohlídek, výslechů a stresu neustále zhoršoval. Když se v květnu 1918 nervově zhroutila, byla do dubna 1919 hospitalizována v sanatoriu pro nervově nemocné v pražském Veleslavíně. Tam ji ještě naposledy navštívila její bývalá vsetinská hospodyně Fanuše. K dalšímu společnému setkání s paní Charlottou pak až do jejího skonu 13. května 1923 nedošlo. Další informovanost o životě Masarykovy rodiny zajišťovala osobní korespondence s Marií Bláhou, profesorkou odborné školy pro ženská povolání v Praze, která už v době války o osamělou a nemocnou paní Charlottu Masarykovou pečovala.

O charakteru poválečných kontaktů s nyní již prezidentskou rodinou ostatně Františka Jarošková sama píše:

"Jenom ohled na vysoký úřad presidentský a zaměstnanost pana presidenta nám bránily se připomínat. Ostatně neměla jsem ani příležitost přijet do Prahy. Podařilo se to však mé sestře Marii až roku 1926, kdy navštívila v Lánech hrob paní Masarykové právě v den 7. března. Povšiml si jí tehdy četník a zeptal se, proč přišla. Netušila, že po její odpovědi podal hned zprávu do zámku a že přicházející muž ji jde pozvat k panu prezidentovi. A tam jí bylo dopřáno krásné shledání s paní doktorkou Elis Masarykovou i s panem prezidentem. Uviděl Marii rád, podal ruku a přivítal svým známým, prostým způsobem: "Vítám vás, Mařko. Dnes jste mým hostem..." Sesedli se všichni u stolu, rozhovořili se o rodinných poměrech a vynahrádili si tak léta odloučení. Ukázalo se, že pan prezident se dosud pamatuje na všechny sourozence a jejich poslední osudy. Ptal se, co teď každý dělá; to už byl jeho způsob, že o každém chtěl vědět, co umí a zda se mu při tom daří dobře. Když se dověděl, že Marie se sestrou prodávají cukrovinky, byl jeho další zájem hned vzburzen. To byl celý on, stále týž ve svém zájmu o člověka a hlavně – jak pracuje. Když sestra chtěla odejít k vlaku, vyzval ji pan prezident, aby ještě neodcházela, že jí dá odvézt autem. A na odchodu se s ní pěkně rozloučil a řekl: "Teší mě, Mařko, že jste nás navštívila, obzvláště dnešního dne." Potom sestra usedla do vozu; byla to její první cesta autem – a to zrovna presidentským."



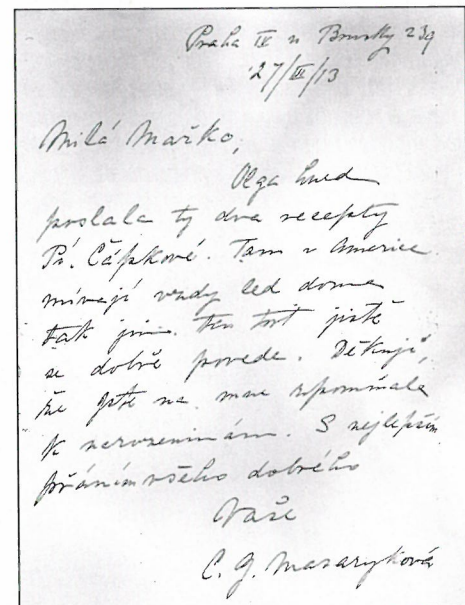
Vyšívaná halenka v historické expozici vsetinského muzea – dárek paní Charlotty slečně Marii Jaroškové z prázdninové cesty manželů Masarykových na Capri v létě 1914



Dámská peněženka - osobní dárek paní Masarykové Marii Jaroškové ze Vsetína

Opravdu poslední, již méně radostné setkání s rodinou Masarykovou se konalo u příležitosti státního pohřbu presidenta – 22. 9. 1937. Tehdy byla Marie přijata paní Olgou Revilliodovou a pozvána na oběd v lánském zámku. Opět se hovořilo o celé rodině a vzpomínky se vracely k "rodinnému životu Masaryků, který by měl být vzorem nám všem".

Za poskytnutí vzácných rodinných památek a informací děkuje redakce "Valaška" paní Haně Pardubové-Jaroškové ze Vsetína.



Oblíbené recepty, o které si paní Charlotta G. Masaryková napsala sl. Marii Jaroškové pro rodinnou přítelkyni z New Yorku:

DORT Z PIŠKOTŮ ("tort z biskvitů")
4 dkg másla dobře utřít s 14dkg cukru s vanilkou, nakonec 4 žloutky a trochu silné černé kávy.
Pak se kladou piškoty, zase vrstva krému, vždycky vrstva piškotů a další vrstva krému do dortové formy. Pak se vše zatíží a dá se chladit k ledu.

POLENTA
7 dkg másla a 4 žloutky se utrou s 1/2 litrem vařených strouhaných brambor. Přidá se 0, 25 l kyselý smetany, 14 dkg šunky a 50 gramů strouhané housky. Naposled se přimísí sníh ze 4 bílků. Vaří se 1 hodinu v páře ve formě.

Deník Ilsy Eichnerové

Eva Žárská (roz. Lukášová)

„Na Moravě v České republice je místo uprostřed horských hřebenů, pod kterými se rozprostírají pole, kde se pasou ovce a kozy a roste překrásná divoká květena. Kdysi jsem toto místo šťastně nazývala svým domovem.

Moje rodná kolébka, v níž jsem spolu s rodiči prožila svých devět let života, se jmenovala Vsetín. A potom se jednoho rána vše změnilo. Celá země i s mým rodným městem byla obsazena. Dobře si to pamatuji, vše si velmi dobře pamatuji. Jeden den synagoga stála a druhého dne bylo po ní. Všude byly plameny a nacisté.

Naše město bylo bohaté folklorem, dřevaři a historii sahající až do středověku. Většina židovských rodin byli obchodníci, těšící se z plodů své práce. Byla zde jediná skutečnost, zřejmá i mně coby dítěti, která Čechy na Židech dráždila. Když jsme v sobotu odpoledne procházeli hlavní ulicí, hovořili jsme mezi sebou německy. Zatím se však život zdál stále krásný...

(Ilse Eichner-Reiner: „Vzpomínka na domov“, Jewish Times, Atlanta, USA, 1999)

Do devíti let žila velmi šťastně u svých rodičů na Vsetíně, ve vile zvané Hubertus (v místě nynějšího hotelu Vsacan). Když přišel rok 1939, všechno se změnilo.

Napřed musela s maminkou přejít do podkrovních světniček, později musely opustit Vsetín a přestěhovat se do blízké obce Růžďka (nyní Bystřička), kde obývaly jednu místnost v podkroví. Někdy čas zde Ilsa mohla chodit i do školy „pod Růžďkou“. Po uvěznění matky zůstává sotva desítiletá křehká dívka zcela opuštěna. Nepamatuje se, kdo zajistil, aby se o ni starala cizí mladá žena, k níž brzy přilnula a nazývala ji tetou Terkou.

V dlouhém a bolestném odloučení ji posilovaly zřídka maminičiny dopisy z vězení, později z koncentračního tábora a naděje, že se maminka vrátí.

...každý den jsme se dívali z nějakého kopce ke každému vlaku, jestli maminka nepřijela. I večer do 1/2 10.hod. jsme čekali, minul týden a mamička nepřijela. Ba naopak odjela ode mne ještě dál.“

Ravensbrück, květen 1941

„Moje milovaná Ilsinko,

byla jsem moc šťastná z Tvého dopisu z 28.dubna a obzvláště jsem byla potěšena, že jsi zdravá a že dobře vypadáš. Jsem přesvědčena, že jsi trochu vyrostla a potřebuješ-li šatstvo nebo prádlo, tak si to z mého přešij. Doufám, že se teta Terka cítí lépe a že ji revma moc netrápí.

Koncem tohoto měsíce to bude rok, co jsme se rozešly. Jak vidíš, Ilsinko, člověk potřebuje



Pani Ilsa s manželem Charlesem a dcerou Elaine v Atlantě, prosinec 1999

Foto archiv autorky

hodně síly. Nikdy neví, co bude muset překonat. Musíš si tedy udržet dobrou kondici a být v dobré náladě, což člověku pomáhá obstát v životě. Nenapsala jsi mi, z čeho jsi dostala dvojku. Kdyby ses trochu více snažila, mohlo to být lepší. Tak mi, prosím Tě, udělej tu radost.

Tak, milá Ilsinko, těším se na dobu, kdy budeme zase spolu. Jak se daří tetě Adéle? A tetě Angele? Srdečné pozdravy Terce a Sachrům. Objímám Tě a líbám Tě, mé jediné, milované dítě,

Tvoje maminka

Maminka umírá 27.února 1942 v Praze. Už tři týdny na to je Ilsa umístěna do dětského židovského sirotčince - „siráku“ v Belgické ulici v Praze na Vinohradech. Zde si dává jméno Miluška, aby jí alespoň to jméno pohládilo, a v květnu 1942 začíná psát deník. Zahrnuje pouhé čtyři měsíce, zlomek kratinkého úseku života dvanáctiletého děvčátka, ale vypovídací hodnota tohoto dokumentu je nesmírná. Její postřehy a myšlenky jsou nedětsky hluboké a rentgenově přesné, jiné plné dětsky upřímné lásky, bolesti, potlačované úzkosti a osamělosti. Ilsoino svědectví zasahuje každého, kdo má jen trochu citu, představitivosti a svědomí. Lze ji vidět jako „mladší sestru Anne Frankové“. Naše společnost ještě velmi mnoho dluží obětem fašismu, zvláště těm nejmladším a nejbezbrannějším z nich.

S laskavým svolením paní Ilse Eichner-Reiner zveřejňujeme poprvé v její původní vlasti výňatky z tohoto deníku, který by si zcela jistě zasloužil kompletní vydání.

Z úvodní kapitoly: *Moje heslo – Ať žije svoboda!*

Vzpomínky, snění a toužebná přání...

27. 5. 1942

Milý deničku! Dnes je to už tři měsíce, co moje milovaná mamička odešla. Není to ještě tak

dlouho, co byla s námi tady, ale mně se to zdá celou věčnost.

Milá drahá maminko!

Prosím tě vroucně, chraň a opatruj mě, prosím Tě, když dělám něco nesprávného, co bych dělat neměla, tak mně to dej nějak vycítit. Chci, maminko, a doufám taky, že to dokáži být Tvoji hodnou dcerou, abys ze mě měla radost, když už z ničeho jiného, a abys mohla být na mě hrdá hlavně Ty, moje jediná maminko, a též teta Terka !!!

20. 6. 1942

To je ten dům, v kterém jsem bydlela. Vedle je pošta, kde byl kámoš a bydlí tam přednostovi. Je tam vidět řeku Bečvu, v které jsem se koupala, Šlahorna, kde jsem chodila na jahody, rostou tam dobré velké jahody. Na jaře loni jsme tam sázeli malé stromky. Kousek dál je pěkný lesík napravo, kde jsem chodila někdy s panem přednostou na hříby. Vlevo je krásná velká louka, dvě chaty. Ta jedna se jmenuje „U Vlků“ a ta druhá patří panu Blablovi. Tam jsem někdy pásala s Dražkou kozy. Dnes mně Dražka poslala lístek, je na něm škola v Bystřičce. Chodila jsem tam do páté třídy obecné. Dražka psala, že chodí na jahody a jezdí na kole na přehradu. Závidím jí opravdu. Já tady nevím, že jahody rostou, koupat se nemůžu, je to trochu hloupé. To by bylo tak hezké celý rok být tady prozatím, abych mohla do školy a na Vánoce a Velikonoce a na prázdniny být v Růžďce a vůbec, když by mně bylo smutno a kdyby to šlo, tak bych jela k tetě Terce, někdy k Adeli. Kdyby to šlo, byla bych radší pořád v Růžďce.

15. 7. 1942

... ale mám vztek, strašný, že nemůžu k tetě Terce do Růžďky. Je mně po ní smutno a vůbec, když si na to vzpomenu, jak jsem se ještě vloni měla dobře. Chodila jsem na jahody, na hříby, na dřevo, koupat se na Bečvu, jezdit na kole nebo na Korábce s Věrou na stromy lézt, na půdě spát, ze sena dolů skákat a na poli svazovat snopy a oheň si dělat a hrát při tom



Jedenáctiletá Ilse Eichnerová v Růžďce

karty a brambory péct. Když na to vše vzpomenu, tak je mně líto, že to teď nemám, ani nejsem doma a ještě o něco chudší jsem, a to o moji dobrou maminku. Onehdy se mě 2x zdálo o tetě Terce. Ráno, když jsem se vzbudila, měla jsem radost a skákala jsem jako blázen po posteli, že jsem byla v Růžďce a viděla jsem tetu Terezku. Nikdo nemůže pochopit moji touhu, nikdo. Myslím, že ani ty, můj deničku, ne. Přesto všechno, že se mně tu nelíbí, musím ještě děkovat Bohu a být ráda, že jsem ještě tady.

Nebreč, nejsi srab! Děti si byly navzájem velkou citovou a mravní oporou.

26. 8. 1942

Deničku, několik večerů, když jsem si lehla do postele, se mně chtělo brečet, ale řekla jsem si: nejsi srab. Něco mně scházelo, nevím co. S Liankou jsem byla málo. Dopoledne jsme obě zaměstnané, jindy je s Rutkou nebo se baví s Jožou. Ona je opravdu tak milá, když k ní někdy večer přijdu do postele, je mně dobře. Vše, co si myslím nebo s čím si nevím rady, jí řeknu, připadá mně jako starší sestra. Když se jí ptám, jak je to nebo ono, tak mně to vysvětlí. Já jí přítelkyní nejsem, bohužel, stačí mně však její kamarádství. Ale ona je mně přítelkyní a sestrou a já podle toho, jak to píší, každý by řekl, že jsem děcko, které touží po mazlení, ale to zase ne. Já mám zkrátka takové pocity a nedovedu to tak vyjádřit. U Lianky je to myslím taky tak.

(Liana Löwitová - zemřela v Terezíně na tyfus v Čindině náručí)

20. 6. 1942

Právě večer jsem plakala, vzpomněla jsem si na maminku a tak mně to bylo líto, že jiní mají maminku a já ne... Lianka přišla ke mně a říkala, ať nepláči, že všichni taky nemají maminku a abych šla s ní. Tak jsem šla. Erna hrála na klavír, Eva a Trixi zpívaly. Potom jsem šla s Liankou dělat šatnu. Mám Lianku nejradši. Je to moc milý a hodný střap. Po ní je Činda, kterou mám též ráda, ale střap je na prvním místě. Liance říkám střap, Čindě cvok a ona mně špunt.

29. 6. 1942

Dostali jsme novou devítiletou holčičku Ritu B. Minulý rok nechodila do školy, tak půjde po prázdninách teprve do 4. třídy, jinak by měla být správně už v páté třídě. Mám ji teď na starost. Večer ji musím mýt, někdy přeparat ponožky. Až si tady trochu zvykne a osmělí se, tak si to bude dělat sama. Je na to dost velká. Já sice, když jsem byla tak stará jako ona, tak jsem si to též nedělala, dělala to moje mamuška. A když jsem ji neměla doma, tak jsem si zvykala a dělala si to sama... Tak ona si musí pomalu taky zvyknout. Je z Vídně, umí dobře německy, také česky.

Nebyly jen chvíle smutku. Děti se vědomě snažily o rozptýlení, také dosud neodsunutí židé zvali děti do svých domovů, rovněž židovská obec usilovala, aby dětem život pokud bylo možno trochu ulehčila a obohatila.

Děti měly kromě školního vyučování zájmovou činnost. Nacvičovaly výstupy, zpěvy, básně, dokonce hrály i divadlo. Ilse-Milúška Kordule ve Strakonickém dudákoví.

7. 8. 1942

...a pak zkoušel pan Saudek Sen noci svatojánské.

2. 6. 1942

V češtině jsme měli taky strašnou švandu. Učitelka Picková se ptala Landsmanna, co je filosof... a on řekl, no nějaký hezký myslivec.

Té legrace, když se Juťě náhodou v ložnici rozsykala krabička krému na boty a ona položíla každému kousek na postel!

10. 7. 1942

První přišla Finka, hned to vzala do úst a říká: „Komu mám děkovat?“ Juta se začala strašně smát... Musela si pak chudák dlouho čistit zuby

a vyplachovat ústa, aby jí ta libá vůně z té slavné čokolády vyšla.

30. 5. 1942

Teď už je večer, sluníčko už se pomalu schovává. Teď se trochu umyjí a půjdu do postele. Spát ještě nebudu. Večer, když je mně horko a nechce se mně ještě spát, tak se modlím a vzpomínky různé se mi honí hlavou.

8. 6. 1942

Večer jsem si lehla na Ireny postel vedle Hanuš, protože Irena leží v nemocnici. Venku je šero, ale obloha je tak krásně modrá jako pomněnka. V tichém večeru je slyšet hukot aera, které krouží nad Prahou. Dívám se ven. Okno je otevřeno, vníká sem čerstvý teplý vzduch. Z vedlejšího pokoje od velkých děvčat se ozývá smích a hlasitý hovor. V naší ložnici je světlo už zhasnuto. Hanuše vedle mne už spí. Teď se modlím. V ložnici hlasy umlkají a celou ložnici se ozývá „dobrou noc“ a jedna dívka po druhé usíná.

Povinné nošení hvězdy Ilse obchází, kdy jen může.

6. 8. 1942

Jdu se hlásit. Slečna: „Kde máš hvězdu?“ „Já si vezmu dole kabát.“ „Jdi si pro něj a pak se hlas.“ „Přijdu nahoru.“ „Viš co, dnes je nějak chladněj. Vem si bombajku. Slečno, já si vezmu hubertus. Ne, to nemusíš, ale bombajku. Nemusím se už hlásit? No, to nemusíš, ale určitě si vem kabát. No dobře, vezmu. O 1/2 7.hod. bud' doma. Sbohem.“

Rozhovor s „Bečkou“ je u konce. Já mažu do šatny. Bombajku jsem dala k Růženě do skříňky, aby jí „Bečka“ náhodou neviděla. Já jsem si vzala Ruth kabátek bez hvězdy...

	Členské čís. 200
	Státní - sestra
	Eichnerová Ilse
	narozen (a) 21.12.1929.
	zaměstnání studující
	bydliště Vsetín čís.1111.
	jest Klanec - členkou
	OKRESNÍHO SDRUŽENÍ
	OSVOBOZENÝCH POLITICKÝCH
	VĚZŇŮ
	NA VSETÍNĚ.
Vězněna od 24/10.1942. do 23/5. 1945.	

4. 8. 1942

... a potom teta jela domů. Já jsem nechala průkaz doma, tak jsem si strhla hvězdu a jela. V elektrice bylo plno. Teta musela stát (jako židovka - pozn. EŽ) a slečna Milča (Ilša) si pěkně seděla. Musely jsme se otočit, aby to nebylo tak nápadné, že se na sebe pořád díváme a smějeme.

16. 8. 1942

Včera jsem byla s Ilšou kupovat tenisky bez hvězdy, ona s hvězdou a musely jsme se porád smát.

Intenzivně vnímá krásy Prahy.

12. 6. 1942

Jela jsem přes nábřeží. Viděla jsem malebné Hradčany, Vltavu, na které plují loďky a divoké kachny. Dnes byla Vltava zakalena. Nábřeží je doposud nejhezčí, co jsem v Praze viděla.

2. 7. 1942

Šli jsme kolem Bezručových sadů. Je tam tak krásně, měla jsem takovou touhu se podívat do sadů, bohužel to nejde.

12. 9. 1942

...a pak jsme šli na Hradčany a potom do Jeleního příkopu. Jsou tam stromy a tráva a na jednom místě jsou takové skály s otvory a teče tam voda. Potom jsme si prohlídli nádvoří, byli jsme na věži, je tam něco přes 40 schodů a je tam veliký zvon a krásný pohled na celou matičku Prahu. Pak jsme byli v chrámu sv. Víta. To ostatní jsem bohužel neviděla.

Děti nehladověly, ale jídla bylo málo a bylo nekvalitní. Často se zmiňuje o zažívacích potížích. Takřka denně píše o tom, co bylo k jídlu. Též pokud se dostala k některé ze svých pražských „tet“, zvláště pak k „tetě“ ze Záběhlic.

29. 7. 1942

Teta vařila oběd. V poledne přišel strejda V. Macek domů a tak jsme poobědvali. Prima polévka, nové brambory, lusky, palačinky 3. Potom jsme umyly nádobí, oblékli se, teta mně dala moučník a šli jsme nakupovat. Potom jsme svačili chléb s máslem a 1 s hořčicí a černé pivo.

Jindy pečený králík stál za spokojený odstavec. Výhrou bylo dostat se do kuchyně. Jí se to poštěstilo až koncem července.

Přátelé a děti odcházejí s transportem.

14. 4. 1942

Pak jsem šla s tetou k Blochom. Ty jich deničku neznáš, vid? Pan doktor ošetřoval maminku a byl k ní velice hodný. Je tomu právě dnes měsíc, co je ženatý. Martička jeho žena ještě s ním není zaregistrovaná a dostala výzvu sama, tak on se hlásil dobrovolně. Pomáhali jsme jim balit, šit něco a co se dalo... Já jsem Martičku viděla teprve dvakrát a mám ji velice ráda. Je hezká, velice milá a na svých devatenáct let je velmi statečná a samostatná. Nebojí se a neleká se ničeho, třebaže ví, že jí to může stát život. Ona je ale hrdinka, říká si, že se jí to třeba povede... Když jsem šla domů, stála jsem jí měla před očima, myslela jsem na ni a

bylo mně to tak líto, že si to ani deničku neumím představit. Celou cestu jsem plakala a bylo mně smutno. Je to hrozné, ach Bože můj, jak hrozné. Jen 50 kg si smí vzít s sebou a ani to jí ne nechají. Ubohá Martička a její manžel! Ubozí všichni, kdož museli odjet. Právě teď... jsem si vzpomněla, co asi dělá Kamila a Dáša, Džeryk a Smudla. Za chvíli si budu vzpomínat na Amalies, Pipču a Lili Neuman, neboť tato naše tři děvčátka bohužel také odjíždějí v neznámou cizinu.

30. 7. 1942

Polda, když se loučil se strýčkem Maxem, tak plakal, ale potom když odsud odcházel, tak se usmíval. Zato chudák Laci, toho mně bylo líto. Byl tak smutný a násilím zadržoval pláč a byl rudý jako rak. Každému aspoň podal ruku a pak se již neudržel a začaly mu padat slzy. Tabák malý, slabý, černovlasý kluk mně připadal tak uboze. Doufáme, že je Pán Bůh bude opatrovat a že se všichni ve zdraví šťastně a hodně brzy vrátí !!!(mezi nás nebo své milé).

Tyto děti by si zasloužily medaili za statečnost a vysokou morálku.

15. 7. 1942

Moje milá Milčo!

Píšu Ti to v den odjezdu do Terezína. Buď holčičko vždy taková, jak jsem Tě poznala. Upřímná, pravdomluvná, čestná, hodná k ostatním dětem atd.

Budu na Tebe vždy s radostí vzpomínat. Prožili jsme spolu málo hezkých chvil, ale přeče.

Važ si Tvých milých, dokud je máš. Až budeš sama, neztrácej hlavu a buď statečná. Vzpomeň si na mě, která šla odhodlaně a s pevnou vůlí úplně sama a neví kam.

Až toto budeš číst, doufám, že si často a ráda na mě vzpomeneš.

Tvá Činda (asi 14-letá)

(Činda - Renata Oreštinyová-Zemplerinová žije dnes v Praze.)

Deník končí náhle 22.9.

Jakoby v předtuše blízkého odjezdu píše:

4. 9. 1942

... Ještě jsem jela na Olšany, totiž do Strašnic na hřbitov - koupila jsem mamince jiriny a ta paní mně přidala ještě karafiáty.

Měsíc nato (22.10.) je tato něžná a křehká dívčinka již v Terezíně. Čekají ji ještě hrůzy Osvětimi, Kurzbachu, Wohlahu a pochodu smrti.

To, že přežila, je zázrak, na jehož počátku byla snaha zachránit co nejvíce vězňů. Když třesoucí se strachem vystoupila na rampu v Osvětimi, přiblížila se k ní postava, která ji vyděsila, neboť nevypadala ani jako lidská bytost. Vychrtlé stvoření ve vězeňských cárech s vyholenou

hlavou a velkýma očima zašeptalo: „Kolik máš roku?“ „Čtrnáct.“ (Neměla ještě ani tolik.) „Ne, ne! Řekni, že je ti osmnáct!“ Nerozuměla tomu a nevěděla, jestli má poslechnout. Když pak později stála před doktorem Mengelem, uposlechla vnitřního hlasu a řekla, že jí je osmnáct. To jí pro tuto chvíli zachránilo před plynovou komorou, kam byly děti přímo posílány.

Další své osudy popsala až po mnoha letech, neboť i po více než padesáti letech jsou pro ni tyto vzpomínky nesnesitelné. Ještě v lednu 2000 píše: „Když se minulosti věnuji, přinese mi to úzkost a žaludeční potíže. Moje myšlenky se přenesou do jiných míst a já si několik dní někdy ani neuvědomuji, že jsem tady a že je všechno v pořádku.“

Zapomenout nemůže a často nedokáže dlouho usnout, protože ti, kteří přežili, si odnesli hrozná a trvalá zranění...

Paní Ilse Eichner-Reiner se narodila 21. 12. 1929 na Vsetíně, vězněna byla od 24. října 1942 do 23. května 1945 v Terezíně, Osvětimi, Kurzbachu a Wohlahu. Po návratu z koncentračního tábora jí nabídli domov manželé Lydie a František Lukášovi na Vsetíně, u nichž bydlela až do září 1946, kdy odjíždí na pozvání svého strýce Maxe Eichnera do USA. Provdala se za pana Charlese Reinera, je matkou dvou dětí, syna Richarda a dcery Elaine, a babičkou dvou vnoučat. Dnes žije v Atlantě v USA.

Se svým deníčkem se shledala až v r. 1990, kdy poprvé navštívila původní domov. Navštívit totalitní Československo nechtěla. Anglická verze jejího deníku je uložena v Muzeu holokaustu ve Washingtonu D.C. a v Židovském muzeu v Praze. Její vyprávění a písemné vzpomínky s názvem "Never again, My God" jsou uloženy tamtéž.



Titulní list Ilšina deníčku



Památník na Helštýně s památnými lipami

Foto archiv autora

Vlastivědná vycházka na Helštýn

Jiří Demel

Kdybych si měl zvolit v okolí mého valašsko-meziříčského domova místo zamyšlení nad osudy a krásami vlasti, vybral bych si Helštýn. Mírný kopec nad městem s korunou lip, odkud je vzácný rozhled na všechny strany. Tu obhlédneš, jak zadumaně Beskydy přecházejí v radostnou kopcovinu Vsetínských a Hostýnských vrchů, aby se za soutokem Bečev změnilly v širší údolí lemované kdesi vzduchomrávými vrchy Oderskými. Tmavé lesy střídají jasnější háje, zelené louky zoraná pole, která obklopují město mezi řekami a červené střechy okolních dědin. Stačí se jen zastavit, pozorně rozhlédnout, nechat promluvit srdce, volně vydechout. Snad sem vyšel kdysi ráno nad rodné hnízdo mladý student Metoděj Jahn, aby pak v stáří mohl ve verších vyjádřit svůj nezapomenutelný dojem:

Na chlumu kopce zrána stoje
přehlížím dálné pásmo hor,
naslouchám, jak tam z lesní choveje
tajemný vane rozhovor.

Vlastně ani nevíme pořádně, jak se to místo jmenuje. Eduard Domlivil o něm napsal: "Nad Krásnem se zvedá vypouklina Jičínského kopce, jejíž vrchol nazýval se původně "u Kaštýla" a od počátku 19. století pro krásný rozhled "Helštýn" (Hellstein) čili "Belvedere".

Asi už nikdo nezjistí, zda tu kdysi stávala nějaká tvrz nebo obranná stavba. Archeologové však našli nedaleko pod vrcholem popelnice, které sdělují, že tu před půltřetími tisíciletím žili naši předchůdci, kteří uměli hlínu pěkně tvarovat a zdobit.

Někdy v 18. století tu postavila vrchnost osmibokou okrouhlou dřevěnou stavbu. Sloužila k odpočinku panstva po honu v oboře, která sahala až sem.

Osamělý kopec, věnec lip, jakási tajemnost místa spjatá snad s podivnými starobylými nálezy lákala fantasii lidí, opředla místo pověstmi o hradu, který prý zde mivali rozmařili páni. Lidé si představovali tajemné podzemní chodby, v duchu slyšeli troubení lesních rohů, viděli štvavnice zvířat, bujné veselice po skončení honů. Insitní spisovatel ze sousední Krhové Ferda Žilinský jednu takovou příhodu popisuje: "A čím dále do noci, tím více se rozvíjelo veselí a stupňovala nálada a když k půlnoci se blížilo, tak se již dělaly a mluvily takové věci, které se nehodí opakovat. Když na zámecké věži hodiny odbíjely dvanáctou, zjevila se najednou mezi hodujičimi příšerná postava s koňskou hlavou vzestřená tak strašlivého, že panstvu leknutím zjezily se vlasy na hlavě. A když tato hrůzná příšera přiblížila se k tancujícím pářům, tu oni jati nesmírným děsem začali uhánět z taneční síně krkolomnými skoky po schodech dolů a pak ven z hradu do polí směrem ke Krásnu, kdež vysíleni na smrt padli k zemi nemohouce dále. Druhého dne učiněna byla na hradě Helštýně prohlídka, ale nenalezlo se ničeho, čím by bylo možno vysvětliti si zjevení strašidelné obludy. Zato však nalezeni byli pod schody čtyři mrtví páni, kteří si při večerní zábavě zvláště vesele a neomaleně počínali.

Tato strašidelná příhoda měla za následek, že od toho času nechtěl žádný v zámku helštýnském bydlet, a tak hrad zůstával opuštěn a pomalu se rozpadával. Nakonec byl rozebrán a z jeho zdiva postavena byla v Krhové u Valašského Meziříčí chalupa číslo 1, která tam dosud stojí. Ale obyvatelé její neměli v noci od strašidel pokoje, proto se brzy vystěhovali. Sotva nastala noc, již to v celém stavení bouchalo a hřmotilo, domek se chvěl, okna řinčela, dveře

se samy od sebe otvíraly a zavíraly, po schodech duněly kroky, takže žádný po celé noci oka zamhouřiti nemohl. Proto domek tento zůstával dlouhou dobu pustý a prázdný. Konečně po dlouhém čase nastěhovala se do tohoto stavení rodina Hylských. Teprve ta měla od strašidla pokoj."

Snad už před dvěma stoletími byly zde mohutné lípy, kterých prý bývalo kolem belvederu dvanáct. Poslední z nich, bizarních a rozložitých tvarů, staré přibližně 300 let, tvoří rámec památníku, který tu postavili Meziříčané po skončení 2. světové války podle návrhu architektů Josefa Místeckého a Jaroslava Hlaváče. Tvoří jej pylon se státním znakem, nápisem "Obětmi ke svobodě" a mísami na věčný oheň, na který navazuje vyhlídková terasa.

Rozhled je odtud náramný. Slunko zde vstává za mohutným Radhoštěm, jehož kaplička připomíná, že od obrozeneckých dob se tu scházivali vlastenci, aby vyjádřili svou lásku k domovině. Týmž směrem se běhají dvě zašovské věže, kam se chodívali naši předkové modlit za úrodu a klidný život. Za zalesněnými jižními stráněmi je skryta dřevěná modlitebna hrubohoteckých evangelíků, kterým v ní po dvě desítky let kázal o pokorné víře, lásce a lidskosti autor Broučků Jan Karafiát.

Když oči zabloudí k Brňovu a Medůvce, kde Bečva přerвала pásmo vrchů a oddělila Vsetínské vrchy od Hostýnských, skoro zalituješ, že půvabné místo nezdobí dřevěná rozhledna, kterou sem projektoval Dušan Jurkovič.

Za Bečvou již sotva zahlédneš Jarcovskou kulu, opředenu pohádkou o vítězství nad čertem. Na sousední Piškové přemítával poslanec za valašská města T. G. Masaryk, jak by náš národ mohl dojít k svobodě.

Nad střechami Poličné už se netýčí tvrz Arnoltovice, ale obranu rodné hroudy připomíná jméno sousedního Junákova. Pod ním již spojenecká Bečva odtéká do rovinatého kraje.

Když pohlédneš k severu, pod oblou Petřkovskou hůrkou je za Domorackými lesy ukryt rodný domek Palackého. Tu mladý přešpurský student sbíral písně pro přítele Kollára, opěval ve verších Radhošť. Po cestě pod námi pěšky chodíval doprovázen maminkou na studia do Trenčína a do Bratislavy. Možná i on se zde zastavil, vydechl. O čem asi přemýšlel, o čem snil?

Dovolte ještě malé zastavení i nám, Meziříčanům. Na březích Bečvy odpočívá naše město, náš domov. Stříbrnou stružku řeky lemují zelené stromy. Nad ní se bělá kostelní věž, nezaměnitelné znamení našeho města. Mezi červenými střechami hledáš své školy, svou almu mater, gymnázium, odbornou školu, učitelství ústav, obchodní akademii, průmyslovou školu, na nichž nás moudří učitelé připravovali pro život, kde jsme prožívali chvíle radosti, své první lásky, snili o věcech příštích. Komu by tehdy mohlo napadnout podívat se na historické události konce války právě odtud. Jak hrůzně asi vypadalo dubnové bombardování Valašského Meziříčí v roce 1945, jak nadějně bychom odtud pohlíželi na ustupující nacistickou armádu před řadami vítězných vojáků.

"Obětmi ke svobodě" je napsáno na památníku. Vzpomeňme vděčně všech, kdo položili svůj život za naši budoucnost. Až lípy na Helštýně opět zavoní, naplníme naše srdce láskou.

Tetička Sušilová a Píseň o kalině

Hana Juračáková

Strávíte-li u jednoho zaměstnavatele třicet let a děláte-li práci, která vám kromě jiného přináší i vzácná setkání, pak ve vás zůstanou nejen vzpomínky na zajímavé povolání, ale také na ta setkání.

Tetičku Libuši Sušilovou z Valašských Klobouk jsem poznala v roce 1953. Seznámil mě s ní dr. Ivo Stolařík, který s ní sbíral lidové písničky v době svých studií. Upoutala mě svou vznešenou krásou, s bohatými vlasy vyčesanými do mohutného uzlu, a hlavně svou vlídností. V té době to už byla významná národopisná pracovnice, sběratelka nejen lidových písní, ale i krojů a zvyků.

V roce 1977 jsem měla možnost strávit s ní daleko více času, protože jsme právě o ní točili film s názvem Píseň o kalině. Tenkrát už to byla stará paní, ale zase ještě ne tolik stará, protože opatrovala svou ležící a slepou maminku. Nebylo to pro ni právě snadné, ale tetička o ni pečovala s velkou láskou – “a když už někdy nemůžu, mám tohle.” A vytáhla z kapsy vyšíváné zástěry kolibří vydání veršů – myslím, že to byl Jaroslav Seifert. “Mám je neustále po ruce a když si v té špatné chvíli přečtu několik veršů, je mi hned lépe u srdce.”

Tetička Libuše Sušilová měla v té době za sebou už dlouhý život, vysoce naplněný, a my jsme se snažili z té jeho bohatosti posbírat alespoň nějaké střípečky – no, kolik se do půlhodinového filmu vejde!

Před natáčením každého filmu se muselo a musí určitě i teď jezdit na obhlídku. Tak i my jsme se vydali na cestu. První zastávka byla samozřejmě u hlavní představitelky filmu, u tetičky ve Valašských Kloboukách. Hlavní filmování bylo naplánováno do Nedašova, vesničky rozložené v dlouhém údolí, obklopené stráněmi a s výborným národopisným souborem. Když jsme v povídání s tetičkou narazili na Nedašov, rozlil se jí po tvářích úsměv: “Jej, ti nedašovští, to byli kdysi nějakí chlapi. Nedovedete si představit, jaká to byla sláva, když přijeli na koních do Klobouk. A jak se zpřima drželi. Říkalo se jim chlapi na vysokých nožkách.”

Vyprávění tetičky Sušilové ve mně probudilo velký zájem o nedašovské mladíky, a tak když se naše obhlídka přesunula do Nedašova, napjatě jsem čekala u branky na “báčika” (tak se tam říkalo místo strýček) Nováka, který měl být našim styčným důstojníkem. “Jak bude vypadat ten vysokonohý muž?” říkala jsem si v duchu, když jsem zazvonila. A už se doslova batolil k brance. Vysoký nic moc, spíše menší a nohy jako fotbalista. Ale jak jsme ho poznali během našeho pobytu - zlatý člo-

věk. (Dnes už to mohu přiznat - naučil mě, jak se pije slivovice.) Marně jsem v té době hledala nedašovské na vysokých nožkách. Nenašla jsem ani jednoho. Pak mi to vysvětlila jedna tetička. Prý se tam kdysi žilo dost hříšně a když někdo z rodiny trochu odskočil, nepovažovalo se to za velký přestupek. Nehlíkala se pokrevnost, a tak prý se ti vysocí muži vytratili. No, podávám, jak jsem slyšela, třeba to bylo úplně jinak.

Natáčení v Nedašově bylo pohodové. Nejenže nás nedašovští vzali za své, ale bylo jaro, všechno kvetlo, jen kalina, kterou jsme měli v názvu filmu, ne a ne vykvést. Jela jsem pro něco na Slovensko do Trenčína a tam jsem v jedné zahradě uviděla kalinu. Krásně kvetla a já jsem poprosila o několik větví. Ty pak asistent držel před kamerou, jemně s nimi pohyboval a název filmu byl obrazově zachráněn.

V Nedašově jsme pobývali celý týden, moc slivovice vyteklo, jeden beránek přišel dokonce o život, aby se v kotli proměnil ve valašský guláš, mnoho písniček se zazpívalo, dokonce se i svatbilo (ale jenom jako - aby diváci viděli, jak valašská svatba vypadala) a jednou, když jsme točili na stráních, motal se kolem nás velmi pohledný, i když neměl ty vysoké nožky, mladík v džínách. “Kdo je to?”, ptala jsem se tetičky Novákové. “No přece, to je syn vedoucího souboru!” Povytáhla jsem trochu obočí, protože vedoucí souboru měl už hlavu značně šedivou. Tetička pochopila můj údiv a sverázně ho okomentovala: “To víte, u nás se říká, hlava šedivá, řít bláznivá!”

Celý týden nás provázelo jarní sluníčko, ale nejnáročnější filmování s celým souborem jsme plánovali na neděli, šlo o svatební průvod.

“Tak, zítra ráno v osm”, dávala jsem instrukce vedoucímu souboru. “Tož to né, to by pan farář nedovolil, v osm hodin je mša svatá!” Musela jsem souhlasit s nástupem v deset hodin. Probudili jsme se však do toho nejškaredšího rána, jaké kdy mohlo být. Pršelo

a chvílemi lilo. Nám nezbylo nic jiného, než se nastěhovat na „plac“ a čekat. Na soubor a hlavně na sluníčko. Klekla jsem doprostřed dvora a prosila je, aby svítilo, a vysvětlovala jsem mu všechny důvody, pro které musíme film dotočit. Nemůže přece dopustit, aby nám ten neparáděný vůz zmokl, a jak je to pro nás složité se na místo filmování znovu vracet atd... Nevím, jak se to stalo, ale v deset hodin přijel do krojů vyparáděný soubor s nevěstou a ženichem v čele, přestalo pršet, sluníčko nejdříve jen tak trochu vykouklo z mraků, ale pak se rozsvítilo a bylo naším společníkem po celý dlouhý den. Kdo to zajistil, však jasné není. Já jsem prosila sluníčko, ale pan farář za to, že jsem členy souboru pustila na mši svatou do kostela, se za nás pomodlil a z kazatelny poprosil Pána Boha, aby nám dal pěkné počasí. A to, prosím, bylo v době, kdy jsme nemohli mít v záběru ani kostelní věž.

K Pánu Bohu se vztahuje ještě jedna vzpomínka na Nedašov. Přišel za mnou výtvarník s problémem. Vybral na filmování jeden dvůr před dřevěnicí, ale majitel nechce o natáčení ani slyšet. Pokusila jsem se tedy o domluvu s ním sama. Vešla jsem do jizby, hospodář seděl u okna a něco četl. “Pochválen Pán Ježíš Kristus”, pozdravila jsem tak, jak jsem byla zvyklá za mlada. A jenom tohle stačilo a bylo nám dovoleno natáčet. Bylo to právě tam, kde jsme v onu deštivou a pak krásnou neděli inscenovali svatební průvod.

Dlouhá doba mě dělí od oněch krásných nedašovských dnů. Zapsala se mi do paměti nejen tetička Sušilová (s ní mi bylo dopřáno ještě několik dalších setkání), ale i všichni nedašovští; vzpomínám hlavně v noci, kdy spím špatně, stejně jako tenkrát tetička, a někdy zcela jasně vidím nedašovské chlapece kosící trávu na stráni nad vesnicí. A zpívají, nádherně. A vůbec mi nevádí, že ani ve vzpomínce je nevidím na vysokých nožkách.



Z natáčení ČT Ostrava v r. 1977 – Nedašovští se svatebním koláčem

Foto E. Urbachová



Malovaná batika Boženy Dadákové

Malá Jasénka má 45 let ohlédnutí za prvním desetiletím dětského souboru písní a tanců

Zdeňka Urbanová-Jarošová

Soubor se zrodil na okrajové pětitřídní Základní škole ve Vsetíně- Rokytnici v roce 1955. Děti měly už značnou zásobu valašských písní a tanců, kterou získaly v předcházejícím školním roce. Působila jsem na této škole jako učitelka i pionýrská vedoucí a právě tam jsme hodně zpívali a tančili, dokonce též veřejně vystupovali. S nadšením pak uvítaly děti třetího až pátého ročníku vznik samostatného souboru písní a tanců. Sama jsem tehdy působila v souboru Jasénka při Závodním klubu MEZ Vsetín. V počátcích mi pomáhali další členové souboru Miluška Jakešová-Soukupová a Jaromír Maceček.

Ještě v tomtéž roce jsme se přihlásili do Soutěže tvořivosti mládeže (dále jen STM) pro školní rok 1955-1956. Vzniklo první pásmo písní a tanců nazvané " Na louce". Byla to řada písní, chlapeckých her a dovádivých tanců s jednoduchou dějovou zápletkou. Podařilo se dát dohromady i první malou muziku: 1. housle, kontry a harmoniku. Všichni tanečníci a muzikanti se pustili do nácvičky s opravdovou chutí. Kroje jsme neměli a tu pomohlo rodičovské sdružení školy a zaplatilo nám půjčení krojů z půjčovny.

V okresním kole STM náš soubor zvítězil, první místo dokonce získal i náš sólový pár a také odzembkář. To povzbudilo nejen děti, ale i rodiče. Z fondu rodičovského sdružení zakoupili aspoň materiál na kroje a maminky se pustily do šití a vyšívání. Do 14 dní byly kroje hotové a děti v nich mohly vystoupit na krajské přehlídce STM v Rožnově pod Radhoštěm. Odtud si odnesly pochvalné uznání.

Byly to první úspěchy, které stmelily náš kolektiv a povzbudily důvěru ve vlastní schopnosti. V té době ve Vsetíně i okolí bylo hodně dětských souborů písní a tanců a jeden z nich byl i na devítiletce na Trávníkách, kam přešli rokytničtí žáci do šestého ročníku. Nastala dlouhá tahanice o děti našeho souboru, až to nakonec vyřešil patronátní závod MEZ, který umožnil našemu rokytnickému dětskému souboru využití pro nácvičku pěkné prostory souboru Jasénka v novém závodním klubu. A tak vlastně vznikl název Malá Jasénka.

Nové pěkné prostředí ZK působilo na práci blahodárně. Byl tu pořádek, vkusná výzdoba klubovny a tanečního sálu. Dala se tu uplatnit pořádná gymnastická rozcvička, celý soubor mohl cvičit najednou ve velkém prostoru. Zavedli jsme zkoušky dvakrát týdně, takže i výsledky bylo možno pozorovat dříve. Po hospodářské stránce jsme byli též lépe zajištěni. Tím, že se stal dětský soubor součástí souboru Jasénka, získal pro sebe vzor, jak je třeba pracovat a čeho lze dosáhnout.

Významné také bylo, že jsme získali výborného muzikanta Emila Macháčka, který nám dlouhá léta obětavě dělal korepetitora, doprovázel soubor při vystoupeních na harmoniku a později založil a řídil dětskou cimbálovou muziku. Pro dětský soubor to byla doslova slavnost, když mu poprvé zahrála dětská muzika. Hned se tančilo lehčeji, veseleji, rytmus byl určitější i projev dětí radostnější.

Děti do tohoto kolektivu táhla nejen umělecká činnost v souboru, ale i společné zážitky a tradice upevňující život v kolektivu. Často jsme podnikali táboráky, nedělní vycházky po okolí i výjezdy na kolech, vícedenní zájezdy na chatu - v zimě jsme jezdili sáňkovat, lyžovat, v létě putovat, tábořit a také jsme pořádali mikulášské besídky a setkání s bývalými členy.

Soubor měl svou samosprávu a každou akci připravoval se mnou. V kolektivu dětí nevydržel ten, kdo měl velmi slabý prospěch, a zvláště ne ten, který měl špatné chování. Takové případy jsme řešili společně a děti samy rozhodly o nápravě. Měli jsme i takové případy, že chlapec vyloučený ze souboru z kázeňských důvodů požádal po čase znovu o přijetí a na své chování si dával potom dobrý pozor.

Dospělý soubor prováděl čas od času sběry písní a tanců u starých pamětníků. Brávali jsme s sebou někdy i děti, aby si všimly, jakým způsobem se to dělá. Až přišla chvíle, kdy si vyšel dětský soubor na sběr k pamětníkům sám. Spojili jsme příjemné s užitečným. Byli jsme na chatě v Léskovém a odtud jsme podnikali vycházky ke starým známým zpěvákům a tanečnickům. Jakou radost jsme všichni měli, když jsme zjistili, že píseň "V horách sem letová!", kterou nám zazpívala tetička Dorňáková (říjen 1957), nemá zapsanou dokonce ani Zdeněk Kašpar-umělecký vedoucí souboru Jasénka. Tato píseň si získala takovou oblibu, že jsme na ni vytvořili

v jedné študýrce i taneční úpravu na způsob "křížáku" (valašský tanec ve čtyřech párech, v němž dva protější páry si vzájemně vyměňují postavení) a použili jsme ji v novém pásmu.

Dospělý soubor Jasénka měl svou znělku, kterou zahajoval každé vystoupení. Děti také toužily po něčem podobném. Při prázdninovém táboře ve Starém Smokovci v roce 1957 složila Olga Košutová, členka dětského souboru, nová slova ke znělce pro Malou Jasénku:

*V téj Maléj Jasénce sú pěkní ogaři,
odzemek tancujú jak staří Valaši.*

*Ty naše cérečky dyž uvidíš v kroji,
tož ti připadajú jak kvítečka v poli.*

*Valašské pěsníčky ty sa nem nesú
po tých našich kopcích do doliny, k lesu.*

Píseň byla přijata s velkou radostí. Společně jsme k ní vytvořili jednoduchou taneční úpravu pro představení souboru.

Vedla jsem děti k samostatnosti při spoluvytváření nových programů. Nejen že se střídaly ve vedení rozcvíček, ale jednotlivé taneční páry připravovaly a vedly študýrky (taneční průpravy). Takovým způsobem jsme objevili několik šťastných tanečních úprav a zároveň i šikovných jedinců, kteří dokázali pohotově tvořivě pracovat.

Rok od roku bylo možné pozorovat vzestup. V roce 1957 v krajském kole STM v Uherském Hradišti získal soubor s pásmem " Na maliny" třetí cenu. V roce 1958 v krajském kole STM ve Zlíně s pásmem " Na pastvě" druhou cenu. Námet k tomuto pásmu vytvořil Jaromír Fiala, žák 7. ročníku ZŠ. V soutěži jednotlivců získali naši dva odzembkáři Jarek Fiala a Jiří Veska a dva taneční páry (Jarek Fiala a Jana Štefková, Stanislav Plášek a Jaromíra Hrušková) první cenu a postoupili do ústředního kola do Bratislavy. Tam získaly oba taneční páry první ceny a odzembkáři druhou a třetí cenu. V roce 1959 získal soubor v krajském kole STM ve Zlíně s pásmem



Třináctiletý Fanek Růžička učí odzemek Ládika Maršálka

„Pojd' mezi nás“ první cenu a stejně se umístili i sólisté. Pásmo znázorňovalo, jak se i nemotorný chlapec naučí v souboru tančit. Bylo to téma aktuální, protože značná část tanečnicků končila základní školu a odcházela na jiná místa. Bylo třeba získat a připravit nové tanečnický. V tomto pásmu velmi dobře zahrál svou roli František Růžička, vynikající sólista - odzemkář i párový tanečník spolu s Hankou Slavíkovou-Janoškovou, dnes vedoucí dětského souboru Valášek v Praze. V ústředním kole STM v Praze v roce 1959 dosáhl soubor nejvyššího ocenění - první cenu v kategorii souborů zvláště vyspělých. Na prvních a druhých místech se umístili i naši sólisté.

Byl to pro nás vynikající úspěch. Psali o nás v novinách a časopisech, vycházely fotografie našich tanečnicků na titulních stránkách časopisů, prodávaly se pohlednice s našimi tanečnický, ve Strážnici nás vítaly transparenty, na kterých byli naši tanečníci, vystupovali jsme v rozhlase, v televizi, účinkovali ve filmu „Zlaté ráno“ i dalších, obdrželi jsme děkovné a blahopřejné dopisy. Často jsme vystupovali na různých oslavách, shromážděních, pravidelně ve Strážnici, v Rožnově. Navázali jsme přátelské kontakty i s dalšími dětskými soubory z celé republiky. Dá se říci, že soubor dostoupil vrcholu a začal sklízet plody své práce.

Rok 1959 se stal mezníkem v naší umělecké činnosti. Bylo třeba začít znovu s mladšími dětmi. Proto jsme založili seminář pro začínající děti, který pak už pracoval pravidelně. V novém tanečním programu bylo třeba počítat se dvěma naprosto rozdílnými skupinami dětí – pokročilých a začínajících. Vystoupení s názvem „Vítání prvňáčků“ symbolizovalo přijímání nových členů do souboru. Podařilo se a v krajském kole STM 1960 v Otrokovicích získal náš soubor dokonce 5 prvních cen: celý soubor s „Prvňáčky“, sólové páry Stanislav Plášek a Jaromíra Hrušková, František Růžička a Hanka Slavíková, Petr Zachar a Margita Šafariková i odzemkář František Růžička. Bylo to velkou vzpruhou pro další práci, ukázalo se, že naše námaha nebyla marná. Ústřední kolo STM se toho roku nekonalo, poněvadž byla druhá celostátní sputakiáda. Nicméně toto taneční pásmo přineslo vítězství v celostátním kole STM v Praze v následujícím roce 1961. A co víc, náš soubor byl vybrán na osmidenní pobyt ve stanovém městečku v Rájeckých Teplicích, kde se uskutečnilo setkání s prezidentem republiky Antonínem Novotným a tehdejší vládou. Pobyt v nás zanechal spoustu dojmů, navázala se přátelství mezi soubory a dětmi, dovezli jsme si nové písně, které se u nás doslova „ujaly“, např. Čarňaja čarňaja.

Pro STM v roce 1962 jsem připravila taneční scénku s knihou Jana Kobzáně „O zbojníkoch a pokladech“, kde se malý čtenář tak začte do knihy, že nevnímá své okolí a v představě se mu objevují zbojníci se svým zbojnickým tancem. Chlapci ze souboru po něčem takovém dávno toužili. Děvčata tančila rej s míčky, stylizovaný do nové formy. I hudbu nám náš muzikant Emil Macháček upravil. Toto pásmo bylo nejnáročnější, jaké kdy soubor měl. Velkou roli tu kromě rytmičnosti a tanečnosti hrála herecká stránka u jednotlivých dětí. Čtenáře nám vynikajícím způsobem zahrál a zatančil Radek Hruška a všichni dohromady měli podíl na tom,



Nejstarší fotografie Malé Jasénky z r. 1956 před vystoupením „Na louce“ ve Vsetíně-Rokytnici



Malá Jasénka na Kohútce v r. 1961



Z taneční scénky s knihou Jana Kobzáně O zbojníkoch a pokladech (sólista Radek Hruška)

že tato taneční scénka byla velmi oblíbená a budila obdiv u diváků. Z krajského kola STM v Ostravě vyšel soubor i se sólisty vítězně a postoupil do ústředního kola STM v Bratislavě. K velké radosti souboru získal i zde 1. cenu v kategorii souborů pokročilých. Stejně tak tomu bylo u sólistů. Za odměnu byl náš soubor vybrán programovou komisí ústředního kola STM v Bratislavě a Československou televizí do programu Intervizie "Mier deťom-deťi mieru", který se realizoval koncem června 1962 v Bratislavě.

S růstem popularity souboru rostl i zájem dětí a jejich rodičů, kteří se účastnili zkoušek, později vystoupení i zájezdů. V letech 1960 až 1963 jsme měli pro velký zájem dětí dokonce 2 semináře - pro začínající a pokročilé. V obou bylo dohromady více než 60 dětí, takže v Malé Jasénce pracovalo téměř 100 chlapců a děvčat. U začínajících pomáhaly ve vedení Zdeňka Kotrlová a Jitka Kolínská z osmých a devátých tříd, seminář pokročilých vedli Milena Orságová a František Růžička. Počínali si velmi dobře, pokoušeli se i o vlastní náměty a taneční úpravy. Byla to šťastná volba zřídit semináře a dát možnost v řízení starším členům Malé Jasénky. Plynuce tak přecházela tradice souboru na nové členy a vyrůstali tu budoucí vedoucí souboru a choreografové.

V roce 1962 vyvstal před souborem další cíl - nacvičit ukázkou spartakiádní skladby pro dětské soubory písní a tanců zvanou "Jarní chorovody". Tento úkol vyplynul pro soubor také z toho důvodu, že jsem byla autorkou skladby spolu s paní Věrou Haluzovou. Děti zvládly tento tvůrčí úkol tak, že skladba byla přijata celostátní komisí jako jediná dětská skladba.

A začaly nácviky v souborech a secvičné s ostatními moravskými soubory. Tu se opět uplatnili nejvyspělejší členové našeho souboru a vykonávali funkce instruktorů i v jiných sou-



Sólisté Miruška Hrušková a Staňa Plášek v programu Dětská Strážnice

Foto O. Rakovec



Ilustrace Boženy Dadákové ze Sborníku U potoka roste kvítí, 1984

borech (Milena Orságová, František Růžička). Úspěšné zvládnutí III. celostátní spartakiády v roce 1965 si vyžádalo spoustu mimořádného času, hlavně o sobotách a nedělích. Přitom náš soubor našel své přátele v Luhačovicích, Bystřici pod Hostýnem, v Brně atd.

Od roku 1964 se stala vedoucí souboru Milena Orságová-Matkovičová. (Já jsem se v té době přestěhovala do Zlína a věnovala se především skladbě na III. celostátní spartakiádu v Praze.) Pod jejím vedením se soubor úspěšně zhostil svého úkolu a v Praze patřil k nejlepším mezi dětskými soubory.

Tolik lze říci velmi stručně k prvním deseti letům existence Malé Jasénky. S radostí i hrdostí můžu konstatovat, že za 45 let svého trvání tento soubor nikdy nezkomíral. Ujali se ho vždy v pravý čas schopní a obětaví lidé, mezi které patří dále Jiřina Sousedíková, Hanka Slavíková-Janošková, Věra Peroutová a velkou úctou a obdivem zaslouží dnešní vedoucí souboru Ing. Alena Zdražilová, která vede soubor už 28 let. Pod

jejím vedením dosáhla Malá Jasénka dalších vynikajících úspěchů a reprezentovala Valašsko nejen v naší vlasti, ale i daleko v cizině.

Malým Jasěncanům, jejich vedoucím a organizátorům přeji ze srdce hodně úspěchů a radostných prožitků při další společné práci.



Z taneční scénky s knihou Jana Kobzáně O zbojníkoch a pokladech

Valašský spisovatel Miloslav J. Sousedík

Vladislav Jurčák

Krásného jubilea se dožívá bývalý učitel, kulturní a národopisný pracovník, spisovatel, jehož jméno zůstává nerozlučně spjato s našim krajem. Snad mi dovolí projít se jeho životem a zavzpomínat.

Narodil se 1. 10. 1910 ve Slušovicích, kde měl jeho otec stolařskou dílnu a se ženou "krapkařil" na páru kamenitých brázd. Dětství tedy prožil tento živý chlapec v rodném městečku s rodiči a třemi sourozenci. Byl všude, kde se něco dělo, a s úsměvem vzpomíná, jak občas dostal od otce lepanec nebo čepicí přes uši. Do měšťanské školy chodil s ostatními dětmi pěšky denně až do Vizovic. Rád četl všechno, co mu přišlo pod ruku, jen když se dověděl něco nového. Uplynuly čtyři roky a když se rodiče rozhodovali, co s bystrým ogarem dál, pomohl strýc, který působil jako farář v Čiernom Balogu na Slovensku. Odejel studovat na Učitelský ústav do Banské Štiavnice.

Za studií začal psát do studentských časopisů. Psal česky i slovensky, verše i prózu. S jugoslávským malířem Andriem Petkovským odejel do Nového Sadu a vrátil se do Bratislavy. Dočkal se prvních literárních úspěchů v časopise Svojet a Hlasech z pod Sitna. Po návratu z vojenské služby vydal v Obzinově nakladatelství svoji prvotinu, sbírku básní "Hodiny ukazují dvanáct". To bylo v roce 1933.

Rád cestoval, a tak když skončili u rodičů žně, kde vždycky pomáhal, už se zase vypravil do světa, nejraději na Balkán. Peněz nikdy moc nebylo, a tak se s kamarádem různě protloukával. Z těchto bohatých poznatků vznikaly pak povídky, které psal do novin, ale které se také staly základem sbírky povídek z let 1929 – 37. Pod názvem "Agave" vyšly v r. 1947. Život plynul v jeho učitelském povolání a jeho "štace" šly po sobě takto: Jasenná, Trnava a potom rodné Slušovice. Tato práce jej těšila a byl rád mezi dětmi, ale pro naplnění života mu stále ještě něco scházelo. Potom odešel jako učitel měšťanské školy do Zlína a tam už byla příležitost k literárnímu vyžití. Nejlepší prací i zábavou mu bylo, že mohl hrát divadlo se žáky, pro něž sám hry napsal. Postupně vznikaly divadelní hry: Zachráněný poklad, Čaroděj Čin-Cun-Can, Kluci pozor, loupežníci, Bob a Fat, Kluci ze Čtvrté ulice a další scénky a sborové recitace. Hudebního doprovodu se vždy ujala jeho kolegyně. Rodiče bývali nadšeni a jeho žáci, ti vzpomínají dodnes. Všechna ta divadelní dílka vydalo v letech 1936 – 39 nakladatelství Švejda v Praze.

Při této krásné činnosti měl i štěstí – potkal partnerku na celý život, také učitelku. Když se

v roce 1938 ženil, mezi blahopřejnými telegramy byl i mobilizační rozkaz. Manželka se mu stala velkou oporou a po návratu do civilu se díky její pomoci mohl plně věnovat nejen své profesi, ale i literární tvorbě. Byla jeho prvním čtenářem, kritikem a v neposlední řadě také korektorem všech jeho knih.

Chodil po valašských kotářech, které tolik miloval, a od stařenek a staříčků si nechával vyprávět jejich příhody, zpívat písničky a to všechno mu bylo inspirací pro jeho další tvorbu. Od roku 1940 vycházely v Českém slově (nakladatelství Melantrich) na pokračování romány: "Hobiznův grunt", "Přioraná brázda", "Gajdúchova paseka", "Modrá pelerina" a "Stříbrná liška". Tak se dostaly tyto romány do valašských chalup a do povědomí vděčných čtenářů v těžkých dobách německé okupace.

V roce 1942 vydalo olomoucké nakladatelství Promberger román, dodnes spisovatelé nejmilejší, "Paprádná nenařiká". Román objevil v Praze Jan Drda, napsal scénář a ve filmové podobě se jmenoval "Děvčica z Beskyd". Exteriéry se natáčely v režii Františka Čápa na Soláni a s chutí si tam tenkrát zahrály filmové hvězdy: Glázrová, Štěpničková, Brzková, Korbelář, Vojta, Nezval, Vejražka a další. Pro úplnost jen dodávám, že za kamerou byl vynikající Ferdinand Pečenka a hudbu zkomponoval Jiří Srnka.

Brzy nato, v roce 1943, byl vydán druhý díl "Fujary volají na grůň" a "Paseka mlčí", v roce 1944 "I kamenitá země zpívá" a "Lesy se mstí". Dále vyšly dvě knihy básní, v r. 1945 "Gombar Martin" a v r. 1946 "Naftový důl". V roce 1947 ještě vyšel historický román "Dvorec u jezera".

Po osvobození pracoval M. J. Sousedík v redakci Naš kraj a léta byl vedoucím národopisného souboru písní a tanců v Malenovicích, kde také mohl uplatnit své velké znalosti valašských zvyků a nářečí. V roce 1949 však musel redakci opustit a vrátil se opět k učitelovani. A začaly první nesnáze. Z knihoven byly vyřazeny všechny jeho knihy a pražské nakladatelství mu vrátilo rukopis nového románu s poznámkou, ať napíše něco jiného (režimu poplatného). Byl vyloučen ze Syndikátu spisovatelů i z Kola moravských spisovatelů, to vše bez jakéhokoliv vysvětlení. V té době už ani neučil a pracoval jako dělník na stavbě silnice ze Zlína do Kostelce. V roce 1956 vyšel ještě jeho román, na dlouhou dobu poslední - "Na hory padá noc". Jednalo se o přepracované vydání z r. 1946. Tento román byl v soutěži Mladé fronty oceněn 2. cenou (první nebyla udělena), ale situaci to nijak nezměnilo. M. J. Sousedík byl na tom psychicky tak špatně, že co napsal, to zničil, rukopisy pářil v lázeňských kamnech. Byla tu ale naštěstí jeho žena, která mu vytvořila takové zázemí, že mohl padesátá léta přežít. Stačila zachránit i jeho román "Martinoska", který potom čtyřicet let schovávala. Dodnes na tuto dobu nerad vzpomíná.

Plynula léta a najednou byl z oddaného vypravěče Valaš-

ska důchodce. Občas se ve Zlínských novinách objevil nějaký fejeton, ale on se nikdy nenudil. Měl své rybářské nářadí, houbařil a doma usedal ke svým vzorně vedeným sbírkám poštovních známek a věnoval se i filumenii. Kdykoliv jsme se potkali, byly tyto chvíle pro mne svátkem. Vždycky to byly krásné vzpomínky na jeho přátele, na malíře Jana Kobzáně, Podešvu, Schneiderku, Hofmana, Motyčku. Rád se vracel a dodnes vrací ke vzpomínkám na přítele Karla Pekárka, autora známých "Starozlínských pověstí", ke korespondenci s Petrem Bezručem a k osobní vzpomínce na první setkání s Jaroslavem Seifertem. Jeho básně má dodnes vždycky na dosah ruky a neustále se k nim vrací.

Změnila se doba a na Vánoce roku 1990 mu bylo vráceno členství v Obci spisovatelů, podepsané prezidentem Václavem Havlem. Pravda, rukopisy a léta příkoří už mu nevrátí nikdo, spisovatelské umlčení nesl těžce, ale přesto nezatrpk!

Když jsme s malířem Krajíčkem došli ve dvadevadesátém roce k Sousedíkům a vyprávěli mu o našich aktivitách, o našem Volném výtvarném sdružení Valašský názor, nezaváhal ani on ani jeho žena. Jako by odjakživa patřili k nám a my si moc jejich členství vážíme.

Už v roce 1993 vydalo sdružení v edici Strýc jako první publikaci znovu historický román "Dvorec u jezera". M. Sousedík pak přepracoval před ohněm zachráněný román Martinoska a pod názvem "Než rozkvetly jabloně" vyšel opět v edici Strýc k jeho 85. narozeninám. Oba romány bohatě a s láskou ilustroval malíř a zakladatel sdružení O. F. Krajíček. Sdružení také navrhlo pro spisovatele nově zavedené ocenění, což sice napoprvé nevyšlo, ale v roce 1999 mu již byla slavnostně udělena "Cena města Zlína" za jeho celoživotní literární dílo. Jsem přesvědčen, že se tak stalo opravdu zasluženě.

Miloslav J. Sousedík dnes pracuje na svém Valašském slovníku, v klidu a pohodě si třídí své sbírky nálepek a živě se zajímá o všechno dění kolem sebe. Hlavně se však těší dobrému zdraví! A právě to zdraví a jasnou mysl mu i nadále k jeho krásným 90. narozeninám z celého srdce přejeme.



Jubilant M. J. Sousedík s autorem článku

Foto archiv autora



Vlastimil Brodský v Lutonině u Jurčáků

Foto archiv autora

Vlastimil Brodský osmdesátiletý

Vladislav Jurčák

I stáří má své pozitivní stránky. Po sedmdesátce je například zcela vyloučeno umřít předčasně ...

To je citát z jeho knížky Drobečky z půjčovny duší, která vyšla v roce 1995. Bylo už o něm napsáno hodně, proto je trochu riskantní pouštět se do dalšího psaní. Přesto se o to pokusím a věřím, že mi to Vlastimil Brodský odpustí.

Známe jej z divadla, z filmů i z televize a svůj hlas léta propůjčoval rozhlasovému Hájovi. Divadelní role, ať už na mateřské scéně Vinohradského divadla, či jiných, včetně Národního divadla, nemá ani on sám spočítané. Pokud jde o filmy, tak když žil ještě jeho tatínek, počítal to a už tenkrát jich bylo přes sto padesát. On sám si považuje tak šesti až deseti. Byly to třeba: Světáci, Všichni dobří rodáci, Skrývanci na niti nebo Farářův konec. Nesmím zapomenout na náš první "oskarový" film Ostře sledované vlaky. Televizní inscenace rovněž neviduje, ale vzpomenu alespoň Jakuba Iháře, za kterého obdržel v Berlíně Stříbrného medvěda, a potom inscenaci asi nejslavnější, Tažní ptáci, která byla v Monte Carlu oceněna Zlatou nymfou. V patře jeho chalupy také visí dvě platinové desky – za jedinečný přednes v oblasti mluveného slova, Cena EUROFILMU za celoživotní filmovou tvorbu a ještě další ocenění. Nemohu zapomenout Cenu Thalíe, která mu byla udělena v roce 1997. Zahrál si s mnoha partnery a partnerkami, od Jana Wericha, který jej oslovoval zásadně "človíku", až po mladou generaci, o které se kdysi vyjádřil takto: jediné, co mě na nich štve, je, že k nim už nepatřím.

Bróda, jak mu přátelé říkají, je dnes vlastně legendou. On však to slovo nemá moc rád a tvrdí, že jestli on je legenda, tak je to jen proto,

že jeho kolegové jsou již dávno mrtví. Připouští, že měl štěstí, když potkal takové režiséry, jako byli Podskalský, Schorm, Jasný nebo Menzel, nebo scénáristy, kteří mu psali role "na tělo". Rád bych připomněl, Vlastimil Brodský pořád ještě pracuje, něco natáčí, něco píše a neustále něco vymýšlí. Rozumí výtvarnému umění, miluje obrazy a vůbec se rád obklopuje krásnými věcmi. Na chalupě má dobře vybavenou dílnu, a protože je velice zručný, udělal si sám hodně věcí ze dřeva. Relaxuje tak po své herecké práci, vyčistí si prý u toho hlavu. Od svých čtrnácti let žije v Praze, ale na své dětství, které prožil ve Vsetíně, nikdy nezapomněl. Zmíněnou už chalupu, kterou má v severních Čechách, si přizpůsobil tak, aby mu neustále připomínala stařencinu roubenku v Rokytnici. Je tam všude plno starého nářadí, opálky, slámenky, putny a necky. Schází mu prý jenom troky. On to ještě neví, ale už je má v Lutonině připravené, dlabané a pěkně staré. Na té chalupě má kachlová kamna, na jejichž plotně mu moje žena udělala jeho oblíbené bramborové placky. Chutnaly mu stejně dobře, jako osůchy od stařenky.

Riká, že po Valašsku je mu pořád smutno, a tak minimálně jednou za rok se sem rozjede. První zastávku mívá v Otrokovicích, další v Lutonině. Až sem chodíval se stařenkou pěšky z Rokytnice. Hostinec a obchod strýčka Nedbálka už tu dávno nestojí, ale necelý kilometr dál na pasekách je chalupa, kde je vždycky vítány a kde mu i vody podají. Nikdy se nezapomene zastavit na Syrákové a když projíždí kolem Liptálu, vždycky si připomene dalšího strýčka, Oskara Kutěje. V Rokytnici přibrzdí u školy, kterou také kdysi navštěvoval. Milované stařence Černocké projede jenom "nad dvorkem", protože tam, co stávala její chaloupka, začíná nadjezd. Další zastávka byla v Jablůnce a letos poprvé i v Ratiboři, kde má dřevořezbářskou dílnu Jindřich Růžička. Tam to vonělo dřevem a v ateliéru Miloše Šimurdy zase barvami. Z Rožnova si odvezl akvarel – krásnou valašskou krajinu.

Všeobecně se ví, že je neplaceným ministrem útoku Valašského království, ale málokdo ví, že je členem Volného výtvarného sdružení Valašský názor. Ten má štáb v ateliéru malíře Oldřicha Krajčíčka ve Hvozdně. A tak když to časově vychází, jezdíme i tam. Sdružení vydalo k 10. výročí Almanach a právě tento nám v březnu pokřtil slivovici právě Bróda a to společně s panem Tomášem Baťou a Bolkem Polívkou. Stalo se tak v opravdovém Senátu České republiky v Praze. Určitě však nikdo neví, že když tady dojede, mluví zásadně po našem, po valašsky. A ve vsackém dialektu mi také píše! Jako oko v hlavě opatruji jeho korespondenci a jak bude mít devadesát, vydám ji tiskem.

Avšak tento "ogar" dobrého srdce bude mít 15. prosince teprve osmdesát!

A tak bych mu rád za všechny, kteří jej mají rádi, za Valašský názor i všechny Valachy povinšoval pevné zdraví, moc tvůrčích sil a ještě hodně návratů k nám, na Valašsko.

A protože o jeho koketování s kmotříčkou s kosou všichni dobře víme, mám ještě jedno soukromé přání: ať se Ti odkládání vlastní křemace i nadále úspěšně daří!

Valašsko v mých verších

Ivo Odehnal

Moje rodné Valašsko je přítomno v každé z mých čtrnácti dosud vydaných knížek básní. Je tomu tak od sbírky Hladné pusté (1970), pojmenované po trati pod hřbitovem ve Valašských Kloboukách. Co jsme se na "Hladňáku" nasáňkovali a nalyžovali! V básních defilují moji příbuzní, předkové, rodiče. V této první sbírce jsem vzdal hold svému mrtvému otci básní Housle. Mamince jsem se vyznal básní Mnutí, kterou nakonec na jejím pohřbu zarecitovala moje žena. Vyznal jsem se z úcty i ke svému rodnému městu, a to ve sbírce Tiché bubnování (1977). V básni Mávání nad prahem jsem se v této sbírce rozloučil se svými dvěma valašskými prarodiči, kteří nás opustili během čtrnácti dnů a kteří "jako dva verše leží vedle sebe". A tak bych mohl pokračovat od sbírky ke sbírce. Dvě z nich jsou celé věnovány Valašsku: Nedílné hory (Profil 1978) a Balada o Marii (Naše vojsko 1988). Ale i ve všech ostatních je můj rodný kraj – Valašsko – vsudypřítomné, a když ne konkrétním tématem, tak každopádně přismatem, úhlem pohledu a morálkou. V Hadí paměti (Profil 1971) jsou "trilfacky" a Pálenice v únorové plísňkanici, Sraňky... a čím a na co vábí Vábidla (Blok 1975)? Je to Pohřebenář, Lucerka, Pýřeň i Vařeníní trnek. V Kvetoucím ohni (Mladá fronta 1975) jsou obsaženy vzpomínky chlapce na válečná léta prožívaná na Valašsku. V Domovském právu (Čs. spisovatel 1979) zase ožívá Můj dvůr a také Valašské ženy, svázané povíslky, věčně na popravkách, celý život. Píseň o velkomoravské náušnici (1980) je skladbou oslavující zrození písma a knih, bez nichž jsou národy nahé. Sbíрка Křísení jisker (Blok 1983) chtěla být jistým odpoutáním od "pupeční šňůry" rodného kraje. Chtěla, ale... i sem se "vloudila" Houslová země, Lékárna, Šalomoun a Žofka z Homole. Před Křísením jisker to bylo Srdce o dvou kůrkách (Melantrich 1982) s Rezinami, Koncem nočního výmlatu, Letním dvorem i Osudem se zlomenou loukotí... Výbor Oko za oko, zpěv za zpěv (Blok 1986) byl pokusem o bilancování, z něhož vyplynulo, že autor je "ke kraji přišitý". Zamilovaný Descartes (Čs. spisovatel 1987) se znovu pokouší vyjít do světa, ale zase je tu Sbjení křidel, v němž se hledá báseň obestřená vůní jako balíček od maminky... je tu Opuštěný dvůr, Zlomená větev – míjení, odcházení, zaklínání vzpomínkami. Pohanský hlad (Melantrich 1988) je lačněním po teokoucí čase, v němž jsou uchovány Noční kaluže dětství, Žízeň, kdy se o letním čase a vedru i horku lámaly prsty a dvorem lomcovala mlátička... je tu pak i báseň Jak se odcházelo na věky, fixace zážitku, kdy jsem viděl odvážet otce sanitkou - a naposled živého. K tomu neveselému patří i Odumřtí a Poslední kolo mého strýce. Ostatně ani v dosud poslední knížce veršů – ve Věži laskavého větru (Blok 1989) nechybí Dřevo, Strouhání svítidel, Besedy, Kropení, Tichov - jakoby si tyto verše podávaly ruku s Pacholkem od Pechanců z té první sbírky nazvané Hladné pusté.

Jak je patrné z tohoto stručného přehledu, vyletět z "hnízda srdce" nelze. To, co jsem zde naznačil a pokusil se v neúplnosti vypočíst, je dokladem toho, že Valašsko je pro mne věčnou inspirací.

Helena Mičkalová

sběratelka lidové slovesnosti

Marie Mikulcová

“Kniha O čem si vyprávějí Karlovjané není zcela syrovým záznamem projevu vypravěčů, a tedy textem, který by se měl stát podkladem pro přesná a hluboká národopisná studia. Je to zpráva o tom, o čem si stále Karlovjané vyprávějí, a to zpráva s jistou mírou stylizace, jejíž stupeň je dán vnitřním upřímným vztahem autorky a vydavatelů k materiálu.” (PhDr. Dalibor Malina).

Koncem července roku 1995 se k početné rodině sběratelů valašské lidové slovesnosti přidala i Helena Mičkalová knihou pověstí, legend a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí, která nese název “O čem si vyprávějí Karlovjané”. V poetických příbězích, plných citu a lásky, ožívají divoženky, slibky, bosorky a bosoráci. Z legend vystupuje půvab a krása krajiny Valašska, kterému se Helena Mičkalová upsala celoživotně.

Helena Mičkalová se narodila 3. září 1935 v Mistříně u Kyjova. Protože její maminka pocházela z Velkých Karlovic, prožila Helena všechny prázdniny u svých prarodičů na Valašsku. Byly to prázdniny vždy kouzelné.

Po ukončení základní devítileté školy studovala na Střední pedagogické škole v Kroměříži, kde získala kvalifikaci pro výuku na národní škole. Po maturitě nastoupila na své první učitelské místo na trojtřídní škole ve Velkých Karlovicích - Podtátem, která byla školou praxe pro studenty SPŠ Kroměříž. V šedesátých letech ve studiu pokračovala na Pedagogickém institutu v Gottwaldově, který absolvovala v roce 1966.

Celý aktivní život pracovala v karlovických školách jako učitelka dějepisu a ruského jazyka, později jako zástupkyně ředitele. V roce 1990 odešla do důchodu. Vedle povinností ve škole a v rodině (je matkou dvou dětí) si dovedla vždy najít čas pro celou řadu zálib a celoživotních lásek. Patřily k nim a stále patří knihy, ochotnické divadlo (vytvořila řadu zajímavých rolí) a národopis, jemuž se věnuje již čtyřicet let. Ať už to bylo ve folklorním souboru dospělých, nebo později v dětském souboru Javorník, který vedla 27 let. Vždy se snažila s dětmi připravit originální vystoupení, které bylo sestaveno z karlovického folkloru. Ale nezajímaly ji jen písně a tance, již 15 let vede Sbor žen, ale hlavně pověsti a pomístní názvy. Skoro třicet let zapisovala vyprávění pamětníků. Chtěla se dopídit k pramenům valašské lidové tradice. Cílem její práce bylo zachytit originální vyprávění, plné archaismů, ale i lyriky, krásného nářečí, někdy i tvrdosti.

Již v roce 1976 vyšly první pověsti Heleny Mičkalové v Ostravském měsíčníku. Jednotlivě

se objevily v různých novinách a časopisech. Po celý rok 1994 vycházely v Zemědělských novinách. Jsou také zapsány v obecní kronice. Helena Mičkalová již řadu let přispívá do novin a časopisů, publikuje především zajímavosti z historie Valašska. Svou lásku ke kraji rozděluje mezi Valašsko, kde, jak říká, je již doma, a rodnou jižní Moravu.

KNIHY:

O čem si vyprávějí Karlovjané (1995)
Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo (1998)

STUDIE:

Školství ve Velkých Karlovicích (1966)
Valaši v Kirgizii (1976)
Sto let ochotnického divadla ve Velkých Karlovicích (1978)
Osudy Josefa a Vladimíra Kadlecových (1980)
(synové Josefa Kadlece – Karlovjana – emigranta na Ukrajinu)
Historie tělesné výchovy a sportu ve Velkých Karlovicích (1989)
Utváření hranice mezi Moravou a Slovenskem (1993)
Střípky z historie Velkých Karlovic (1994)
Skládačka o Velkých Karlovicích (propagační tisk) (1972)
Brožura o Velkých Karlovicích (propagační tisk) (1976)



Autorka knihy Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo při křtu knihy v roce 1998
Foto J. Sloupenský

Nájdenná křištofka

Bylo to o Vánocách. Sněha ten rok nebylo moc, až sa všeci divili. V jednom z největších gruntůch v dědině sa chystali na půlnoční. Doma musél hdosi ostať. Gazda nechál hídať jedného z pacholkůch.

Hdyž odjéli, pacholek sa dál lašovať po chalupě. Podstolí bylo zamčené, to věděl. Nachystál si, co potreboval, aby sa móhl podívať, co v něm je. Zámek za moc nestál. Hdyž otevřel, podivíl sa. Ležala tam křištofka. Pacholek byl zvědavý. Honem našel svičku, roznúl ju a čnúl. V ten raz sa před ním zjavilo moc jakýchsi ogařack. A hned: “Co pán poručá?” Pacholek si vzpomněl, že po svátkoch má jít kučovať vrbí, kerého byl celý lán mezi gruntem a hospodů. Neleknúl sa a poručíl, aby to ogařacka vytáhali ze země a uložili k potoku.

Dali sa do práce. Bylo jich ukrutně moc, ale ke konci už bylo slyšet: “Zasěj jsme dalěj.” Práca byla hotová, než sa gazda vrátil z kostela. Zatěl si pacholek v křištofke našel, jak jich má poslat pryč. Honem knížku uložil na její místo v podstolí. Všecko dál tak, jak bylo před tým.

Ráno byla hrůza. Gazda uviděl, co je všecko udělané. Věděl, že by to člověk za takú chvíli nihdy nevykučoval a neposkládal. Tož na pacholka. Nihdo jiný v chalupě nebýl. Pacholek sa přiznal. Nakonec sa s gazdů domluvil. Hdyž bude ticho a odstěhuje sa z Karlovic, dostane od gazdy peníze, aby nebýl škodný. Aj tak sa stalo.

Ludé si lehkó domysléli, co sa zemlélo. Věděli, že to nebylo edem tak. Gazda s gazděnú sa moc od chalupy nebrali, ani děckom nedali. K susedom nechodili a susedi zasěj nenašli cesty k nim. Ostalo to tajak všecko očarované. Až čas nelítováł a zahlazováł dobré skutky, ale aj viny. Sem tam sa vzpomene.

(zapsala Helena Mičkalová)

Poznámka H. M.: Křištofka je kouzelná knížka - na čarování. Byla psaná krví na kůži.

P. S. ke sběru pověstí:

Možná by se zdálo, že dnes už pověsti ani žádné nejsou. Žije však ještě řada dobrých vypravěčů a někdy o nich ani nevíme. Moje knížka karlovských vyprávění se dostala do Hrádku u Znojma panu Chudějovi. Po přečtení mi poslal dopis se dvěma krásnými pověstmi. Ale nejen on.

Ve Velkých Karlovicích žije maminka bratřů Křenkových – Jiřího a Petra, paní Anežka Křenková. Přišla jsem k ní a ona začala vyprávět. Odborníci na pověsti tvrdí, že lyrické části tento druh lidové slovesnosti nikdy neobsahoval. Posuďte sami. Paní Křenková vyprávěla pověst o chudákovi, který se

v době, kdy byl nejubožejší, obrátil na ďábla. Odcházel z místa, kde se s pekelníkem setkal, pozdě večer. Domů měl daleko, a tak utikal před nocí. Jak ji viděl? “Tma sa napichovala na vršáky smrekůch a padala a padala, až z ní byla černá zeď. Noc ho dohnala. Přespál pod stromem. Bylo mu zima. Otevřel oči a viděl vyjít slunéčko nad horu, keré začalo vyšívát zlatými nitkami čím dálj hustějši, až bylo ráno.” Kdyby mně paní Křenková něreka více, poznala bych, po kom měli její synové talent. Stejně krásných výroků jsem u ní zapsala více. Aspoň tímto způsobem bych chtěla poděkovat nejen jí, ale všem, kteří uchovávali a uchovávají toto kouzelné dědictví po předcích. -HM-

Gdysi dávno...

"Metúde, Metúdku, podme už dóm."

Ogařisko akorát tak veliké, aby nakuknul, co doma dělá maměnka na plotně, plačtivo přestúpil z nohy na nohu. Slunko sa už schovalo za kotárama a zem začínala dýchať chladným lis-topadovým večerem.

"Mňa už dočista zebú nožiska, podme dóm," znova naříkavo spustilo střapaté, od ohňa a pečených zemiňáků zašmúrané ogařisko.

"Vydrž Ozétku ešče chvílku, šak vidíš, že sa Babuša ešče pase a ostatní též." Starší z bratrů Metúd přelétl pohledem pár krav susedů, keré si poklidno přežúvaly a zima ich netrápila.

Oba malí pasáccí sa svorně krčili u ohništa, keré jim už dávno vyhaslo, a nový oheň sa navečer rozdělat' báli.

A tak tu mrznúli. Prvej jít' nemohli, to by im tatíček zase dalí. Dokád' sa Babuša pase, do-tád' sa bude hídať. A basta!

Tož ted' už enom Metúdek čekál, kdy začne Ozéfek natahovať. Ani mu nebylo dvakrát' do smíchu. Nohy holé, střevíce sa šanovaly do školy a do kostela. Musí vydržať! Je starší skorem o tři roky a je to tedy na něm.

Podíval sa na prsty pravéj ruky. Ozéfkovi sú štyry. Chvilku špekuloval, všelijak roztahoval prstiska, mosél si vzít' na pomoc aj druhú ruku. O tři roky je starší. A také o tři roky víc dostává od tatíčka, pomysllil si a promnul si rukú jednu



zadni partyju, kerá sa ešče od včerajška červeňala při spomínce na loveckú výpravu se susedovic Stěpánom do zahrady tetky Gajdošové na poslední hrušky v dědině. Ty byly dobré, ojo-jo!...

Z toho rozjímání ho vytrhnul plačtivý Ozéfkův hlas: "Metúdku, já už tu zimu nemožu vydržať," drnčál zubami a v očách sa mu zaleskly slzečky. Už už by bratříčka poslal dom, když si spomenul, jak včera naháňali hrubo do tmy kozu, keré sa nechťelo s Babuš z pastvy dom. Všec-ky susedovy děcka sa im smíly a doma zas do-stali.

Metúd začal horečnato rozmýšlat. Aspoň neco na ty nožiska. Škoda, že si nevzali nejaký pytel či trochu slámy...

A jak tak rozmýšlá, zavadí pohledem o Babušu. To jejich strakaté dobračisko si zrovna v ten okamžik rozmyslelo, že sa zbaví čehosi zbytečného. Ani moc nezvedla hlavu od zelenej pastvy, aby si poslechla, jak to párkrát plesklo. Ze země sa zvedl oblak tepléj páry. A v téj chvíli blesknul Metúdkovi hlavú nápad:

"Ozétku, vidíš to místo, jak sa Babuša voňavo podepsala, ešče sa kúří z téj tepléj země. To by tvojim nožiskám dozajista pomohlo a pak sa v potoku umyješ."

Ozéfek sa ani moc nerozmýšlál. Teplo! Trochu mu to pod nohama zamlaskalo, ale on už cítil enem tu teplú, teplučkú zem...

(Ze vzpomínek staríčků a stařenek z Horního Vsacka převyprávěl Michal Janiš)

Od všeckého trošku ...

Snaha o záchranu lidové architektury ve Valašských Kloboukách

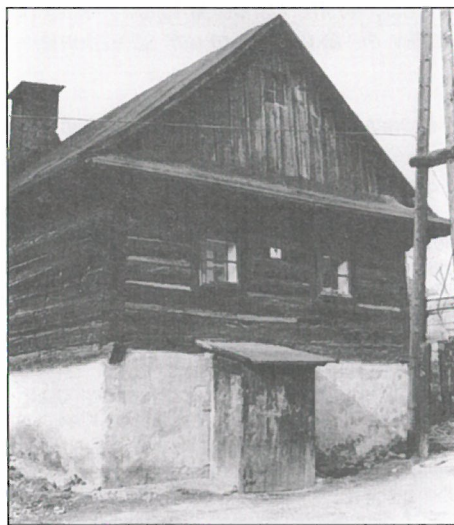
Věra Kovářů

Jsou vzácné památky, umělecká díla, ale také vzácní lidé, kteří se starají o jejich záchranu. K nim patří Jan Pivečka, rodák ze Slavičína, který se do tohoto jihovlašského města vrátil po letech prožitých plodnou a vysoce hodnocenou prací, aby nabytými zkušenostmi, získanými mezinárodními kontakty a velkým osobním úsilím, přispěl k rozvoji nejen ekonomického, ale především kulturního potenciálu naší země.

Ve spolupráci s Městským muzeem ve Valašských Kloboukách, především jeho představitelem, Mgr. Petrem Odehnalem, Městským úřadem ve Valašských Kloboukách, Okresním úřadem ve Zlíně a Památkovým ústavem v Brně patří k programu Jana Pivečky a jeho nadace záchranou roubeného domu na Brumovské ulici ve Valašských Kloboukách. Dům, podle archivních dokladů a studií, patřil již od konce 16. století předkům Jana Pivečky, ševci Pivkovi a jeho rodině. Nepochybně byly v průběhu generací učiněny na domě různé stavební úpravy. Stářím opotřebované části roubení byly nahrazeny novými, ale podstata srubu, jeho situování při důležité cestě probíhající Valašskými Klobouky a směřující do Brumova a na slovenskou hranici zůstala. Nejde jen o situování, ale také dispoziční řešení jednotraktu s obytnou částí a hospodářskými stavbami pod společnou střechou. Také vnitřní členění odpovídá typu karpatského domu se síní, jizbou, komorou a dřevníkem, původně chlévem. Srub, štítově orientovaný, malými okny hledí k cestě. Naneštěstí jeho současný majitel vystavěl v blízkosti domu velmi nepodařenou novostavbu a starý dům dlouhodobou neúdržbou značně utrpěl.

Krov i krytina, stejně jako některé trámy vyžadují výměnu, aby tento drobný, památkově hodnotný objekt, dokládající stavební kulturu karpatského typu, byl zachráněn. O tom, že záchrana je možná, svědčí mimo jiné dům č. p. 11, v němž našla po rekonstrukci a památkovém zhodnocení svoje sídlo "Kosenka", shromažďující všechny, jimž jde o zachování krajinného rázu. K cíli záchranu směřují kroky všech zúčastněných stran, jimž jde nejen o záchranu jednoho z posledních roubených domů na území města Valašské Klobouky, ale také o zajištění dalšího života této nenápadné památky.

Záměrem obnovy je malá expozice papučářství, to znamená řemesla, které proslavilo Valašské Klobouky a patřilo spolu s výrobou sukna a ševcovinou k prioritním zaměstnáním obyvatel města a jeho nejbližšího okolí. V přístavbě, jejíž výstavba se předpokládá na místě demolované hospodářské části domu, se plánuje technické zázemí pro možná setkání zájemců o tradice města i řemesla, o výrobu papučí a vše, co je s ní spojeno. Zájem o tuto výrobní činnost a její tradici jistě projeví především mladí lidé a o to jde panu Janu Pivečkovi.



Kruh přátel Karla Hofmana - pokus o znovuoživení výtvarné tradice kolem Soláně

Dalibor Malina

Počátkem letošního června se v ateliéru akademického malíře Karla Hofmana na Soláni sešla skupina jeho přátel a obdivovatelů jeho umění, aby založili otevřené sdružení - Kruh přátel Karla Hofmana. Byl přijat statut tohoto sdružení a zvoleno organizační vedení ve složení: akad. sochařka Marcela Vajceová-Hofmanová, Karel Růčka, ředitel horského hotelu Biocel na Soláni, a PhDr. Dalibor Malina, knihkupec a galerista ze Vsetína.

Nově vzniklé sdružení usiluje o oživení výtvarné tradice na Soláni a kolem Soláně, klade si za cíl popularizovat, dokumentovat a rozšiřovat dokumentaci o životě a tvorbě malířů, kteří žili na Soláni - F. Podešvy, A. Schneiderky, J. Kobzáně a K. Hofmana, organizovat výstavy a kulturní akce výtvarného a národopisného zaměření, rozšiřovat spolupráci mezi galeriemi a institucemi provozujícími výstavní činnost s cílem vytvářet podmínky také pro širší konfrontaci soudobého výtvarného umění.

První úspěšnou akcí Kruhu přátel, zahajující tradici tzv. Malířských cest kolem Soláně, byla trojí vernisáž, která proběhla ve Velkých Karlovicích a na Soláni v sobotu 2. září t.r. Na 350 návštěvníků zhlédlo v Karlovském muzeu ve Velkých Karlovicích výstavu obrazů akad. malíře Karla Hofmana a vybraných děl patnácti jeho žáků ze zlínské Školy umění a Střední uměleckopřemyslové školy z Uherského Hradiště. Poté se zájemci o Hofmanovo dílo zúčastnili zpřístupnění jeho ateliéru na Soláni, který bude pravidelně otevřen o sobotách a nedělích, a navštívili vernisáž výstavy akad. malíře Ilije Hartingera v nově otevřených výstavních prostorách horského hotelu Biocel na Soláni, kde budou pořádány dlouhodobější výstavy děl solánských mistrů.



Zámecký park v Lešné pod sněhovou přikrývkou

Foto R. Horák

Zámecký park v Lešné u Valašského Meziříčí po rekonstrukci otevřen pro veřejnost

Lubomír Brabec

Počátky zámeckého parku v Lešné u Valašského Meziříčí lze vystopovat již ve 2. polovině 16. století, kdy byla provedena přestavba středověké vodní tvrze na zámek. Základy současné podoby parku (anglického charakteru) byly vytvořeny v 2. polovině 19. století za držení rodu Beesů (do roku 1865). V roce 1881 zámek a velkostatek koupil císařský komoří August hrabě Kinský, který parku věnoval velkou péči. V této době byla prováděna rozsáhlá výsadba domácích, ale i cizokrajných dřevin - například různé druhy jedlí, cyprisky, jalovce, zeravy, liliovník, pterokarye, katalpa, nahovětec, líska turecká a vzácné kultivary domácích dřevin.

Za vlastnictví Kinských (až do roku 1945) byl park neustále na velmi dobré úrovni udržován a vylepšován. Při statku bylo založeno zahradnictví a ovocná školka, v parku byly postaveny tři skleníky pro pěstování okrasných květin. V roce 1894 byl zbudován vodovod, který napájel kašnu s vodotryskem, po roce 1925 pak i dva menší rybníčky v jižní části parku. Součástí vybavení byl i tenisový kurt a kuželna.

Posledním majitelem byl Bedřich Kinský a po konfiskaci v roce 1945 prozatímním správcem velkostatku o výměře 234,71 ha byl František Jahn, později lesní revident František Kincl. Poválečné období bylo pro park velmi nepříznivé, docházelo k úhynu mnoha dřevin (také i k nedovolenému mýcení stromů) a zaplevelení náletovými dřevinami. V letech 1960 až 1970 pracovníci Arboreta v Novém Dvoře u Opavy provedli podrobný průzkum a inventarizaci dřevin a bylo zjištěno 31 druhů jehličnanů a 93 druhů listnatých dřevin. Při posledním průzkumu v roce 1984 bylo rozlišeno již jen 26 druhů jehličnanů a 91 druhů listnáčů.

Od poloviny 70. let spravuje zámek s přilehlým parkem Okresní vlastivědné muzeum Vsetín. S omezenými finančními prostředky přistoupilo ke generální opravě zámku, od roku 1985 i k renovaci parku, se záměrem vrátit parku původní kompoziční hodnotu a dendrologické bohatství. Byly vyměny poškozené a nemocné stromy, dosazeno více než tisíc kusů stromů a keřů, kterým byla pracovníky Jarmilou Furmánkovou, Janou a Lenkou Ježovými, Karlem Zralým a nestorkou Zofíí Krutílkovou věnována nezměrná péče, jež byla mnohokrát zkvalena „podnikateli“, kteří se při honbě za ziskem nešťáklí odcizovat vysazené dřeviny, a tak způsobili nejen finanční, ale i morální ztráty.

Interiér parku je umocněn několika dřevinami domácího původu, které dosahují mohutného vzrůstu, zejména pak jasan ztepilý a javor klen v severozápadní části parku a neobvykle rozložité

habr obecný ve střední části, jehož věk se odhaduje na více než 200 let.

Bohatství zámeckého parku je dáno rozmanitým druhovým složením dřevin a nechybí i kvetoucí keře, obzvláště pak v květnu, kdy se nachází v plném květu druhově bohatá kolekce azalek a rododendronů. Esteticky působivý je park i na jaře, kdy lze obdivovat koberce časné kvetoucích druhů cibulnatých rostlin - sněženky podsněžníku, bledule jarní a prvosenky obecné.

Dne 1. října 2000 byl park přestřizením pásky hrabětem Christianem Kinským předán veřejnosti.

Břečtan popínavý (*Hedera helix* L.)

Milena Kašparová

Břečtan je naše jediná domácí stálezelená zdřevnatělá liána. Má četné přičepivé kořinky, kterými se přichycuje na podkladu. Roste ve stinných lesích, zvláště v bučinách, kde se plazí po zemi a po kmenech stromů, na skalách a zdech. Také se často pěstuje v mnoha kulturních odrůdách, atraktivním tvarem a zbarvením listů, na pokrytí zdí a besídek. Roste na všech půdách, zvláště se mu daří na vápně.

Listy břečtanu jsou kožovité, lesklé, zelené. Skládají se v listovou mozaiku, to znamená, že zaujímají pokud možno vždy takovou polohu, aby se vzájemně nezaštiňovaly. Břečtan se vyznačuje listovou různolostí (heterofylií). Typické vykrajované 3 – 5 laločnaté listy mají neplodné větévky. Ty, které plodí, mají listy celokrajné, špičaté a objevují se jen na starších rostlinách, rostoucích na světle. Ty také ztrácí popínavý charakter. Zvláštností břečtanu je to, že kvete na podzim. Nenápadné zelenavé květy v jednoduchých polokulovitých okolících se objevují v září a v říjnu. Plody dozrávají až v příštím roce a jsou to bobule velikosti hrachu se 3 – 5 semeny, zprvu červenofialové, později modročerné.

Málokdo však ví, že celá rostlina je jedovatá, zvláště plody jsou prudce jedovaté, pro děti mohou být smrtelné. Hvězdčicovité chlupy (trichomy) na mladých výhoncích mohou vyvolat dotykovou alergii.



Interiér ateliéru Karla Hofmana na Soláni

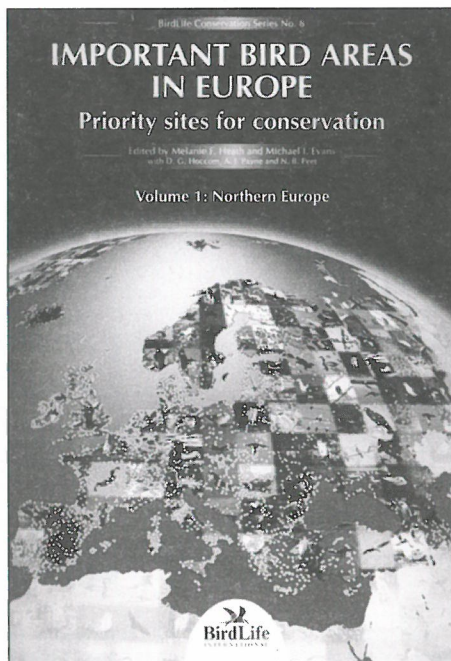
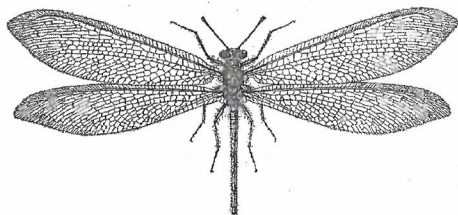
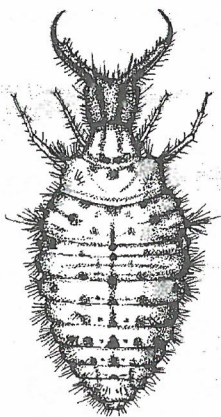
Mravkolev obecný (*Myrmeleon formicarius* Linnaeus, 1758)

Lubomír Brabec

Málo známý druh (rozpětí křídel 65 až 75 mm) poměrně hojně u nás zastoupeného řádu sítkřídlého hmyzu. Do tohoto řádu náleží i obecně známé zlatoočko, které se v pozdním létě a na podzim shromažďuje ve velkém počtu jedinců poblíž okenních rámců v lidských obydlích. Všechny druhy sítkřídlých vedou dravý způsob života. Hlavně zlatoočko obecné a jemu příbuzné druhy se podílí nemalou měrou na likvidaci mšic v přírodě.

Na celém světě je známo asi 1200 druhů mravkolvů, v bývalé Československé republice je doposud známo 12 druhů. Mravkolvi jsou teplomilní živočichové, obývající převážně suché a teplé biotopy. Dospělci létají za soumraku a v noci, kdy loví drobné členovce. Samice kladou do suché půdy jednotlivě vajíčka, z nichž se líhnou larvy se širokým zadečkem, velkou hlavou a mohutnými kusadly. Velmi hbité larvy si v sypké půdě vyhrabávají trychtýřovité pasti, na jejichž dně zahrábány čekají na kořist. Prudkými pohyby zadečku vyházejí larvy částečky zeminy na mravence, který se snaží uniknout po příkrých stěnách pasti a posléze je uloven kusadly mravkolva. Vývoj od vajíčka po dospělce trvá dva roky. Mravkolva lze zastihnout, jak je již výše zmíněno, na teplejších lokalitách, na chráněných místech se sypkou zemí. V terénu je nutno odlišit trychtýřovité pasti mravkolvů, které směřují do země, od trychtýřovitých kopečků drobných částeček zeminy, vynesených na povrch půdy pískorypkou z čeledi pískorypkovitých, žijících na hlinitých cestách, mnohdy velmi hojně.

Výskyt mravkolva obecného je v posledních letech doložen z obcí Perná a Dolní Bečva.



Významná ptačí území

Karel Pavelka

Ornitologové patří mezi první ochranářské organizace – vždyt mezinárodní organizace BirdLife International, která se zabývá ochranou ptáků, patří mezi první ochranářské organizace na světě vůbec.

Ornitologové také mezi prvními začali chránit kromě vlastních ptáků také jejich prostředí, protože si jako jedni z prvních uvědomili, že bez vhodných životních podmínek přestávají existovat i vzácné druhy rostlin i živočichů. Odrazem této snahy je také projekt významných ptačích území. Naše republika se do něj zapojila hned v roce 1989, kdy zahrnula do evropského seznamu prvních 13 území. V roce 1991 byla přidána území další a vydána ještě v bývalém Československu publikace shrnující naše území, zařazená do evropského seznamu těchto území. V této době se zde úsilím především pracovníků Okresního vlastivědného muzea Vsetín a členů Valašského ornitologického klubu objevila i dvě území z oblasti Severní Moravy a Slezska – CHKO Beskydy a CHKO Poodří. V letech 1996-99 proběhlo přepracování celého projektu s podrobným rozбором nejen vyskytujících se ptačích populací, ale také charakteristiky prostředí těchto oblastí, jejich využívání atd. Výsledkem tohoto procesu byla podrobnější specifikace populací ohrožených a vzácných druhů ptáků a kategorizace území dle jejich významu na celosvětově, evropsky, regionálně a lokálně významná ptačí území. Je potěšující, že do celosvětově významných oblastí výskytů ptáků se dostala CHKO Beskydy především pro výskyt velké populace celosvětově ohroženého druhu, chřástala polního. Dalším územím, kde v rámci odborné činnosti dochází ke koordinaci projektu, je Chráněná krajinná oblast Poodří, která byla klasifikována jako evropsky významné shromaždiště ptáků. Tyto poznatky jsou shrnuty v obrovském díle, které vyšlo v březnu tohoto roku, a v českém překladu jeho název zní: "Významná ptačí území v Evropě: Prioritní lokality ochrany". Dvousvazkové dílo, jehož každý svazek má přes 800 stran, je výsledkem pětileté práce všech partnerských evropských organizací BirdLife International – v České republice se jedná o Českou společnost ornitologickou, jejímiž členy jsou i mnozí ornitologové z Valašska. Celkem je v knize uvedeno 3619 území z 51 evropských zemí, z toho v kapitole Česká republika je jich uvedeno 21. Představení knihy v březnu v Bruselu se zúčastnila i

řada osobností evropské politiky, např. evropská komisařka pro otázky životního prostředí Margot Walström.

Uveřejnění našich oblastí má velký význam již z toho důvodu, že IBA oblasti se mají stát prvními územími, která budou zahrnuta u nás do evropské sítě ochrany přírody Natura 2000.

Kniha je k dispozici u lokálních koordinátorů programu IBA v České republice. Přírodovědné oddělení OVM Vsetín se rovněž podílí na lokální koordinaci projektu a je tedy i vlastníkem této publikace.

MUSAIONFILM 2000

Lubomír F. Piperek

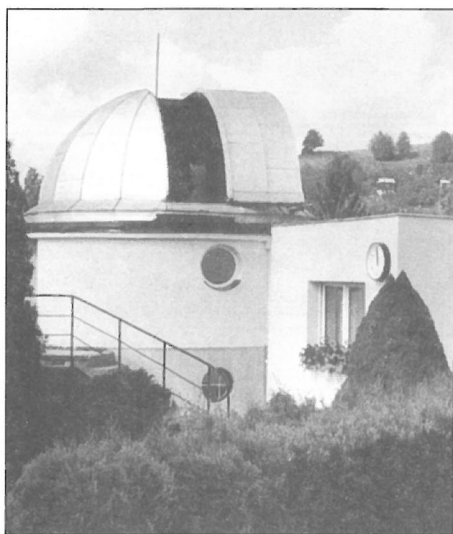
V červnu letošního roku proběhl v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě 3. ročník přehlídky videotvorby muzeí ČR.

Třídenní přehlídka se účastnila řada hostů a profesionálních odborníků z řad filmařů. Filmy zaslané muzei byly rozděleny tematicky do šesti skupin a bylo jich celkem asi 30. Těší nás, že v této konkurenci úspěšně obstál i film "Už sa fašank krátí", zaslaný na přehlídku vsetínským muzeem. Jako jediný dokonce sklídl potlesk na otevřené scéně a vysoce byl hodnocen nejen národopisci, ale i zlínským režisérem Jaroslavem Bařinkou (mj. spoluvytvářcem známého televizního cyklu Lapidárium).

Dvacetiminutový snímek je vlastně sestříhem videozáznamů z terénního výzkumu masopustních obyčejů v letech 1998 a 1999, komentář napsal vsetínský etnograf L. F. Piperek, který je společně s kameramanem filmu M. Janíšem také autorem scénáře a režie.

Ve vsetínském muzeu vzniká celá řada videonímků, např. film H. Jabůrkové a M. Janíše Zašovská kytička o tradiční lidové výrobě, K. Pavelka natočil záznam o valašských pralesech, dokumentuje se řada společenských akcí: vernisáže, vystoupení souborů, besedy s umělci. Muzejní videotéka se rozrůstá a doufejme, že časem bude lépe využita nejen k propagaci Valašska, ale i k propagaci práce Okresního vlastivědného muzea.





50 let hvězdárny ve Vsetíně

Vsetínská hvězdárna je odborně vzdělávacím zařízením Okresního úřadu ve Vsetíně s širokou působností a svou činností rámec okresu překračuje. Posláním hvězdárny vedle odborných astronomických pozorování vždy byla i popularizace astronomie a příbuzných přírodovědeckých oborů mezi veřejností, a to zejména mládeží. Myšlenka šíření poznatků z astronomie a touha po vlastním pozorování a výzkumu hvězdné oblohy vedla i k založení lidové hvězdárny ve Vsetíně před padesáti lety.

Významným podnětem předcházejícím postavení hvězdárny bylo rozhodnutí učitelů Oldřicha Křenka a Františka Dostála o konstrukci hvězdářského dalekohledu svépomocí ve staré kůlně na soukromém pozemku. V roce 1948 byla založena místní odbočka Československé astronomické společnosti (ČAS), jejíž členskou základnu tvořili většinou zaměstnanci Zbrojovky Vsetín. Ta také ustavila šestičlenný přípravný výbor pro výstavbu hvězdárny, který se postupně rozrůstal. V lednu následujícího roku se předsedou místní odbočky ČAS stal Oldřich Křenek, který se s obrovským zápalem pustil do získávání finančních prostředků a vyřizování potřebných povolení. Aktivním pomocníkem mu byl také jednatel Tomáš Skandera. Počátkem roku 1949 přechází část členů odbočky ČAS, zaměstnanců vsetínského Zbrojovky, pod Závodní klub ROH a předsedou nově založeného astronomického odboru se stává ing. Karel Veska. Tento odbor získal zároveň značnou materiální podporu podniku a odborové organizace.

Po odkoupení vhodného pozemku "U pěti lípek" na severním okraji města a vypracování projektu stavitelem Františkem Knapem mohla v květnu 1950 výstavba nové budovy s hvězdářskou kopulí začít. Část prací byla vykonána brigádnicky, k nejobětavějším členům ČAS a Astronomického odboru patřil Eduard Haman. Vedle dospělých dobrovolných brigádníků se na výstavbě hvězdárny podíleli i mladí členové nově založeného astronomického kroužku.

Dne 30. července 1950 byla konečně nová hvězdárna slavnostně otevřena. Po zahájení provozu se rozproudila v prostorách nově vybudované hvězdárny aktivní astronomická činnost. Ke stávajícímu kádru spolupracovníků hvězdárny přibývali postupně další. Vedle běžných pozorování dalekohledem byly pro veřejnost a žáky škol pořádány zajímavé přednášky a besedy s astronomickou tematikou. Za první rok existence hvězdárny ji navštívilo přes 3 500 návštěvníků. Prvním vedoucím hvězdárny se

stal Oldřich Křenek, na jehož místo do funkce prvního ředitele hvězdárny nastoupil v lednu 1954 Tomáš Skandera.

Činnost hvězdárny se postupně začíná rozvíjet a v návaznosti na to je třeba rozšiřovat dosavadní prostory. Kolaudace přístavby, na níž odpracovalo 30 členů astronomických odboček a spolupracovníků hvězdárny bezplatně přes 3 200 brigádnických hodin, byla provedena v roce 1957. Ve stejném roce byla na hvězdárně instalována meteorologická stanice, která po začlenění do sítě meteorostanic začala od roku 1959 pravidelně získávat a zpracovávat potřebné informace o klimatických poměrech ve Vsetíně a zasílat je ČHMÚ v Brně. V roce 1965 byla původní optika v dalekohledech nahrazena kvalitními objektivy od firmy CARL ZEISS Jena včetně nové paralaktické montáže používané dodnes. Před dvěma lety byla stará meteorologická stanice nahrazena moderní automatickou, z níž jsou získané údaje denně předávány pomocí modemu ostravské pobočky ČHMÚ. Mimoto byla v areálu hvězdárny umístěna stanice na měření čistoty ovzduší, především prашného spadu, oxidu siřičitého a oxidů dusíku.

Současným ředitelem hvězdárny je Mgr. Jiří Haas, jmenovaný do funkce v lednu 1974. Vedle rozsáhlé přednáškové činnosti, která patří k hlavním posláním vsetínského hvězdárny, jsou zajišťovány také některé odborné úkoly. Ve spolupráci s Hvězdárnou v Úpici a Astronomickým ústavem AV ČR v Ondřejově se provádí pravidelné sledování sluneční aktivity v programu SEA, registrace bleskových výbojů a pomocí CCD kamery snímání slabých kosmických objektů. Velmi úspěšně se také rozvíjí fotografování hvězdné oblohy členy astronomického kroužku, kteří na hvězdárně pracují jako demonstrátoři. Na poměrně vysoké úrovni je i pravidelné pozorování meteorických rojů a výsledky jsou po zpracování zaslány do Brna. V současné době ve spolupráci s Hvězdárnou a planetáriem v Brně začíná také pozorování proměnných hvězd.

Zmíněné přednáškové programy jsou většinou zaměřeny na doplnění probíraného učiva fyziky, zeměpisu a přírodopisu, ale výjimkou nejsou ani pořady týkající se meteorologie, otázek vzniku života a ekologie. V případě příznivých klimatických podmínek jsou pořady doplněny pozorováním slunečních skvrn a dvakrát týdně je pro veřejnost připraveno také večerní astronomické pozorování.

Pozornost pracovníků hvězdárny je zaměřena zejména na mladou generaci, která tvoří podstatnou část z 411 490 návštěvníků od roku jejího založení.

(podle materiálu J. Haase)



Kalendář Valašské imaginace 2001

Na rok 2001 připravili odborní pracovníci Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně Lubomír F. Pipeřek, O. Mehešová a Miroslav Langer ve spolupráci s vydavatelem - tiskárnou TG Tisk Lanškroun pracovní týdenní kalendář Valašské imaginace s barevnými reprodukcemi výtvarných děl regionálních umělců z let 1950 – 2000.

Z REDAKČNÍ POŠTY

Slova, která povzbudí a potěší...

"Nemohu celé redakční radě napsat větší pochvalu, než že po obdržení dalšího čísla Valašska jsem je přečetl se zaujetím od A až po Z na jeden záťah. Výběr článků je velmi pestrý a zajímavý a celkem vyrovnaný. Také grafická úprava od B. Dadáka dává časopisu moderní vzhled. Víím, že nastanou potíže, hlavně aby se to dalo utáhnout po finanční stránce."

(Ambrož Špetík, 13. 12. 1998)

"Musím Vám gratulovat k prvnímu číslu vlastivědné revue Valašsko. Ne proto, že jsem se octnula mezi vyvolenými, ale hlavně proto, že má po všech stránkách každému, kdo Valašsko miluje, co říct. A jestli bude stále takové, tak si určitě získá i další čtenáře."

(Vilma Volková, 26. 12. 1998)

"Jsem ráda, že se Valašsko vrací a přeji všem jen radostné chvíle při vydávání tak potřebného časopisu."

(Irča Drápalová, 28. 3. 1999)

"Ta revue je skutečný zážrak. V dnešním moři přepychových, povětšinou pitomých reklam a bulvárů se pak na druhém břehu většinou krčí skromňoučké tisky na nekvalitním papíře, ale kvalitní obsahem. Tím větší a záslužnější je význam počínů redakce Valašska, revue u nás ojedinelé. Obsahem i formou."

(PhDr. Ivo Stolařík, CSc., 23. 5. 2000)

"Co se týče revue, musím se před Vámi hluboce sklonit: je v každém směru dělána znamenitě. Rozmanitost témat, grafická úprava, která upoutává pozornost, originální moderní titulní strana, bohaté ilustrace, to vše ukazuje na to, že je zde vynaloženo mnoho úsilí a lásky."

(Erwin Thonet-Drechsel, 25. 9. 2000)

"Jak to, že o vaší revui se tu nic neví?"

(ptá se a zdraví M. Janeček,

šéfredaktor Kanadských listů, 7. 10. 2000)

Doplňující informace k článku E. Urbachové: "K osmdesátinám Zdenky Jelínkové" ve Valašsku 4., 2000/1, s. 57:

Studie "Lidový tanec na Valašsku – část 5.: Tance obřadní" vyšla ve Zpravodaji OVM Vsetín v r. 1996, s. 20 – 23.

Majestát sochařství často odepíraný, ale stále provokující

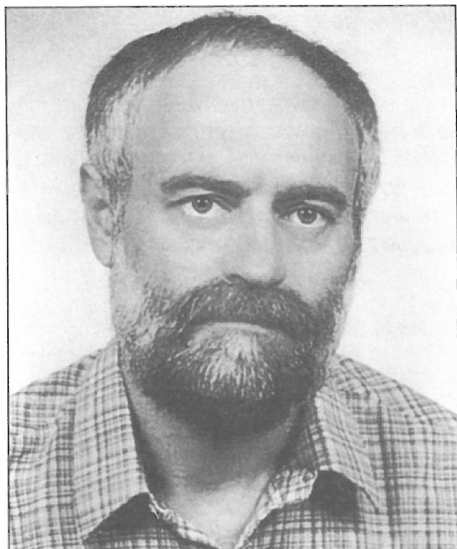
Rozhovor s akademickým sochařem
Miroslavem Machalou
při příležitosti jeho padesátin

Dalibor Malina

Akademický sochař Miroslav Machala se narodil 9.května 1945 ve Vsetíně. Vystudoval Střední všeobecně vzdělávací školu (nyní Gymnázium) ve Vsetíně a na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze v ateliéru profesora Josefa Malejovského obor volné sochařství. Po ukončení studií (1977) se vrátil na Valašsko a věnoval se volné plastice a restaurátorství. Vystavoval na společných i samostatných výstavách v Praze, ve Vsetíně, v Novém Jičíně, Ostravě a společně s přáteli v Itálii.

Realizoval četná díla v architektuře, např. Sluneční hodiny u ZŠ ve Vsetíně-Rokytnici, plastiku Harmonie v areálu sídliště Rokytnice ve Vsetíně, sochařsky pojednal opěrnou zeď u ZŠ ve Vsetíně-Sychrově, realizoval smuteční plastiku na hřbitově v Liptále u Vsetína. K nejvýznamnějším restaurátorským pracím patří spolupráce na kopiích soch na Karlově mostě v Praze, kopie soch sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriána v Příboře, kopie sochy sv. Floriána na náměstí v Rožnově pod Radhoštěm, kopie sochy Radegasta na Radhošti a renovace renesančních arkád zámku v Hustopečích nad Bečvou.

V roce 1999 vydal knihu *Atlantida na dosah?*, inspirovanou dvěma expedičními cestami do severozápadní Afriky. V současné



Akad. sochař Miroslav Machala, autor knihy "Atlantida na dosah?"

době převažuje v jeho práci činnost restaurátorská.

Akademický sochař Miroslav Machala žije ve Vsetíně.

Valašsko je sugestivní kraj, který inspiroval řadu malířů. Má v sobě něco, čím může inspirovat také sochaře?

Valašsko prožívám a cítím jako velmi lyrický či poetický kraj, jakýsi práh ke slovenské lyrčnosti a dramatictosti, který má svou zvláštní monumentalitu a melancholii. Tyto rysy jsou zřejmě nejen vizuálně, ale projevují se i v chování a jednání lidí, v bohatých tradicích tohoto kraje. To je základní, řekl bych obecná inspirace. Je pravda, že Valašsko přitahovalo především malíře, ale v současné době zde žijí a usazují se i mladí sochaři, např. Pavel Drda na Bystřičce, Igor Kitzberger a Mario Kotrba v Rožnově pod Radhoštěm.

Váš sochařský projev prozrazuje velkou úctu k materiálu. Souvisí to nějak s vaší životní zkušeností, jejíž součástí je nepochybně také tradiční a osobitý vztah Valachů k přírodě a životu vůbec?

Pracuji skoro výhradně s přírodními materiály a ty si tuto úctu zaslouží. Jsou to přece produkty země, nejsou zprostředkovány člověkem. Vlastně by mě s ohledem na tradiční formy výroby na Valašsku mělo zajímat hlavně dřevo, ale je to ve skutečnosti v první řadě kámen. Ale i ten cítím v podtextu všech forem života v tomto kraji. Kámen má své kouzlo sám o sobě, chápu ho jako partnera v dialogu, někdy velmi obtížném, namáhavém a složitém, kterým je tvorba. Snad proto je můj projev tak lapidární, zkratkovitý, snažím se vidět, co mi může materiál sám nabídnout, nejen mu vnutit vlastní představu. Snažím se jednoduše vyjádřit to podstatné, co cítím při práci v kontaktu s kamenem. Mnohé se vynořuje teprve během práce jako problém, jako otázka. Celý proces vytváření nebo tvorby je tak velmi zajímavý a dramatický. Mnohé si nechávám kamenem vnutit. Myslím, že to není podřízenost. Spíše úcta, jak jste řekl, nebo pokora. A tu cítím ve vztahu k životu a k přírodě ze strany Valachů, zejména generací, které byly před námi, velmi intenzivně.

V plastikách, které jste doposud vytvořil, se ohlašují nejružnější inspirace, nejen inspirace ryze sochařské, ale také filozofické, literární či inspirace z různých vědních oborů. Hledáte je záměrně, nebo se vynořují spontánně?

Mé sochy vznikají spíše spontánně. Je ale přirozené, že když pracuji, v mé činnosti se uplatňuje má osobnost se vším všudy, celá moje zkušenost se vším, s čím jsem přišel do styku a co mě zaujalo. A toho, co mě zaujalo nebo mě zajímá, je opravdu dost. Astronomii počínaje přes staré mýty, geologii, archeologii až k nejmodernějším a nejsoučasnějším projevům v umění. A to všechno nakonec v mých plastikách nebo sochařských konfiguracích můžete najít. Jsou tady sluneční hodiny s jakýmsi kalendářem, ohlasy na pravěké civilizace, židovská kultura, až po plastiky zvýrazňující strukturu a nádheru kamene. Možná to bude znít paradoxně, ale necítím se být v práci příliš analytický, racionální. Co mě vede je spíše cit a podvědomí, skryté myšlenky a možná i skryté touhy a přání.



M. Machala: Sluneční květ, onyx na mramoru, v 31 cm

A teď trochu provokativní otázka. Jak vůbec může uplatnit v této době sochař své dílo mimo metropoli, která je přirozeným centrem umění? A jaký je váš názor na prezentaci plastiky v architektuře, kde je zcela zjevný a zcela převažující její dekorativní ráz popírající ty tendence, které organicky navazovaly na velkou rodinovskou a postrodinovskou tradici českého sochařství?

Vždycky je obtížné žít s uměním a pokoušet se jím živit mimo přirozená centra. Pomalu se zpřetrhají staré kontakty, člověk se vzdaluje místům, kde lze práci získat, kde se práce zadává. Všechno je ještě těžší u sochařů. O volnou plastiku příliš zájem není, v architektuře se mimo vrcholné stavby uplatňuje minimálně, a to už nemluvíme o žánrovém sochařství. Vše tady spěje k dekorativnosti. Ještě lze občas udat odlikt starší práce nebo nějaký díl interiérového vybavení. Změny, které nastaly, byly příliš rychlé. To velké nadechnutí po tzv. normalizaci přineslo soustředěný zájem o konzum. Umění dost ztratilo. Věřím ale, že se zájem o umění obnoví.

V současné době se věnujete především restaurátorské práci. Neztrácí se v této činnosti poněkud ten strhující moment, který činí z umělecké tvorby záležitost tak výlučnou, že opravdu nemůže být dopřána všem, ale pouze lidem s originálním viděním světa a skutečným talentem?

Restaurátorské práci se věnuji především proto, že mě živí. Vyžaduje spousty času, a to na úkor jiných věcí, hlavně vlastní tvorby. Restaurování je namáhavá práce, v našich podmínkách z větší části práce rutinní a čistě řemeslná, která vezme spoustu energie. Samozřejmě, jsou tady náročnější práce jako jsou kopie soch, kdy se dostávají pocity blízké pocitům při vlastní tvorbě, ale nemohou je nahradit. Stejně je tomu tak ve výsledku práce.

Jste znám jako autor knihy Atlantida na dosah?, která vyšla v loňském roce. Jejím vydáním jste se tak zařadil mezi poměrně známé atlantology.

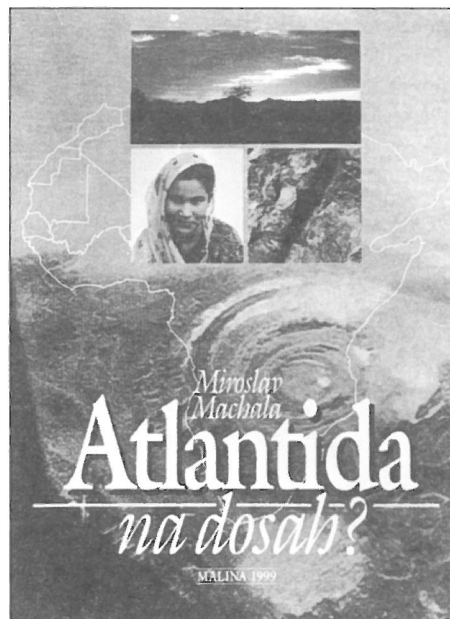
Mohl byste říci, v čem je vaše kniha či přístup k prastarému mýtu o Atlantidě jiný než u ostatních atlantologů?

Především nehledám bájný potopený ostrov v Atlantickém oceánu nebo ve Středozemním moři, jak to dělá většina atlantologů, ale hledám jej uprostřed vyprahlé, ale kdysi kvetoucí a životodárné Sahary. Prošel jsem dlouhou cestu v úvahách nad zmínkami a odkazy na Atlantidu, tak jak se objevují ve spisech starověkých filozofů a historiků. Zaujal mě, tak jako konečně všechny, kdo se o Atlantidu kdy zajímali, Platon a jeho okouzující popis Atlantidy a poměru na ostrově. Ale více mě motivoval Herodotos, který se ve svých Dějinách zmiňuje o Atlantanech nebo Atlantidanech v geograficky zajímavých souvislostech, které mi umožnily dostat se za převažující platónský stereotyp. Jdu tedy poněkud jinými cestami než jiní atlantologové a ty přirozeně vedou k jiným závěrům.

Jak se ukazuje, vaše cesty, ale i touhy se ubírají několika směry. Je tady volná plastika, vedle toho práce restaurátora a mnohé otázky týkající se Atlantidy, na něž byste určitě rád ještě dal alespoň částečnou odpověď.

Není toho mnoho na jeden život po pádátce? Jak si v tomto smyslu věci plánujete?

Všechno je ještě možné uskutečnit. Je potřeba mít cíl, neskromně si myslím, že o něm vím, pak je třeba mít dost energie, což podmiňuje dobré zdraví, a štěstí. Ze svých zájmů neupřednostňuji žádný. Ony se vlastně prolínají a doplňují. Uskutečnim-li plánovanou cestu na Saharu, musí se to projevit v mé práci restaurátora a tím spíš ve volné tvorbě. A naopak, práce s kamenem přímo vybízí k objevování nových světů, které i tento materiál ukáží v nových kontextech a v pročištěném světle.



Miroslav Machala: Atlantida na dosah?

Vsetín, Malina 1999.

24 map – rekonstrukcí, 68 bar. a 5 čb. fotografií, 8 reprodukcí žánrových olejů Evy Lanzendörferové, 5 kreseb, 133 stran, J. V. Design, Valašské Meziříčí, tisk Tisk TG s.r.o. Lanškroun.



M. Machala: Stoletý buk, pískovec s patinou, v 120 cm

Hledání ztraceného ráje

Ladislav Štěpánek

Literatura vztahující se k Atlantidě je dnes již tak obsáhlá, že se zdá, že není v silách jednotlivce ji prostudovat. Na knižních pultech se objevují neustále nová zpracování této tematiky, takže se stává, že zájemce má často možnost výběru ze tří nebo čtyř knih podobného druhu. Tato skutečnost svědčí o neutuchajícím zájmu o toto téma, ale také staví čtenáře před nelehký úkol – jak si dobře vybrat.

Přes pestrost nabídky Machalova kniha na rozdíl od podobných pojednání přece jen jistým způsobem zaujme na první pohled. Kniha je bohatě doprovázena faktografickými fotografiemi, celou řadou kreseb a také reprodukcemi olejů E. Lanzendörferové, které v naivistické stylizovanosti ztvárňují autorovy představy každodenního života obyvatel Atlantidy. Pouhé nakupení fotografického a obrazového materiálu by ale nevyvolalo to potěšení, které prožíváme, když nás to či ono příjemně osloví. Do této roviny posouvá knihu především citlivá spolupráce známého grafika Josefa Válka a autora Miroslava Machaly jako sochaře.

Obvyklá zpracování této tematiky zpravidla seznamují čtenáře s nejrůznějšími teoriemi o poloze Atlantidy na základě několika zmínek o Platónových dialozích. Posléze se na základě "nezpochybnitelných důkazů" zkonstruuje teorie vlastní. To vše bývá okořeněno omáčkou drobných, často ale uměle vytvořených záhad, aby se polechtala čtenářova představivost. Na základě čtyř nebo pěti knih byla napsána kniha pátá.

Proti těmto kompilacím působí Machalova kniha jednoduchým, až prostým dojmem. To ale pouze na první pohled. I když Machala předkládá teorii pouze jednu, neznamená to, že by ty ostatní neznal. Jeho poznání se postupně tříbilo dvacetiletým studiem až k dalšímu kroku, povyšujícímu jej mezi opravdové badatele, kteří si ověřují své teorie na místě samém. Uskutečnil dvě cesty do nitra Sahary. Při druhé dosáhl svého cíle. A výsledkem tohoto dvacetiletého úsilí a dvou cest je právě Machalova kniha.

Co nám tedy M. Machala ve své knize předkládá? Autor nám situaci příliš neulehčuje. Hned v úvodu říká (str. 5), že kniha "v žádném případě neaspíruje na vědeckou práci" (na str. 7 malé "rýpnutí" proti současné vědě či některým jejím představitelům). Práce je podle něj "svědectvím" (str. 5), což ale nastoluje otázku, jaká je závaznost faktů nám předkládaných; jinými slovy – jde o čtení pro pobavení v dlouhé chvíli, nebo má mít i nějakou hodnotu? Autor se přitom pohybuje na rozmezí několika vědních oborů: přírodovědných – klimatologie, geologie (geomorfologie), jejichž poznatky jsou testovatelné objektivně; a posléze humanitních – mytologie, historie a archeologie. Jestliže archeologie a historie jsou především interpretativními vědami, a výklad je tedy do jisté míry ovlivněn osobností badatele, pak u mytologie to platí dvojnásob. Vědeckou hodnotu těchto oborů (ne-li to, že vůbec mohou být považovány za vědy) tvoří jejich metodologie. A chce-li být M. Machala brán vážně, přestože nemá vědecké aspirace, měla by být zřetelně artikulována jeho metoda. On sám tak nečiní. Čtenář, který hledá pobavení, ji zřejmě nebude postrádat, ale toho, kdo se chce poučit, bude přece jen více zajímat pravděpodobnost formulovaných tvrzení.

Nyní je nutné vyjádřit drobnou obavu, že bez znalosti M. Machaly jako sochaře by se neozřejmíla ani jeho metoda. Ano, klíčem je jeho povolání, jeho způsob práce s materiálem. M. Machala tvoří v citlivém souzvuku s ním – hledá sklony materiálu k jeho sebevyjádření. I krajinu vnímá jako sochu – odhaluje myšlenky v ní ukryté. A jestliže východiskem k Platónově Atlantidě je její popis jako krajiny (a poetická hodnota mýtů, Hérototův víceméně historický cestopis), pak se nelze divit, že právě Machalovo umělecké založení nabývá takové důležitosti pro zhodnocení jeho knihy. Bez nadsázky se dá hovořit o krajinách duše – Machalovo vcítění se do krajiny má zřejmě mnohem blíž ke způsobu vnímání lidí, o nichž je tato historie. Je nesporné, že tato metoda má obecně poznávací hodnotu – hodnoty -, k níž se lidé budou muset vrátit, až jednou prožijou, co všechno na této planetě natropili...

O tomto přístupu nevyovídá – až na výjimky několika pasáží cestovního deníku (např. str. 81-82) – text, který je podán ve standardní argumentaci, přestože je jeho výsledkem. Machalova metoda však vysvítá z již zmíněného estetického rozměru jeho knihy. Není tedy možné v konečném důsledku ono obsahové odhlédnutí, které mělo svoje místo z důvodu vymezení místa knihy v přehrášce atlantologické literatury. Je nutné "číst" i její uměleckou hodnotu. K tomuto přispívají i literární – meditační pasáže cestovního deníku. Díky jeho začlenění do textu, získala fakta na čtivosti.

A nyní k charakteru Machalových objevů. Bylo již řečeno, že klíčem k Atlantidě je Platónův popis krajiny: středový ostrůvek obehnaný pravidel-

ně se střídajícími prstenci země (2) a moře (3); popis je doprovázen celou řadou dalších podrobností. Takto zobrazená Atlantida se hledala a "nalézala" prakticky po celém světě; nejčastěji ve Středozezemním moři a Atlantiku. Machala však Atlantidu jako ostrov nesituje do žádného ze současných moří – což vyhlíží samozřejmě, ale na Saharu. Dodejme, že se nejedná o naprosté novum. Atlantidu umísťuje do nitra Sahary Pierre Benoit ve svém slavném románu "L'Atlantide". A pod jeho vlivem módně následovala lavina dalších. M. Machala však na rozdíl od těchto literárních fikcí vzal tento podnět vážně.

Následovalo již zmíněné dlouholeté studium, kdy směr ukazovaly – kromě Platónových dialogů – náznaky v mýtech, Hérototovi a u dalších antických autorů. A konečně testování v klimatické a geomorfologické minulosti Sahary. Na rekonstrukcích ukazuje Machala podobu Sahary po skončení poslední doby ledové. Zeleňou Saharu s řekami a jezery a bohatou faunou, jak ji dokumentují skalní kresby v Tassili, a také – což je důležité pro pojednávání téma – s velkými bezdotkovými pánvemi zaplněnými vodou – vnitrozemskými moři. (U těchto mapek by zřejmě fundovanější čtenář uvítal, kdyby M. Machala uvedl prameny, odkud čerpal podklady pro své rekonstrukce, a to z důvodu rozlišení toho, co je metodami těchto věd doloženo a kde pokračuje jeho invence.) Stále upřesňování vyvrcholilo v objednávkou satelitního snímku konkrétního místa v mauretánské Sahaře u NASA (jeho cena ve své době obnášela jeden průměrný měsíční plat). Jaké asi byly Machalovy pocity, když poprvé pohlédl na snímek, na němž se skvěla prstencová struktura vyvýšených kruhů země, které se střídaly s kruhy sníženin? Nebylo asi těžké si je představit zaplněné vodou...

Následovat už mohla pouze cesta na místo samé. Ta první v roce 1983 však končí tragickou nehodou – smrtí přítele, švagra Petra Zimmermanna, jehož památce M. Machala knihu připsal. Pasáž cestovního deníku, v níž vede vnitřní dialog s přítelem Petrem (str. 62-63), patří nesporně k vrcholům této knihy. Druhá cesta, která následuje až v roce 1995 se společníky Z. Čepem, L. Lenžou a J. Vlčkem, dosáhla cíle. – Dosáhla však Atlantidy? Co přinesly výsledky cesty a nakolik se shodují s Platónovým popisem?

Proti Platónovi má prstencová struktura považovaná Machalou za Atlantidu o jeden kruh země navíc (str. 72). Nesedí ani rozměry, což se Machala snaží překlenout víceméně konstrukcí (str. 87). Možná nadbytečně, protože je známé, že Platón byl v matematice ovlivněn pythagorejci a rozměry jednotlivých prstenců mohou vyjadřovat harmonii či estetizaci prostoru (triáda 3 – 2 – 1 postupně zužujících se rozměrů kruhů směrem ke středu), který jako ideální předobraz předchází věcem naší každodenní zkušenosti. Tato disproporce právě v tomto světle nemusí nutně vyvracet Machalovu teorii. Nálezky přivezené z těchto míst a bohatě v knize dokumentované dokládají především vyspělou neolitickou – eneolitickou civilizaci, jejíž projev, kamenná industrie, svědčí o uměleckých snahách svých tvůrců. Platón však v podstatě popisuje městský stát. Tady se Machala domnívá, že Platónovi posloužila Atlantida jako předobraz pro jeho vizi ideálního státního uspořádání, který zkruslil pro potřeby řeckého světa (str. 70, 108, 130). Tato možnost se tradu-

je už od Platónova žáka Aristotela, který ale na rozdíl od Machaly považoval Atlantidu za naprostou fikci. Potvrzení svého předpokladu hledá M. Machala v dalších srovnáních Platóna a krajiny, kterou zkoumal. Místy vyznívá až sugestivně (str. 71), jde spíš ale o výsledek Machalou použité metody.

Machalova kniha a Platónova Atlantida spolu sdílí jeden podstatný rys, který není záměrný. Neolitickou minulost Sahary, do níž Atlantidu klade, pojímá jako ráj, jehož současné stopy v něm probouzí tytéž prožitky – jakoby na světle vědomí vyplouvaly vzpomínky dávno zasuté (str. 81-83). Tento pocit nabývá postupnou četbou knihy na gradaci. Tato skutečnost se zrcadlí ve ztvárnění i názvech reprodukcí E. Lanzendörferové, kterou Machala inspiroval: Podivuhodný ráj, Tudy se vstupuje do ráje, Dikuvzdání rajské zemi, Ráno jako stvořené pro krásný den... Skutečnost, že Platón vtiskl Atlantidě podobu ideálního státu, jehož principy se pokoušel i realizovat, je považována za nepochybnou. Přesto jeden důležitý rozměr Platónova vylíčení, právě ten, který Machalu s ním spojuje, zpravidla uniká. A to souvislost s Hesiódovou Theogónií – obraz zlatého věku a jeho postupného úpadku. Zlatý věk, ráj, rajská zahrada jsou synonyma, která se objevují v mýtech různých národů a nesporně jsou výrazem čehosi společného.

Platón vykresluje Atlantidu jako estetický ráj – rys, který postupuje všechny detaily: různobarevnou krásou kamenů pro stavbu domů počínaje a esteticky uspořádanou společností konče. (Mimochodem Platónovu esteticky uspořádanou společnost považuje K. R. Popper ve své Otevřené společnosti za projev totalitarismu.) Není asi divu, že tento umělecký ráj okouzluje i akademického sochaře (opět str. 81-83). Nostalgie po zlatém věku však zřejmě není záležitostí pouze minulosti a nebo naprostou fikcí. Existují zcela seriózní pokusy tento problém vážně uchopit a začlenit jej do konkrétních dějin lidstva (např. B. Brentjes, Zlatý věk lidstva). Je pozoruhodné, že tuto mýtickou epochu ztotožňují právě s neolitem, tedy obdobím rozkvětu neolitické civilizace v Machalou popisovaných místech. Do tohoto ráje se však vnáší pouze společenské a ekonomické předpoklady – možná současné projekce toho, jak bychom si sami ráj představovali. To nicméně tuto možnost nepopírá, přesto tomuto popisu ráje chybí něco, co bychom mohli označit jako "vnitřek věci". Ráj duše, kdy já nebylo ještě ustaveno jako subjekt ve vztahu k poznávanému objektu a nevytvářelo tak určitou oddělenost, kterou nemůže zaplnit sebevětší poznání vnějšího světa. O této skutečnosti vypovídají už osudy postav Eposu o Gilgamešovi.

Závěrem: Žádné zpracování od sebevíc renomovaného odborníka se nevyhne být jen drobným pochybením. Natož Machalův pohled shrnující celou řadu vědních oborů. Další pokračování možná napíše výzkumy, k nimž Machalova kniha může být podnětem.

Machalova kniha otázku začíná a my otázkou skončíme: nenalézá se ta skutečná Atlantida v krajinách naší duše a není to Machalovo – naše – hledání mimo sebe v posledku marným hledáním? Jistě, něco nám ten ztracený ráj může připomínat...

Muzejní zpívanek valašských písničkářů

PŘIPRAVIL
ZDENĚK KAŠPAR

Nejedna slzička skropila krajíček šestileté kravačky Anny Jandalové, když dostala ráno od gazděny na pastvu tak tenký krajíček černého chleba, že "bylo skrz něho vidět až na Javorník..." Často jí "přichodila na mysl" vzpomínka na zemělelé rodiče:

*Sigotě, sigotě, zelené sigotě,
komu je nájhorší, jako mně – sirotě?
Můj tatíček leží nedaľučko dvéři:
Stávaj, tatíčku, hore, hřebíčku voňavý...*

Od pěti let na službě u cizích lidí utěšovaly písničky ubohou sirotu, zesláblou hladem a strádáním... V létě byly k tomu krajíčku alespoň jahody a maliny... "Zpívej, cobys dobře napásta," přikazovala ráno gazděna. "Já dyž sem pásala, já sem znała toľej pėsničėk, že by to na voľovskú kožu nezapsát – mně sa za celú dobu huba nezavřėta..."

A jaká byla celoroční odměna za službu "kravařečky"? Dostala "tři košele, krpce, kopýtka, sukňu – kolajku a jupku jednoduchú..."

"Jak sem slúžila za dívku, musėta sem za prácu pěkně chytiť; ráno bylo dívčino: stanúť, zatopiť a postavjat na jednu stranu dobytku a na druhěj straně ľudom, potem do chľėva kravám a při tem podójit. Po práci na poli a po pokľudě sa večer škrobávaly zemjáky a mlėlo sa obilė na mľynci... Večer sa šľo spať, bylo jedenást, a ráno o púl štvrtěj musėt byť na nohách..." "Jak kázaľ zvyk, spávala sem ve chľėvě na pohradce při statku. Byľo tam tepló..."

A tam zme sa s mojím zeznámili; on mjėt 35 a já 26, a už 50 rokúch jeden druhého hryzėme..."

Tyto vzpomínky stařenky Plánkové – Jandalové jsem zapsal v jejich dřevěné chaloupce 19. dubna 1950, ale písničku mnohem dříve – v prosinci 1945 za mého učitelování na trojtřídní obecné škole ve Velkých Karlovicích – Podtátém.



Stařenka Anna Plánková s vnukem Janem u kolovratu

SLUŽEBNÝ CHLEBÍČEK

Velké Karlovice - úd. Podtáté
Zp. Anna Plánková * 26.7.1869
Sb. K Z v prosinci 1945

Parlando rubato (♩ = 63)

1. Slu-žeb- ný chle- bí- ček, ma- tý ho kra- jí- ček,
2. Slu-žeb- ný chle- bí- ček, ten je má- to sla- ný,
rá- no ho u- kró- jí, ve- čer ho vy- čí- ce.
já si ho o- so- lím svo- jí- mi sl- zá- mi.



Jarmareční písně

Jiřina Fabiánová

V muzeu ve Valašském Meziříčí se do dnešní doby dochovala poměrně početná sbírka jarmarečních a náboženských písní. Tyto drobné knížečky si naši předkové s oblibou kupovali na pouťích, trzích či jarmarcích, pečlivě je doma ukládali, aby si je, když jich nashromáždili víc, svázali do malého špalíčku, který jim posloužil útechou v dobách zlých a v čase radosti přidal ještě o trochu víc jasu do života.

Těšily se oblibě u lidí zbožných i u duší hříšných, neboť se v nich objevovaly ohlasy na vše, co se kde ve světě událo, a lidé tak byli příjemnou formou aktuálně informováni o zprávách z bojišť, o přírodních pohromách, podivných zjeveních, objevení nových světů, popisovaly hrůzyplné zločiny a popravy atd. Kramářská poezie se stala nesmírným bohatstvím kulturně historickým a slovesným. Je sice trochu neumělá a mnohdy neučesaná, ale zato v těch naivních veršících najdete plno vtípu, nápadů i mravních poučení.

Jarmareční píseň vznikla pravděpodobně až s vynálezem knihtisku, kdy bylo možno nahradit krátkou, zpěvnou, lidovou píseň rozvěklou poezií jarmareční popisující do detailů nejrůznější děje. Zejména menší tiskářské officíny se stávaly spojencem kramářských písničkářů a chrtily na nekvalitním papíře v mizerné typografické úpravě po staletí levné pamflety, satiry, líčily vrtkavé štěstí vojenské, popisovaly řemesla, přetiskovaly hrdinské eposy, truchlivé balady... Období baroka poněkud tematicky zúžilo okruh této poezie a soustředilo se hlavně na písně o příkladných životech svatých, popisování zázraků, a také rádo hrozilo překrutnými tresty za hříšný život. S trpělivostí překonal lid dychtící vždy po zpěvu a poezii i toto pochmurné období, aby si s o to větší chutí zazpíval písně o láskách šťastných či nešťastných, ošemetných a bůhvíjakých, složené „pro mládence a panny“. Ty se dostávaly do obliby zejména od II. poloviny 18. století a jejich popularita ještě vzrostla ve století devatenáctém, které textům přidalo na šťavnatosti.

Jedním ze společných znaků téměř všech jarmarečních a náboženských písní býval malý

jednoduchý dřevorytový obrázek na titulním listě. Jeho kvalita byla rovněž pochybná, přesto jsou tyto obrázky ve své prostotě a naivnosti neobyčejně půvabné a milé. Místo not, jejichž tisk byl patrně obtížný, byl čtenář na začátku poučen, na jaký nápěv se píseň zpívá. Objevil se zde údaj: „Zpívá se jako...“, „Zpívá se známou notou ...“ apod.

Kramářská píseň přežila úspěšně celé 19. století a až dvacáté století definitivně ukončilo její život.

Ve valašskomeziříčském muzeu se dochovaly písně z 18. a 19. století vydané zejména u tiskařů moravských - olomouckého Antonína Haloušky či Josefiny Hirnleové, znojemského M.F.Lenka atd. Nejvíce těchto tisků však pochází ze známé západoslovenské tiskárny Škarniclových v Uherské Skalici, z jejíž produkce se v muzeu nedochovaly pouze písně, ale i řada dalších starých knih.



Na konci 19. století, tedy v době, kdy už sláva jarmareční poezie zanikala, se dostal do valašskomeziříčského muzea malý spisek, prodávaný na Národopisné výstavě československé v Praze r. 1895. V jedné z písní (nebo už spíše kupletu) uveřejněné v této knižce se zpívá s humorem o tom, jak to bude v České zemi vypadat za sto let. Srovnajte si tedy představu našich předků se současností, ať se taky trochu zasmějete. Podle návodu byste si mohli dokonce tuto píseň i zanotovat, pokud ovšem znáte nápěv písničky „Po řece Vltavě plave krokodýl“. Tak ať je vám v tom 21. století stejně veselo, úsměvně a zpěvně jako našim předkům.

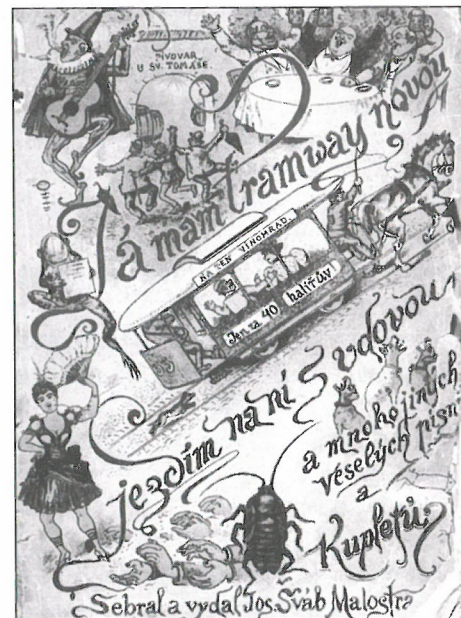
*Je v té České zemi
každý dobře živ,
každý si tu chválí,
že je líp než dřív,
ale za sto let
otočí se svět
a pak se to všechno
šmahem změní hned.*

*Nyní mnohý reptá,
že je velká daň,
že sedláky hubí,
jak z pohádky saň,
ale za sto let
sám pan berní hned
vysází sto korun
každému jak med.*

*Mnohý ještě říká,
že teď draho je,
jak je velká činže
za dva pokoje,
ale za sto let
bude každý smět
užívatí zdarma
salonů as pět*

*Také o tom v lidu
jeden hlas teď jest,
zločince že čeká
příliš velký trest,
ale za sto let
porota již hned
darebům vystrojí
na počest banket.*

*Jiným lidem zase
nebývá to vhod,
že prý vydírá se
tuze pro národ,
ale za sto let
obráti se svět,
v milionech tonout
budou Češi hned.*





OBRAZ, tempera, 1955



HUDBA LESA, tempera, 1972



STAŘENKA, kvaš, 1962



NOVOROČENKA, litografie, 1985

V ATELIÉRU



Akademický malíř **LUDĚK MAJER** se 31. 12. 1925 narodil v Solanci pod Soláněm a svému rodišti zůstal věrný. Svě vnímání domova očima umělce vyjádřil slovy: "Valaško je kraj, kde je třeba se s životem porvat, kde člověka provází neustálý zápas o bytí... Stromy v mých malbách a kresbách jsou pokroucené a zkrivené, tak jako lidé, kteří na Valašsku strádali a byli shrbeni pod tíhou celoživotní dřiny...Valaško je tedy krajem přímo zaslibeným pro výtvarné ztvárňování lidských typů." Svým mnohaletým dílem a neúnavným tvůrčím potenciálem patří L. Majer neodmyslitelně k předním osobnostem uměleckého života našeho regionu. První výtvarné poučení získal od akad. malíře Františka Podešvy, který mu doporučil studium na žilné Škole umění. Odtud po dvou letech přešel na AVU do Prahy, kde navštěvoval ateliér malířství V. Sychry a J. Zelibského (1946 - 1951). Po návratu na Valaško se zabýval monumentálními realizacemi do architektury (mozaiky, vitráže, tapiserie) a užitou grafikou. Těžištěm jeho výtvarné tvorby se stala malba.

V letošním roce slavíte životní jubileum - 75 let od svého narození - a při této příležitosti pořádá vsetinské muzeum Vaši monografickou výstavu. Jaké bude pojetí této výstavy? Rád bych, aby to byla výstava retrospektivní, která by alespoň ve zkratce ukázala, čemu jsem se ve své volné malířské tvorbě a grafice věnoval. Do povědomí lidí jsem vešel jako umělec, který zachycuje svůj rodný kraj a zdejší lid. Nezbrazují je však napodobivým způsobem, ale snažím se o osobní výpověď. Méně známá a po mnoho let spíše ztajená byla tvorba, ve které jsem své nazírání na skutečnost a její prožívání vyjadřoval méně čitelným způsobem. Abstraktně malovat jsem zkoušel už v dobách svých vysokoškolských studií a snaha uplatňovat ve své tvorbě výtvarné symboly - znaky mě provázela i nadále. Občas jsem ji užil i při zakázkách ve výzdobě interiérů. Co se týče pojetí výstavy, přeji si, aby byla vidět rozmanitost a zároveň celistvost mé práce.

Umělec je prvním kritikem svého díla. Máte nějaké kritérium, podle kterého se orientujete v současném umění při rozlišování dobrého od méně zdařilého? Největším kritikem kvality uměleckého díla je čas. Tuto velkou pravdu jsme slychávali na Akademii od našeho profesora V. V. Štecha. Neznamená to však, že bych neměl na umělecká díla, která vidím na současných výstavách, žádný osobní názor. Tato díla mají podle mne velmi rozkolísanou kvalitu a jsou spíše výrazem hledání sama sebe.

Chtěl byste svou chystanou výstavou něco konkrétního sdělit jejímu návštěvníkovi? Myslim si, že by člověk měl být ze strany současného umění více zahrnován něčím pěkným. Ne přímo libivým, ale tím, co by jej povzbudilo a potěšilo. A snad dalo i sílu do života a pomohlo mu v hledání jeho smyslu. Umění má samozřejmě upozorňovat i na negativní stránky. Avšak v dnešní napjaté a nedobré době bychom měli my umělci poskytovat svým dílem jakousi tu pohodu a povznesení. Spíš touto cestou naděje bychom se měli ubírat, než cestou příliš vypjatého subjektivního výrazu. A rád bych, aby má výstava k tomu alespoň trochu přispěla.



BIBLE KUTNOHORSKÁ, prvotisk z r. 1489 s barevnými iniciálami a dřevoryty

Ač neúplná a mechanicky poškozená, přesto zaujímá mezi muzejními sbírkami výsadní postavení. Vzácnou památku z ní činí nejen její stáří a historický původ, ale i zajímavé okolnosti jejího objevu na Valašsku.

Prvotisk Kutnohorské bible z r. 1489 je dokonalý svým řemeslným i uměleckým zpracováním. Tištěná gotická minuskula doplněná bohatou barevnou (!) výtvarnou výzdobou (iniciály, rozviliny, 109 dřevorytů podle starší předlohy v Kolínské bibli Jindřicha Quentella z r. 1479) svědčí o starobylosti a jedinečnosti dochovaného exempláře. U jeho zrodu stál kutnohorský tiskař, kališník Martin z Tišnova.

Množství pozdějších glos a poznámek, připsaných na okraje jednotlivých listů, bylo znehodnoceno jejich ztrátou nebo ořízkou při opravách vazby v Uherské Skalici r. 1680 a v r. 1842, kdy už starý tisk opravoval novohrozenkovský mlynářský pomocník a samouk Jakub Tydlačka. Jak se dostala bible do Nového Hrozenkova? Podle prof. Josefa Válka, kterému byla bible v r. 1930 předána pro Okresní Sovovo muzeum ve Vsetíně posledním držitelem Josefem Vráželem, knihu získali na svých pochůzkách po východní Moravě strážci hranic – portáši z rodu Orságů. U Orságů – Zajdlů Baveňanských byla také památná bible ukryvána pod kořeny staré lípy v osmdesátých letech 18. století před církevními cenzory. I když dnes už chybějící zápis z r. 1752: "wssak sem vnj nycz nena(lezl?) czim bi se czlowek nakazity mohl...", potvrzoval už dříve "nezávadnost" obsahu knihy, byla bible s malovanými obrázky pro jistotu "po selsku" chráněna před nežádoucím zničením.

Tomu, bohužel, odpovídal i její stav po předání do muzejních sbírek. Kubus knihy byl uvolněn, kožený potah desek poškozený a neúplný, listy mechanicky silně poškozené, uvolněné, zamaštěné, špinavé, s četnými vodními mapami. Na mnoha místech jsou neodborně provedeny přeplepy, chybějící listy byly již dříve doplněny ručně psanými texty. I když v průběhu roku 1993 byly na knize ve specializovaných restaurátorských dílnách provedeny nejnútnejší konzervační zásahy – mechanické i chemické vyčištění listů a celkové odkyselení, odborníci doporučují další finančně náročné komplexní restaurování starého tisku.

Protože dnešní stav bible neumožňuje její běžnou muzejní prezentaci, je vzácná památka deponována na chráněném místě jako součást národního kulturního dědictví.

Hana Jabůrková